

**T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÖZEL HUKUK ANABİLİM DALI**

**TÜRK ve IRAK HUKUKUNDA ÇEKİN ÖDENMESİ
ve ÖDENMEMESİNİN HUKUKİ SONUÇLARI**

Mohammed Talaat Jasim TONCHI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman

Dr. Öğr. Üyesi Ebru TÜZEMEN ATİK

KONYA-2019

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü
Bilimsel Etik Sayfası

Öğrencinin

Adı Soyadı: **Mohammed Talaat Jasim TONCHİ**

Numarası: **154233001024**

Ana Bilim / Bilim Dalı: **Özel Hukuk / Özel Hukuk**

Program: Yüksek Lisans Doktora

Tezin Adı: **Türk ve Irak Hukukunda Çekin Ödenmesi ve Ödenmemesinin Hukuki Sonuçları**

Bu tezin proje safhasından sonuçlanmasına kadarki bütün süreçlerde bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Mohammed Talaat Jasim TONCHİ

T. C.

SELÇUK ÜNİVERSİTESİ

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Yüksek Lisans Tezi Kabul Formu

Öğrencinin

Adı Soyadı: Mohammed Talaat Jasim TONCHİ

Numarası: 154233001024

Ana Bilim / Bilim Dalı: Özel Hukuk/ Özel Hukuk

Programı: Tezli Yüksek Lisans Doktora

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Ebru TÜZEMEN ATİK

Tezin Adı: Türk ve Irak Hukukunda Çekin Ödenmesi ve Ödenmemesinin Hukuki Sonuçları

Yukarıda adı geçen öğrenci tarafından hazırlanan “*Türk ve Irak Hukukunda Çekin Ödenmesi ve Ödenmemesinin Hukuki Sonuçları*” başlıklı bu çalışma 01/03/2019 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği ile başarılı bulunarak, jürimiz tarafından yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Unvanı, Adı Soyadı

Danışman ve Üyeler

İmza

Dr. Öğr. Üyesi Ebru TÜZEMEN ATİK

Danışman

Dr. Öğr. Üyesi Ayşe ARAT

Üye

Dr. Öğr. Üyesi Aytekin ÇELİK

Üye

ÖNSÖZ

Çek, ticaret hayatında önemli bir ödeme vasıtasıdır. İleri tarihli çek düzenlenmesi imkânı, çekin karşılıksız çıkması halinde cezai öngörülen cezai müeyyideler ve bankaların karşılıksız çekerle ilişkin ödeme yükümlülüğüne ilişkin düzenlemeler, bono ve poliçeye nazaran çekin daha fazla tercih edilmesine neden olmaktadır.

Bu çalışmada “*Türk ve Irak Hukukunda Çekin Ödenmesi ve Ödenmemesinin Hukuki Sonuçları*” konusu, bilimsel araştırma yapanlara ve uygulayıcılara yardımcı olmak amacıyla yüksek lisans tezi olarak ele alınmış ve incelenmiştir. Bu kapsamda mümkün olduğunca iki hukuk sistemi arasında karşılaştırmalara yer vermeye çalışılmıştır. Ancak Irak hukukunda, çekerle ilişkin çok fazla akademik çalışma bulunmamaktadır. Türk hukukunda çekerle ilgili eserlerin daha fazla olması, bu konudaki bir karşılaştırmanın Irak hukuku açısından da faydalı olabileceği düşüncesiyle bizi bu konuyu seçmeye yöneltmiştir.

Çalışmamın gelişimindeki yönlendirmeleriyle araştırmamın ortaya çıkmasında emeği geçen, her türlü yardım ve desteğini esirgemeyen değerli hocam sayın Dr. Öğr. Üyesi Ebru TÜZEMEN ATİK’e samimi şükranlarımı sunarım.

Çalışmam boyunca bilgi ve kaynak bakımından yol gösteren sayın Arş. Gör. Mehmet Cemil TÜRK, Dr. Öğr. Üyesi Haşim TÛTÛNCÛ, Prof. Dr. Akram YAMULKİ, Prof. Dr. Doğan YÖRÛK, Arş. Gör. Bilal ÖZEL, Öğr. Gör. Rawyar ABBAS’a teşekkürü borç bilirim.

Maddi ve manevi destekleriyle yanımda bulunan sevgili aileme; özellikle babam, annem ve kardeşlerime de teşekkür ederim. Mütevazî çalışmamızın Türk ve Irak Hukukuna yararlı olması bizi ziyadesiyle mutlu edecektir.

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Öğrencinin

Adı Soyadı: **Mohammed Talaat Jasim TONCHI**
Numarası: **154233001024**
Ana Bilim / Bilim Dalı: **Özel Hukuk / Özel Hukuk**
Program: Yüksek Lisans Doktora
Tezin Adı: **Türk ve Irak Hukukunda Çekin Ödenmesi
ve Ödenmemesinin Hukuki Sonuçları**

ÖZET

Ticaret hayatında yaygın kullanılan bir ödeme aracı olan çek, fonksiyonel bir ödeme aracı olarak ticari ilişkilerin temel taşlarından birisi konumundadır. Diğer kambiyo senetleri gibi çekin geçerliliği de sıkı şekil şartlarının varlığına bağlıdır. Bu şartlar zorunlu ve ihtiyari olarak ortaya çıkmakla birlikte Türk ve Irak hukuk sistemlerinde farklı şekillerde belirmektedir. Temelde aynı esaslara tâbi olarak ortaya çıkan bu hukuk sistemlerinde çekin geçerliliği için aranan şekli unsurlar, toplumsal ihtiyaçlar ve teknolojik gelişmeler ile birlikte birbirlerinden farklılık göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Çekin Şekil Şartları, Irak Hukuku, Türk Hukuku, Çekin Ödenmesi, Karşılıksız Çek.

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Öğrencinin

Adı Soyadı: **Mohammed Talaat Jasim TONCHI**

Numarası: **154233001024**

Ana Bilim/ Bilim Dalı: **Özel Hukuk/ Özel Hukuk**

Program: Yüksek Lisans Doktora

Tezin İngilizce Adı: **Payment of Cheque and Legal Liability for Non Paying of Cheque in Turkish and Iraqi Law**

SUMMARY

Cheque, which is a widely used means of payment in commercial life, is one of the cornerstones of commercial relations as a functional payment tool. Pull validity, like other bills of exchange, also depends on the existence of stringent requirements. Although these conditions emerge as mandatory and voluntary, they appear differently in Turkish and Iraqi legal systems. In these legal systems, which are basically subject to the same principles, the elements sought for the validity of cheques have differed with the social needs and technological developments.

Keywords: Drawing Conditions, Iraqi Law, Turkish Law, Payment of Cheque, Bounced Cheque.

İÇİNDEKİLER

KISALTMALARXii

GİRİŞ1

BİRİNCİ BÖLÜM

ÇEKE İLİŞKİN GENEL BİLGİLER

I. ÇEK KAVRAMI..... 2

A. Türk Hukukunda Çek..... 2

B. Irak Hukukunda Çek 3

II. ÇEKİN TARİHSEL GELİŞİMİ 4

A. Genel Olarak 4

B. Türk Hukukunda Çekin Tarihsel Gelişimi 7

C. Irak Hukukunda Çekin Tarihsel Gelişimi 10

III. ÇEK KULLANIMININ FAYDALARI 11

IV. ÇEKİN HUKUKİ VE İKTİSADİ NİTELİĞİ..... 14

A. Çekin Hukuki Niteliği 14

B. Çekin İktisadi Niteliği 15

V. ÇEK DÜZENLENMESİ 17

A. Çek Keşide Etme Ehliyeti 17

B. Keşideci ve Muhatap Arasındaki İlişki 18

1. Muhatabın Sözleşmenin Kuruluşundan Kaynaklanan Sorumluluğu 19

2. Keşidecinin Sözleşmenin Kuruluşundan Kaynaklanan Sorumluluğu 22

C. Çek Anlaşması 23

1. Çek Anlaşmasının Tarafları 25

2. Çek Anlaşmasının Şekli 25

3. Çek Anlaşmasının Hukuki Niteliği 26

4. Çek Anlaşmasının Hükümleri 27

5. Çek Anlaşmasının Sona Ermesi 28

İKİNCİ BÖLÜM

ÇEKİN UNSURLARI VE İHTİYARİ MUHTEVASI

I. TÜRK HUKUKUNDA ÇEKİN ŞEKLİ UNSURLARI..... 29

A. Türk Ticaret Kanunu'nda Öngörülen Şekli Unsurlar 30

1. Çek Kelimesi 31

2. Kayıtsız Şartsız Belirli Bir Bedelin Ödenmesi Emri.....	32
3. Muhatabın Ticaret Unvanı	33
4. Ödeme Yeri	34
5. Keşide Tarihi ve Yeri	34
6. Keşidecinin İmzası	36
7. Muhatap Banka Tarafından Verilen Seri Numarası.....	37
8. Karekod	38
B. 5941 Sayılı Çek Kanunu'nda Öngörülen Şekli Unsurlar	39
1. Genel Olarak	39
2. Tacir Çekleri ve Hamiline Çekler	40
a. Tacir Çekleri.....	42
b. Hamiline Çekler.....	45
II. IRAK HUKUKUNDA ÇEKİN ŞEKLİ UNSURLARI	46
A. Çek Kelimesi.....	48
B. Kayıtsız ve Şartsız Belli Bir Bedelin Ödenmesi	48
C. Muhatabın Unvanı (Banka).....	49
D. Ödeme Yeri	50
E. Düzenleme Tarihi ve Yeri.....	50
F. Keşidecinin İmzası	52
III. ÇEKİN UNSURLARINDA EKSİKLİK BULUNMASI VE SONUÇLARI 52	
A. Çekin Unsurlarında Eksiklik Bulunmasına İlişkin Düzenlemeler	52
1. Türk Hukukunda Çekin Unsurlarında Eksiklik Bulunmasının Sonuçlarına İlişkin Düzenlemeler	53
2. Irak Hukukunda Çekin Unsurlarında Eksiklik Bulunmasının Sonuçlarına İlişkin Düzenlemeler	54
B. Açık Çek – Eksik Çek Ayrımı	55
IV. ÇEKİN İHTİYARİ MUHTEVASI	57
A. Türk Hukukunda Çekin İhtiyari Muhtevası	57
1. Kanunda Öngörülen İhtiyari Kayıtlar	57
a. Menfi Emre Kaydı	57
b. Lehtarın Adına İlişkin Kayıt.....	57
c. Hamiline Kaydı	58

d. Yerleşim Yeri Kaydı.....	59
e. Aynen ödeme Kaydı	59
f. Protestodan Muafiyet Kaydı.....	59
g. Çekin Bir Bankaya Ödeneceği Kaydı (Çizgili Çek).....	60
h. Hesaben Ödeme Kaydı	61
i. Aval Kaydı.....	61
2. Kanunda Öngörülmemiş Kayıtlar	62
3. Çeke Konulamayacak Kayıtlar.....	62
a. Çeke Konulması Halinde Yazılmamış Sayılan Kayıtlar	63
b. Çeke Konulması Halinde Çeki Geçersiz Kılacak Kayıtlar.....	64
B. Irak Hukukunda Çekin İhtiyari Muhtevası	64
1. Çeke Konulabilecek Kayıtlar	64
a. Ciro Edilemez Kaydı	64
b. Garanti Etmeme Kaydı	64
c. Protestodan Muafiyet Kaydı.....	65
d. Çekin Bir Bankaya Ödeneceği Kaydı (Çizgili Çek).....	65
e. Hesaben Ödeme Kaydı	66
f. Aval Kaydı.....	67
2. Çeke Konulamayacak Kayıtlar.....	67

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ÇEKİN İBRAZİ VE ÖDENMESİ

I. TÜRK HUKUKUNDA ÇEKİN İBRAZİ VE ÖDENMESİ.....	68
A. İbraz Süreleri.....	70
B. İbrazın Gerçekleştirilmesi	71
1. Muhatap Bankaya İbraz	71
2. Takas Odasına İbraz	72
C. İleri Düzenlenme Tarihli Çeklerin İbrazı.....	75
D. Çekin İbrazının Sonuçları	79
1. Çekin Süresi İçinde İbraz Edilmesinin Sonuçları	79
2. Çekin Süresi İçinde İbraz Edilmemesinin Sonuçları.....	80
E. Çek Karşılığının Ödenmesi.....	82
1. Ödeme Zamanı	82

2. Ödeme Şekilleri.....	82
a. Nakden ve Elden Ödeme	83
b. Çizgili Çek ile Ödeme	84
c. Mahsup Çeki ile Ödeme	86
d. Teyitli Çek ile Ödeme.....	87
e. Garantili Çek ile Ödeme	89
F. Muhatap Banka Tarafından Çekin Ödenmesi.....	91
1. Çekin Muhatap Bankanın Çek Hesabının Bulunduğu Şubesine İbrahimde Ödeme.....	91
2. Çekin Muhatap Bankanın Başka Bir Şubesine İbrahimde Ödeme.....	92
a. Çekin Karşılık Sorularak Ödenmesi	92
aa. Genel Olarak	92
ab. Karşılık Sorularak Ödenmek Üzere Çekin İbrazi	93
b. Çekin Karşılık Sorulmadan Ödenmesi	95
aa. Diğer Şubenin Çekinin Karşılık Sorulmadan Ödenmesi	95
ab. Muhatap Bankanın Karşılık Sorulmadan Ödemede Rehin Hakkı ..	96
.....	96
ac. Çekin Tahsil Ciroşu ile Karşılık Sorulmadan Ödenmesi	96
3. Karşılıksız Çekin Ödenmesi.....	97
II. İRAK HUKUKUNDA ÇEKİN İBRAZİ VE ÖDENMESİ.....	98
A. Genel Olarak	98
B. Çekin Ödenmesinin Şartları	98
1. İbrazi Süreleri	99
2. Çekin Bir Para Borcunu İçermesi ve Karşılığın Para Olarak Bulunması	100
3. Çekin Düzenlenme Tarihinde Yeterli Karşılığının Bulunması	100
4. Karşılık Üzerinde Keşidecinin Tasarruf Yetkisinin Bulunması.....	101

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ÇEKİN ÖDENMEMESİNİN HUKUKİ SONUÇLARI

I. ÇEKİN HAKKI KORUYUCU İŞLEMLERİN YAPILMAMASI

NEDENİYLE ÖDENMEMESİ

A. Türk Hukukunda Başvuru Hakkının Düşmesi ve Çekten Cayma.....	103
1. Başvuru Hakkının Düşmesi.....	103

2. Çekten Cayma	103
a. Genel Olarak.....	105
b. Çekten Caymanın Şartları.....	106
aa. Kanuni Unsurları Taşıyan Bir Çekin Bulunması	106
ab. İbraz Süresinin Geçmiş Olması.....	107
ac. Çekin Süresi İçinde İbraz Edilmemesi.....	108
ad. Keşidecinin Cayma Beyanında Bulunması.....	109
c. Çekten Caymanın Hüküm ve Sonuçları	110
B. Irak Hukukunda Başvuru Hakkının Düşmesi ve Çekten Cayma.....	112
II. ÇEKİN YETERLİ KARŞILIĞI BULUNMAMASI NEDENİYLE	
ÖDENMEMESİ	112
A. Türk Hukukunda Çekin Ödenmemesinin Hukuki Sonuçları	112
1. Çekin Ödenmeme Nedenleri	112
2. Çekin Ödenmemesinin Tespiti	114
a. Ödememe Protestosu	114
b. Muhatap Bankanın ve Takas Odasının Beyanı	115
3. Çekin Ödenmemesi Durumunda Hamilin Başvuru Hakkı.....	116
a. Genel Olarak.....	116
b. Başvuru Borçluları.....	117
c. Başvuru Hakkının Kullanılabilmesinin Şartları	118
d. Başvuru Hakkının Kapsamı.....	119
e. Başvuru Hakkının Kullanılmasında Zamanaşımı.....	122
B. Irak Hukukunda Çekin Ödenmemesinin Hukuki Sonuçları	124
1. Çekin Karşılığının Bulunup Bulunmadığının İspatı.....	124
2. Çekin Ödenmemesi	125
3. Çekin Ödenmeme Sebepleri.....	126
a. Çekin Karşılığının Bulunmaması	126
b. Çek Karşılığının Yeterli Miktarda Olmaması	126
c. Çekin Karşılığının Keşideci Tarafından Çekilmesi.....	127
4. Çekin Ödenmemesinden Doğan Başvuru Hakkı.....	127
a. Çekin Ödenmemesinden Doğan Başvuru Hakkı.....	127
b. Mücbir Sebepler Bulunması Halinde Başvuru Hakkı	128

SONUÇ	129
KAYNAKÇA.....	132

KISALTMALAR

AÜHFD	: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
B	: Baskı
BATİDER	: Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü Dergisi
Bkz	: Bakınız
C	: Cilt
CD	: Yargıtay Ceza Dairesi
CGK	: Yargıtay Ceza Genel Kurulu
CYK	: Cenevre Yeknesak Kuralları
ÇekK	: 5941 sayılı Çek Kanunu
dn	: Dipnot
E	: Esas Numarası
eITK	: 149 sayılı Irak Ticaret Kanunu
eTTK	: 6762 sayılı Türk Ticaret Kanunu
f	: Fıkra
GÜHFD	: Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
HD	: Yargıtay Hukuk Dairesi
HGK	: Yargıtay Hukuk Genel Kurulu
IMK	: 40 sayılı Irak Medeni Kanunu
ITK	: 30 sayılı Irak Ticaret Kanunu
IŞK	: 1997/21 sayılı Irak Şirketler Kanunu
K	: Karar Numarası
m	: Madde
MERSİS	: Merkezi Sicil Kayıt Sistemi
RG	: Resmî Gazete
S	: Sayı
s	: Sayfa
T	: Tarih
TBK	: 6098 sayılı Türk Borçlar Kanunu
TD	: Yargıtay Ticaret Dairesi
THD	: Terazi Hukuk Dergisi
TL	: Türk Lirası

TTK : 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu
USA : United States of America
Y : Yıl
yy : Yüzyıl

GİRİŞ

Ticari hayatın hızlı, güvenilir ve kolay ödeme yollarına olan ihtiyacından doğan çek, hem Türkiye’de hem de dünyada oldukça geniş kullanım alanına sahip bir kambiyo senedir. Kredi kartı kullanımının yaygınlaşması ile birlikte çek kullanımında bir miktar azalma meydana gelmişse de çek halen gerek ulusal gerekse uluslararası alanda en önemli ödeme araçlarından biri olma özelliğini korunmaktadır. Çekin, diğer kambiyo senetlerinden farklı, kendine has yapısı ve özellikleri çek keşidecisinin sorumluluğu üzerinde de ayrıca durmayı gerektirmektedir.

Bu çalışmada teori ve uygulamadaki önemi dolayısıyla “*Türk ve Irak Hukukunda Çekin Ödenmesi ve Ödenmemesinden Doğan Hukuki Sorumluluk*” konusu ele alınmıştır. Konu, Irak hukukundaki çek ile ilgili eserlerin azlığına rağmen mümkün olduğunda karşılaştırmalı olarak ve bilimsel araştırma yapanlar ile uygulayıcılara faydalı olabileceği düşüncesiyle ele alınmış ve incelenmiştir. Bu çalışmanın amacı, konuyla ilgili Türk ve Irak Hukuku arasındaki benzerlik ve farklılıkları ortaya koymak; iki hukuk sistemini çeker ilişkin düzenlemeler yönünden imkânlar el verdiğince karşılaştırmaktır.

Çalışma dört bölümden oluşmaktadır. İlk iki bölümde çek kavramı hakkında karşılaştırmalı genel bilgiler verilmesi amaçlanmaktadır. “*Çeke İlişkin Genel Bilgiler*” başlıklı ilk bölümde, çek kavramına, çekin tarihsel gelişimine, fayda ve sakıncalarına; “*Çekin Unsurları ve İhtiyari Muhtevası*” başlıklı ikinci bölümde çekin unsurlarına, bu unsurlardaki eksikliklere ve çekin ihtiyari muhtevasına Türk ve Irak hukukları ayrı ayrı ele alınacak şekilde değinilmiştir. “*Çekin İbrası ve Ödenmesi*” başlığını taşıyan üçüncü bölümde ibraz ve ödeme aşamaları ele alınırken, “*Çekin Ödenmemesinin Hukuki Sonuçları*” başlıklı dördüncü ve son bölümde ise çekin ödenmemesi halinde karşılaşılabilecek hukuki neticeler başvuru hakkı kapsamında incelenmeye çalışılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

ÇEKE İLİŞKİN GENEL BİLGİLER

I. ÇEK KAVRAMI

Türk hukukunda çek, Türk Ticaret Kanunu'nun kıymetli evraka ilişkin üçüncü kitabının kambiyo senetlerine ilişkin dördüncü kısmında düzenlenmektedir. Bu kısımda poliçe (TTK m. 671-775), bono (TTK m. 776-779) ve çek (TTK m. 780-823) olmak üzere üç kıymetli evrak türü düzenlenmiştir.

Irak hukukunda ise çek, Irak Ticaret Kanunu'nda yer almıştır. Irak Ticaret Kanunu'nun üçüncü babının birinci bölümünde poliçe (*havala el-ticariye*), ikinci bölümünde ise bono (*sanad el-amr*) düzenlenmiştir. Bu babının üçüncü bölümünde yer alan 137-186. maddeler çeke ilişkin düzenlemeleri içermektedir. Söz konusu düzenlemeler kapsamında çek ve keşideci kavramlarının izahı aşağıdaki şekilde yapılabilir.

A. Türk Hukukunda Çek

Çek, uygulamada sıklıkla kullanılan, ödeme amacına özgülenmiş, yazılı ve soyut bir havaledir. Bununla birlikte çek cezai yaptırımlarla korunması nedeniyle, poliçe ve bonoya göre daha güvenilir bir senettir¹.

Doktrinde çeke ilişkin birçok tanımla karşılaşmak mümkündür. Bir tanıma göre çek, kanunda yer alan sıkı şekil şartlarına bağlı olarak keşide edilen, para ödeme aracı ve yazılı bir havaledir². Diğer bir tanıma göre çek, münhasıran bir bankaya hitaben yazılan ve nakde çevrilebilen özel bir havale senedir³. Başka bir tanıma göre ise çek, tarafların yapmış olduğu çek anlaşmasına bağlı olarak, bankada kendi adı altında bulunan vadesiz hesaptan, hamil yararına bir ödeme yapılması için banka üzerine keşide edilen kıymetli evraktır⁴.

¹ **Poroy, Reha/Tekinalp, Ünal, Kıymetli Evrak Hukuku Esasları**, 22. B., İstanbul 2018, s. 309; **Karayalçın, Yaşar, Ticaret Hukuku**, 4. B., Ankara 1970, s. 262.

² **Poroy/Tekinalp**, s. 309.

³ **Ertekin, Erol/Karataş, İzzet, Uygulamada Ticari Senetler**, Ankara 1998, s. 211.

⁴ **Tekil, Fahiman, Kıymetli Evrak Hukuku**, İstanbul 1994 (Kıymetli Evrak), s. 169.

Türk Hukukunda çek, mülga 6762 sayılı Türk Ticaret Kanunu'nun "Kambiyo Senetleri" başlığını taşıyan dördüncü faslında düzenlendiğinden, bir kambiyo senedi olarak kabul edilmektedir⁵. Ancak mehzaz İsviçre Hukuku'nda çek, bono ve poliçenin yer aldığı kambiyo senetlerine ilişkin fasıldan ayrı olarak düzenlenmiş ve kambiyo senedi olarak kabul edilmemiştir⁶.

Çek, mülga 6762 sayılı Türk Ticaret Kanunu'nda olduğu gibi, 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu'nda da kambiyo senetleri arasında düzenlenerek, Türk hukukuna özgü uygulama devam ettirilmiştir⁷.

Türkiye'de çekle yapılan işlemlerin yozlaştırılması ve karşılıksız çek olayların artması üzerine, Fransa'nın 1972 tarihli ve 7210 sayılı Çekler Konusunda Suçların Önlenmesi ve Cezalandırılmasına İlişkin Kanunu örnek alınarak 19 Mart 1985 tarihli ve 3167 sayılı Çekle Ödemelerin Düzenlenmesi ve Çek Hamillerinin Korunması Hakkında Kanun hazırlanmış ve yürürlüğe konulmuştur⁸. Daha sonra, 14 Aralık 2009 tarihli ve 5941 sayılı Çek Kanunu kabul edilerek yürürlüğe konulmuştur. 5941 sayılı kanunun genel gerekçesinde, sekiz yıllık uygulamanın 3167 sayılı Kanun'un değiştirilmesi gereğini ortaya çıkardığı, karşılıksız çek suçunun özel olarak düzenlenip uzun bir hürriyeti bağlayıcı ceza ile cezalandırılmasının caydırıcı olmadığı bu değişikliğinden temel nedenleri arasında ifade edilmiştir⁹.

B. Irak Hukukunda Çek

Türk hukukunda olduğu gibi Irak hukukunda da çek, keşideci tarafından düzenlenen ve muhataba (banka) ibraz edildiğinde, muhatap tarafından çekte yazılan miktarın lehtara ödendiği bir kıymetli evrak türüdür¹⁰. Bu tanımdan da anlaşılacağı

⁵ **Öztañ**, Kıymetli Evrak, s. 219. Çekin kambiyo senetlerinden olup olmadığı hususu doktrinde tartışmalıdır. Çekin kambiyo taahhüdü içermediği ve bu nedenle kambiyo senedi olarak kabul edilemeyeceği yönünde bkz. **Can**, Mertol, "Çek Hamilinin Muhatap Bankaya Karşı Hukuki Durumu", Prof. Dr. İhsan Tarakçiođlu'na Armağan, GÜHFD, C. II, S. 1-2, Haziran-Aralık 1998 (Çek Hamili), s. 67; **Karayalçın**, s. 40; **Ülgen**, Hüseyin/**Helvacı**, Mehmet/**Kendigelen**, Abuzer/**Kaya**, Arslan, Kıymetli Evrak Hukuku, 10. B, İstanbul 2015, s. 89-90. Aksi görüşte bkz. **Kalpsüz/Erem/Çelebican**, s. 45; **Öztañ**, Kıymetli Evrak Hukuku, s. 361.

⁶ **Öztañ**, Kıymetli Evrak Hukuku, s. 219.

⁷ **Günay**, Erhan, Uygulamalı Çek Rehberi, Ankara 2017 s. 25; **Ülgen/Helvacı/Kendigelen/Kaya**, s. 231.

⁸ **Poroy/Tekinalp**, s. 311.

⁹ Çek Kanunu'nun Genel Gerekçesi.

¹⁰ **El-muqbil**, Muhammed Bin Salih Bin Muhammed, El-İmtinaa en El-wafaa Bl-Awraq El-Ticariye, El-Qalam El-Arabi, Riad 2012, s. 50; **Yamulki**, El-awraq El-Ticariye, s. 254.

üzere çekte üç taraflı bir hukuki ilişki söz konusudur. Bunlar keşideci (*AL-sahib*), muhatap (*mahsub aleyhi*) ve lehtardır (*müstaftid*)¹¹.

Irak Ticaret Kanunu m. 140'a göre; Irak'ta düzenlenen çeklerin muhatabı sadece banka olabilir. Çekin diğer şekli unsurlarını taşıyan, ancak muhatabı banka olmayan senetler çek sayılmaz. Türk Hukuku'nda da çekte muhatap olarak 5411 sayılı Bankacılık Kanunu kapsamındaki mevduat ve katılım bankaları ile kalkınma ve yatırım bankaları gösterilebilmektedir. Bunun dışındaki kurum veya şahısların, çekte muhatap olarak gösterilmesi mümkün değildir. Aksi takdirde çek geçersiz olur¹².

Ancak çek, diğer kambiyo senetlerinden birçok yönden farklıdır. Fonksiyon açısından ele alındığında; çek bir ödeme aracı olup, vade bulunmadığından kredi aracı değildir. Ayrıca diğer kambiyo senetlerinden farklı olarak, çek hamiline olarak da düzenlenebilir (ITK m. 144). Çeke faiz şartı yazılamaz. Çekte faiz şartı yer alırsa, çek geçerlidir; ancak, bu şart yazılmamış sayılır (ITK m. 145). Düzenlenen çekte yazılı miktarın, keşidecinin hesabında bulunmaması halinde; keşidecinin cezai sorumluluğu doğacaktır. Herhangi bir sebepten dolayı muhatap banka çeki ödemekten kaçınırsa çek üzerine buna ilişkin bir kayıt düşmelidir¹³.

II. ÇEKİN TARİHSEL GELİŞİMİ

A. Genel Olarak

İlk çağlardan itibaren, ticari hayatın gelişmesi ve madeni paranın değişim aracı olarak kullanılmasıyla beraber, bu madeni paraların ve kıymetli diğer değişim araçlarının korunması ve saklanması amacıyla, merkezi kuruluşlara ihtiyaç duyulmuştur¹⁴.

Çekin tarihçesi hakkında ise kesin bilgiler bulunmamaktadır. Bu konuda belirli olan husus çekin, İngiliz hukuk çevresinde gelişerek modern anlamda bir niteliğe kavuştuğudur. İngiliz Hukuku çevresinde gelişen çekin, Kıta Avrupası Hukuk

¹¹ **Sami, Fawzi Mohammed**, Şerh El-Kanun El-Ticari, El-Auraq El-Ticariya, C. 2, Beirüt, Dar al-Thaqafa 1997 (1997), s. 293.

¹² **Pulaşlı, Hasan**, Kıymetli Evrak Hukukunun Esasları, 5. B., Ankara 2017, s. 284.

¹³ **El-Eqeli, Aziz**, Şerh El-kanun El-Ticari, El-Auraq El-Ticariya wa Ameliyat El-Bnuk, C.2, Umman, Dar Theqafa 2006 (Şerh), s. 206.

¹⁴ **Ülgen/Helvacı/Kendigelen/Kaya**, s. 232.

Sistemi'ne İngiliz Hukuku'ndan geçtiği görülmektedir¹⁵. Çek, sadece Kıta Avrupası'na geçmekle kalmamış, tüm dünyada yerleşerek, ticari hayatın vazgeçilmez bir ödeme aracı konumuna gelmiştir¹⁶.

Çek, uluslararası alanda etkisini XIX. yy.'dan itibaren göstermiştir. Almanya'da çek uygulamasına XIX. yy.'ın ikinci yarısında geçilmiş, Fransa'da ise, 1855 tarihli Kanunun yürürlüğe girmesiyle birlikte, bankalara kişilerce yatırılacak mevduatı çekme kolaylığı sağlamak ve banka mevduatının artmasına yardımcı olmak amacıyla çek kabul edilmiştir¹⁷.

Çek kullanımının yaygınlaşma ile birlikte uluslararası alanda, çeşitli hukuk sistemleri arasında bir birliğin olmaması uluslararası ticareti olumsuz yönde etkilemiş ve çeki ilişkin düzenlemelerde yeknesaklık sağlanması düşüncesi doğmuştur¹⁸. Bunun üzerine 1912'de Hollanda'nın Lahey kentinde toplanan devlet temsilcileri, çek konusunda önemli kararlar almıştır. Ancak Birinci Dünya Savaşı sebebiyle devletlerin tekrar bir araya gelmesi, Milletler Cemiyeti'nin çağrısıyla 1931'i bulmuştur. 1931 yılında, İsviçre'nin Cenevre kentinde yapılan toplantıda önemli kararlar alınarak, sözleşmeye taraf devletlerin ortak bir uygulamada birleşmesi amaçlanmıştır. 1931 Cenevre Konferansı'nda, daha çok poliçeyle ilgili anlaşmalar yapılması, poliçeyle ortak konularda çeki değinilmesi sonucu, çek hakkında kapsamlı bir çalışma yapılamamıştır¹⁹.

İngiltere ve Amerika'nın, Cenevre Konferansı'na temsilci göndermesine rağmen, bu anlaşmaya taraf olmaması, günümüzde çekle ilgili Alman ekolünün etkisindeki Kıta Avrupası sistemi ile İngiliz ekolünün etkisindeki Anglo-Sakson sisteminin varlığını sürdürmesine neden olmuştur. Bunun sonucunda, her iki sistem arasında özellikle çekte kabul yasağı, keşide tarihinden kaynaklanan vade kaydı ve ibraz süresi alanında temel farklılıklar yer almıştır²⁰.

¹⁵ **Poroy/Tekinalp**, s. 310.

¹⁶ **Kendigelen**, Abuzer, Çek Hukuku, İstanbul 2007, s. 9.

¹⁷ **Öztan**, Fırat, Kıymetli Evrak Hukuku, 2. B., Ankara 1997, s. 1026.

¹⁸ **Öztan**, 1997, s. 1025-1026.

¹⁹ **Reisoğlu**, Seza, Çek Hukuku, Ankara 2011 (Çek Hukuku), s. 27.

²⁰ **Kendigelen**, Çek Hukuku, s. 14.

Kıta Avrupası uygulamasında çek, poliçeden farklı bir senet türü olarak değerlendirilip, temelinde yazılı bir banka havalesi olarak düzenlenmişken; Anglo-Sakson uygulamasında çek, banka üzerine çekilebilmekle beraber, görüldüğünde ödenmesi gereken bir poliçe gibi kabul edilmiş ve bunun sonucunda da İngiliz hukukunda çekte kabule izin verilmiştir²¹. Bundan başka, her iki sistemde de çekte ileri keşide tarihi kabul edilmiş; ancak Kıta Avrupası uygulamasında çekin ödenmesine güvence getirilerek, çekte ileri keşide tarihi olsa bile bu durumun çekin ibrazını engellemeyeceği açıkça hükme bağlanmış, çekin açıkça bir ödeme aracı olduğu belirtilerek, çeki kredi fonksiyonu yüklenmemek istenmiştir.

İngiliz hukukunda ise, ileri keşide tarihini dikkate almadan çeki ödeyen bankanın riski üstleneceği kuralı kabul edilmiş, vadeye uymayan muhataba karşı, vade tarihinden sonra çekin bir kredi aracı olarak kullanılabilmesi kabul edilmiştir²². Yine İngiliz hukukunda, çekin ibrazı konusunda sınırlayıcı düzenlemeler yer almamış ve çekin ibrazı için altı aylık makul süre yeterli görülürken, 1931 tarihli Cenevre Konferansı'na bağlı olarak çek hakkında kısa ibraz süreleri getirilmiştir. Ayrıca süresinde çekin ibraz edilmemesi sonucunda, Kıta Avrupası sisteminde keşideciyle birlikte tüm çek sorumlularına karşı başvuru hakkının yitirilmesi gibi bir sonuç ortaya çıkarken, İngiliz hukukunda makul sürenin aşılması halinde sorumluluğun devam edeceği kabul edilmiştir²³.

Kıta Avrupası çek hukukuyla Anglo-Sakson çek hukuku arasında yer alan mevcut farklılıkların kaldırılması ve uluslararası alanda kabul gören yeknesak bir uygulamaya geçebilmek amacıyla, Birleşmiş Milletler nezdinde kurulan Milletlerarası Ticaret Hukuku Komisyonu (*UNCITRAL*) tarafından çekle ilgili yeni bir anlaşma yapılması için gerekli düzenlemeler gerçekleştirilmiş; ancak anlaşmaya davet edilen ülkelerin yeterli ilgiyi göstermemesi sonucunda yapılan çalışmalardan yeterli sonuç alınamamıştır²⁴.

²¹ Öztan, 1997, s. 1026.

²² Reisoğlu, Çek Hukuku, s. 27.

²³ Kendigelen, Çek Hukuku, s. 15.

²⁴ Öztan, 1997, s. 1027; Reisoğlu, Çek Hukuku, s. 28.

B. Türk Hukukunda Çekin Tarihsel Gelişimi

Türk Hukukunda çeke ilişkin ilk temel düzenlemeler 28 Temmuz 1850 tarihli Kanunname-i Ticaret'te yer almıştır. Cumhuriyetin kurulmasının ardından, söz konusu düzenlemeler yerini 1926 tarihli 865 sayılı Türk Ticaret Kanunu'na bırakmıştır. Bu kanunun "*Senedat-ı Ticariye*" başlıklı üçüncü bölümünde çeke ilişkin düzenlemeler de yer almaktadır.

1957 yılında yürürlüğe giren ve halihazırda mülga olan 6762 sayılı Türk Ticaret Kanunu da çeki kambiyo senetleri arasında ele alarak düzenlemiştir. Çeke ilişkin hükümler, eTTK'nın 692 ilâ 735. maddelerinde yer bulmuştur. Mülga 6762 sayılı Türk Ticaret Kanunu'nda yer alan çek hükümleri, Cenevre Anlaşması'na uygun olarak hazırlanan İsviçre Borçlar Kanunu'ndan alınarak, Cenevre Konferansı'nın niteliği gereği poliçeye ilişkin hükümlerin tekrarı niteliğinde olmuştur²⁵.

Temelinde bir havale ilişkisi olması nedeniyle çek ve poliçe arasında büyük yakınlık bulunmaktadır. Bu nedenle çeke ilişkin hükümlerin bir bölümü poliçeler hakkındaki düzenlemelerin tekrarı olduğu gibi, eTTK m. 730 da çok geniş ölçüde poliçeyi düzenleyen hükümlere atıfta bulunulmuştur. Buna karşılık, mutlaka bir borç altına girme taahhüdünü ihtiva eden bono ile çek arasındaki ilişkiler daha çok kambiyo senetlerinin ortak niteliklerine dayanmaktadır²⁶.

Bununla birlikte, karşılıksız çek verilmesindeki artışları ve çek kullanımında görülen bazı aksaklıkları gidermek amacıyla, 1985 yılında 3167 sayılı Çekle Ödemelerin Düzenlenmesi ve Çek Hamillerinin Korunması Hakkında Kanun'un kabulüyle birlikte, karşılıksız çek eylemi, şikâyete bağlı bir suç haline gelmiş, işlenen bu suç sonucunda faile hapis cezası verilmesi olanaklı olmuştur²⁷.

Muhatap bankaya, sorumluluk bilinci taşıması ve basiretli davranması amacıyla, çek karnelerinin düzenlenmesi ve çekin karşılığının bulunmaması ihtimaline karşı yükümlülükler getirilmiştir. Bunun yanında, karşılığı bulunmayan çeklerde, belli bir miktarın hamile ödenmesi mecburiyeti getirilmiştir²⁸.

²⁵ **Reisoğlu**, Çek Hukuku, s. 29.

²⁶ **Reisoğlu**, Çek Hukuku, s. 29.

²⁷ **Öztan**, 1997, s. 1027.

²⁸ **Reisoğlu**, Çek Hukuku, s. 30.

3167 sayılı kanunla ayrıca Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası'na yükümlülükler getirilerek, çeklerin basılması ve çek sahiplerinin kimlik bilgileri hakkında şeffaflığın ve kontrolün sağlanması, bankalar arası takas sistemi ve çeklerin ödenmesiyle ilgili düzenlemeler öngörülmüştür²⁹.

3167 sayılı Çekle Ödemelerin Düzenlenmesi ve Çek Hamillerinin Korunması Hakkında Kanun, Türk Ticaret Kanunu'nun çekerle ilişkin hükümleriyle çelişen hükümler içerdiğinden, bu durum Merkez Bankası, bankalar ve özellikle adli mercilerde yığılmalara yol açmıştır. 5941 sayılı Çek Kanunu, yürürlüğe girmesiyle birlikte, 3167 sayılı Kanunda yer alan tüm maddeler yürürlükten kaldırılmıştır. Yine, 5941 sayılı Çek Kanunu ile çekin karşılıksız çıkması sonucunda, bu suçun ancak kasten işlenebileceği ve 3167 sayılı Kanunun döneminde yer alan tüm soruşturma ve kovuşturmalarda da durdurulmasına yönelik maddeler yer almıştır³⁰.

Mülga 3167 sayılı kanunun getirdiği düzen, birçok eleştiriye maruz kalmış, özellikle 3167 sayılı Kanunun karşılıksız çek yaratmaya zemin hazırladığı savunularak, anılan Kanun'un tebligat, bildirim ve ilan gibi birçok zorunlu usul içermesinin, hızlı ve adil yargılamanın önünü tıkadığı ve 4814 sayılı Kanunun çekerle ilgili getirdiği değişikliklerin 3167 sayılı Kanunun bu sorunlarına çözüm üretmediğinden söz edilmiştir³¹.

Bu hususta ortaya çıkan bir diğer sorun ise ileri düzenleme tarihli çeklerin, çekerle ilişkin hükümlerin gereği gibi uygulanmasına engel olan bir durum ortaya çıkması ve bu soruna çözüm üretilememesi olmuştur. Bununla birlikte çekten cayma olarak adlandırılan ve mülga 6762 sayılı Türk Ticaret Kanunu m. 711 fıkra f. 3'te yer alan "*Keşideci çekin kendisinin veya üçüncü bir kimsenin elinden rızası olmaksızın çıkmış olduğu iddiasında ise muhatabı çeki ödemekten menedebilir*" ifadesi, uygulamada ihtiyati tedbir olarak algılanmış, Türk hukuku sistemi içerisinde uygulamanın bu yönde yerleşmesi sonucunda, çek itibarını yitirmeye başlamıştır³². Ödemeden men

²⁹ Öztan, 1997, s. 1028.

³⁰ Poroy/Tekinalp, s. 311-312.

³¹ Poroy/Tekinalp, s. 311-312.

³² Poroy/Tekinalp, s. 317.

talimatı uygulamada fazlaca kötüye kullanılmış ve bunun önüne geçilemeyerek, ödenmeyen çek sayısı milyonları bulmuştur³³.

Söz konusu süreçte 5941 sayılı Çek Kanunu kabul edilerek, piyasada çekin kaybettiği itibarın tekrar kazanılabilmesi amaçlanmıştır. Bu amaçla bankalara, Çek Kanunu m. 2’de yer alan belgeleri eksiksiz bir şekilde ilgiliden istemesinin sağlanması ve çek hesabı açmak isteyen kişinin sosyal ve ekonomik durumunun, gerçekten çek hesabı açmaya müsait olup olmadığını araştırması zorunluluğu getirilmiştir³⁴.

Çek Kanunu m. 2 f. 6’da yeni çek türleri oluşturulmuş, çek defterlerinin baskı şeklini belirleyen esasların Maliye Bakanlığı, Türkiye Bankalar Birliği ve Türkiye Katılım Bankaları Birliği’nin görüşü alınarak, Merkez Bankası’nca Resmi Gazetede yayımlanarak tebliğle düzenleneceği belirtilmiştir. 2010 yılında çıkarılan Tebliğ³⁵ uyarınca, tacir olan ve olmayanlarla hamiline bastırılacak çeklerin ayırt edilebilecek şekilde bastırılması, hamiline çeklerin çek yapraklarında hamiline ifadesinin matbu şekilde yer alması gerekmektedir.

5941 sayılı Çek Kanunu ile ileri vade tarihli çek kabul edilmiş, yapılan düzenlemeler sonucunda bu çekler vadeli çek haline getirerek, niteliği gereği güvenli bir ödeme aracı olan çekin bu niteliği göz ardı edilmiştir³⁶. Çekin vade tarihinin gelmesiyle beraber, çek karşılıksızsa takip başlatılabilecek ve karşılıksız çekler bakımından ilgili cezai yollara başvurulabilir. Ancak keşidecinin temerrüde düşmesi ve bankanın kanuni yükümlülüğünün doğması için, çekin süresi içinde muhataba ibrazı gerçekleştirilmiş ve çeke ilişkin karşılıksız işlemi yapılmış olmalıdır³⁷.

31.01.2012 tarihli 6273 sayılı Çek Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun ile 5941 sayılı Çek Kanunu’nda değişiklikler yapılmış, çek üzerinde baskı

³³ **Aker**, Yeşim, Çekten Cayma ve Ödeme Yasağı, İstanbul 2008, s. 180; **Seven**, Vural, “5838 say. Kanunun Çek Hukukuna Etkilerinin Değerlendirilmesi”, İzmir Barosu Dergisi, S.1, İzmir 2009, s. 97.

³⁴ **Reisoğlu** Çek Hukuku, s. 27.

³⁵ Çek Defterlerinin Baskı Şekline, Bankaların Hamile Ödemekle Yükümlü Olduğu Miktar ile Çek Düzenleme ve Çek Hesabı Açma Yasağı Kararlarının Bildirilmesine ve Duyurulmasına İlişkin Tebliğ, S. 2010/2 (RG, 20.01.2010, 27468).

³⁶ **Kendigelen**, Çek Hukuku, s. 233.

³⁷ **Reisoğlu**, Çek Hukuku, s. 354; 12. HD, 27.03.2017, E. 2017/1505, K. 2017/4645: “Çekin karşılıksız olduğunun tespiti, muhatap banka tarafından çekin arka yüzüne gerçekleştirilecek bir beyan ile tespit edilir. Bu beyanın alonj üzerine yazılması da mümkündür” (emsal.yargitay.gov.tr, E. T. 28.01.2018).

tarihinin bulunması gerektiği belirtilerek, çekin, üzerinde yazılı baskı tarihinden itibaren beş yıl içinde ibraz edilmemesi hâlinde, muhatap bankanın üçüncü fıkraya göre ödemekle yükümlü olduğu tutara ilişkin sorumluluğu sona ereceği düzenlenmiştir (ÇekK. m. 3/9). 6273 sayılı kanunla getirilen bir diğer olumlu ve önemli değişiklik ise, eTTK'nın 726. maddesinde daha önce altı ay olarak düzenlenmiş olan çekte zamanaşımı süresinin üç yıla çıkarılmasıdır³⁸.

13.01.2011 tarihinde ise 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu kabul edilmiştir. Halen yürürlükte bulunan 6102 sayılı TTK ile çek hakkında önemli bir değişiklik öngörülmemiştir³⁹. 6762 sayılı Türk Ticaret Kanunu'nun kıymetli evraka ilişkin hükümleri bakımından büyük ölçüde tekrarı niteliğinde olan 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu kabul edilirken, 5941 sayılı Çek Kanunu hükümleri muhafaza edilmiştir⁴⁰. Sadece mülga 6762 sayılı kanunda yer alan çekle ilgili hükümlerin dilinin sadeleştirilmesi yapılmış ve bazı çelişkiler giderilerek Cenevre Yeknesak Kuralları temeline dayalı 6762 sayılı kanun hükümleri büyük ölçüde korunmuştur⁴¹.

C. Irak Hukukunda Çekin Tarihsel Gelişimi

Irak'ta kıymetli evrak hükümleri 1850'ye kadar Osmanlı Ticaret Kanununa tabiydi, ki bu kanun Fransa Ticaret Kanunu'ndan iktibas edilmişti. Senetlerin uluslararası alanda tedavülünün sağlanması ve uluslararası ticaretin geliştirilmesi amacıyla, 1930'da Milletler Cemiyeti nezdinde uluslararası bir anlaşma (Cenevre Anlaşması) yapıldı. Bu anlaşmanın amacı, kıymetli evraka ilişkin hükümleri birleştirmektir⁴². 1926 yılında kısmi mevzuatlardan (*El-Teşriat El-Juzia*) sayılan 45 sayılı Ticaret Odası Kanunu (*Kanun Ghurfat El-Ticara*) uygulamaya girmiştir. 1943 yılında kabul edilen 60 sayılı Irak Ticaret Kanunu'nun 478 ilâ 506. maddelerinde çek

³⁸ Söz konusu değişiklik 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu'nun 749. maddesinde de korunmuştur. Çekte zamanaşımını poliçe ve bono hükümleriyle uyumlu hale getiren bu düzenleme ile birlikte, gerek başvuru borçlularına başvuru gerekse ödeyen borçlunun kendisinden önce gelen sorumlulara başvurusu için üç yıllık süre öngörülmüştür.

³⁹ 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu'nda kambyo senetlerinde "keşideci" yerine "düzenleyen" terimi tercih edilmiştir. Kanuni sistematik açısından bu tercih haklıdır. Çünkü bir kambyo senedi olarak bononun çekilmesi, yani keşidesi söz konusu değildir. Ancak çek açısından "keşideci" terimi gerçek anlamını yansıtmaktadır. Açıklanan nedenle bu çalışmada, anlatım zorlukları ile karşılaşmamak adına, yaygın kullanılan "keşideci" terimi tercih edilmiştir.

⁴⁰ **Can**, Mertol, Kıymetli Evrak Hukuku, Ankara 2015 (Kıymetli Evrak), s. 144.

⁴¹ **Kendigelen**, Çek Hukuku, s. 25.

⁴² **El-Nahi**, Salah El-Din, Şerh El-Kanun El-Ticari El-İraqi, Bağdat 1947, s. 21.

düzenlenmiştir. Ancak Ticaret Odası Kanunu, 1970 ITK 149. sayılı düzenlenmesinin ardından 1971 de yürürlüğe girmesine kadar uygulamada kullanılmıştır. 1970 tarihli ITK'nun 512 ilâ 559. Maddelerinde çek düzenlenmiştir⁴³. Önemle belirtmek gerekir ki Irak Cenevre Yeknesak Kuralları taraf olmamasına rağmen kanun koyucu Cenevre anlaşmasından bazı hükümlere ilişkin alıntılar yapmıştır⁴⁴.

1984 yılında 30. sayılı Yeni Irak Ticaret Kanunu yürürlüğe girmiştir. Çeke ilişkin zorunlu unsurlar, ihtiyari unsurlar ve diğer hükümler 137 ilâ186. maddelerinde düzenlemiştir. Ancak 1991 Devrimci Komuta Konseyi'nin 147. sayılı kararıyla yasalarda, yönetmeliklerde, çek anlamına gelen “Şek” kelimesi “Sak” olarak değiştirilmiştir.

III. ÇEK KULLANIMININ FAYDALARI

Çekin ödeme aracı olarak öngörülmesinin temel sebebi, borcun nakit olarak ödenmesine nazaran çekin hem hızlı hem de güvenli bir şekilde para alışverişini sağlayabilecek nitelikte olmasıdır. Nitekim çek, nakit para alışverişine nazaran çalınma, yırtılma, yanma vb. tehlikelere karşı daha güvenli bir tedavül aracıdır. Yine banknotların sahte çıkması gibi sorunlar da çek kullanımı sayesinde giderilmektedir. Bu açıdan çek kullanımı ile büyük meblağların kolaylıkla tedavülü sağlanmaktadır. Ayrıca bankalarda çek karşılığı tutulan mevduat, sahiplerine faiz geliri de getirmekte ve dolayısıyla bankalara yatırılan mevduat miktarı artmaktadır⁴⁵.

Irak hukukunda da çek, ticari hayatta çok önemli bir rol üstlenmektedir. Paraya yerine birçok işlemlerde ödeme şekli olarak kullanılır. Banka işlemlerinde mevduatların çekilmesine, havalesine ve döviz sözleşmelerinin yürütülmesine yardımcı olur. Çek modern bir ödeme aracı olduğundan diğer ticari araçlara göre daha fazla kullanılır⁴⁶. Bazen çekin kullanımı, tedavül eden para miktarını azaltabilir. Zira, lehtar çekin nakit olarak ödenmesi yerine kaydi olarak hesabına geçirilmesini isterse,

⁴³ **Yamulki, Akram**, El-Wajeez fi El-Kanun El-Ticari, 1. B, Erbil 2014, s. 70.

⁴⁴ **El-Nahi**, s. 21.

⁴⁵ **Bozer, Ali/Göle**, Celal, Kıymetli Evrak Hukuku, Ankara 2017, s. 208-210; **Kendigelen**, Çek Hukuku, s. 261-262; **Pulaşlı**, s. 254.

⁴⁶ **El-Eqeli**, Şerh, s. 207.

bu ihtimalde nakit tedavülü söz konusu olmaz. Sadece hesaplar arasında para geçişi (havale) söz konusu olur⁴⁷.

TBK m. 89/-(a) uyarınca para borçlarında ifa yeri, alacaklının ödeme zamanındaki yerleşim yeridir (*götürülecek borç*). Kambiyo senetlerinde ise bu kuralın aksi söz konusudur. Bir kimseye ödemede bulunacak kişinin bu ödemeyi çek keşide etmek suretiyle yapması halinde ise, ödeyeceği parayı alacaklısına kadar götürmeden, kendi bulunduğu yerden banka hesabına tevdi yapmış olacak ve bu sayede borcun ödenebilmesi için yapması gereken masraflardan da kurtulmuş olacaktır⁴⁸.

Çek ile yapılan ödemelerde muhatap bankanın aracı kılınması dolayısıyla, muhatap nezdinde tutulan kayıtlar sayesinde ödemeler kolaylıkla tespit edilebilmektedir. Bu da keşideci açısından ispat külfetini, ticari ilişkiler açısından ise işlemlerin daha dürüst bir şekilde yapılmasını sağlamaktadır.

Çekin yaygınlaşması kâğıt para kullanımını azaltacağından yeni para basma, eskileri değiştirme, taşıma ve saklama nedeniyle oluşan maliyet de önemli ölçüde azalmış olacaktır. Ayrıca çek hamili çek kullanımı ile kambiyo senetlerine özgü takip yolundan da faydalanabilecektir⁴⁹.

Çek kullanımının bankalar açısından da birçok faydası bulunmaktadır. Bilindiği üzere bankaların amacı kredi açarak kâr elde edebilmektir. Küçük oranlı faizlerle sağlanan mevduatların daha yüksek oranlı kredilendirilmeleri ile bankalar gelir elde etmeye çalışmaktadır. Bankalar ne kadar çok kredi açabilirlerse kâr oranları da o kadar yüksek olacaktır. Çek kullanımının artmasıyla birlikte bankalar likiditelerini daha az oranda tutma imkânına sahip olurlar ve daha fazla kredi vererek kâr oranlarını artırmaktadırlar⁵⁰. Irak hukukunda da, çek bir ödeme aracı olarak kullanıldığından keşideci borçlarının ödemesi için hesabında fazla paranın bulunmasını sağlamaktadır. Ayrıca karşılanan borç için bir ispat aracı olarak da kullanılmaktadır ki ödeme

⁴⁷ **El-Eqeli**, Şerh, s. 207.

⁴⁸ **Doğanay**, İsmail, Türk Ticaret Kanunu Şerhi, C.2, İstanbul 2004, s. 2098.

⁴⁹ **Kalpsüz**, Turgut/**Erem**, Faruk/**Çelebican**, Gürkan, İktisadi ve Hukuki Yönden Çek, Ankara 1974, s. 21; **Öztan**, Kıymetli Evrak Hukuku, s. 222.

⁵⁰ **Kendigelen**, Çek Hukuku, s. 262.; **Şimşek**, Edip, Hukukta ve Cezada Ticari Senetler, Ankara 1982, s. 364.

gerçekleştirildiğinde muhatap banka bu ödemeyi kendi defterlerine kayıt eder ve çeki saklar⁵¹.

Ayrıca çek keşidesi ile piyasada kullanılmadan bekletilen para, bankaların kullanımına tahsis edilerek fon yaratılmakta, bu sayede de ekonomik hayatın canlanmasına katkıda bulunmaktadır⁵². Çek kullanımının artmasıyla birlikte bankalar, müşterileri hakkında sahip olmaları gereken bilgilere de daha kolay ve ucuz ulaşabileceklerdir. Zira çek kullanan müşteriler ile bankalar yakın ilişki içinde olduklarından, müşterilerinin iş ve mali durumları da kolaylıkla takip edilebilmektedir⁵³.

Çek, iktisadi niteliği itibariyle bir ödeme vasıtası olmasına rağmen uygulamada bir kredi vasıtası olarak da kullanılmaktadır. Çekin kredi vasıtası olarak kullanımında, bir borçlanma aracı olarak kullanılabilmesinin yanı sıra kredi (borç verme) aracı olarak da kullanılması mümkündür. Böylece borç veren para yerine borçluya çek yazabilir ve bu borçta geçerli sayılır. Ancak ispat konusunda güçlülüklerle karşılaşabilir ve borçlu çeki borç değil de ödeme olarak aldığını iddia edebilecektir⁵⁴.

Çek kullanımının toplumsal açıdan da birçok faydası vardır. Özellikle tedavüldeki paranın, belirli iktisadi kuruluşlarda toplanması ekonominin kayıt altına alınması, kayıt dışı ekonominin kayıt altına alınması ve vergi kaçakçılığının engellenmesi açısından önem arz etmektedir. Bu nedenle birçok ülkede çek kullanımını teşvik edecek hukuki düzenlemelere yer verilmiştir. 5941 sayılı ÇekK'nun 1. madde gerekçesinde de bu husus vurgulanmıştır. Çek kullanımı ile ayrıca bankaların kredi meblağları da yükselmekte, bu açıdan üretime yönelik yatırımlara iştirakler artmakta ve milli ekonominin güçlendirilmesi sağlanmaktadır⁵⁵.

Günümüzde yaygın bir kullanım alanına sahip olan kredi kartları da en önemli ödeme araçlarından biri haline gelmiştir⁵⁶. Ancak kredi kartlarının belli bir limit dâhilinde verilmesi, bu kartların ancak küçük meblağlı alışverişlerde kullanılmasına

⁵¹ **El-Eqeli**, Şerh, s. 207.

⁵² **Güngör**, Şener/**Kaya**, Mustafa, 4814 Sayılı Kanunla Değişik Çek Suçları, Ankara 2004, s. 8.

⁵³ **Kalpsüz/Erem/Çelebican**, s. 21.

⁵⁴ **El-Eqeli**, Şerh, s. 207.

⁵⁵ **Şimşek**, s. 364.

⁵⁶ **Can**, Kıymetli Evrak, s. 185.

olanak sağlamaktadır. Bu nedenle kredi kartı kullanımı, çekle ödemeleri azaltmakla birlikte çek kullanımının doğrudan bir alternatifi değildir. Ancak kredi kartı uygulamasını yaygın ve sorunsuz bir şekilde mümkün kılacak örgütlemenin henüz mevcut olmadığı dönemlerde, çek kartı uygulaması aynı amaca hizmet etmiştir⁵⁷.

Bunun yanı sıra yakın gelecekte kullanım alanı yaygınlaşması muhtemel elektronik para ve elektronik çek gibi unsurlar da çekle rekabet etmesi muhtemel ödeme araçlarındandır.

IV. ÇEKİN HUKUKİ VE İKTİSADİ NİTELİĞİ

A. Çekin Hukuki Niteliği

Çek hukuki niteliği itibariyle nitelikli bir havale işlemi olup, keşideci ile muhatap banka arasında hüküm ve sonuçlarını doğuran bir çek anlaşması yapılmaktadır. Buna göre, çek anlaşmasıyla oluşan havalenin yazılı olması, soyut, kayıtsız ve şartsız bir ödeme emrini içererek, belli şekil şartlarını taşıması gerekmektedir⁵⁸.

Havale işlemiyle keşideci, bankada bulunan hesabından tasarrufta bulunmaktadır. Keşideci, çek anlaşmasıyla, hamile çek karşılığını bankadan isteme yetkisini verirken, bankaya da çek karşılığını ödeme yetkisini vermektedir. Böylelikle daha hızlı işlem yapılması sağlanarak, bir yandan emek ve zaman kaybı en aza indirilirken, bir yandan da para taşımanın risklerinin önüne geçilmiş olur⁵⁹.

Çek, ödeme aracı işlevine sahiptir ve borcun ödenmesi dışında bir maksatla çekin hamile verilmesi halinde, bu durumu ispat yükünün keşideciye ait olacaktır. O halde keşideci tarafından, borcun ödenmesi dışında çekin ödünç olarak, bir teminat ya da hatır için verildiğinin iddia edilmesi halinde, keşidecinin bunu sadece kesin delille ispatlaması gerekecektir⁶⁰.

⁵⁷ Can, Kıymetli Evrak, s. 185.

⁵⁸ Bilgili/Demirkapı, s. 145; Yamulki, El-awraq El-Ticariye, s. 256.

⁵⁹ Bozkurt, Tamer, Kıymetli Evrak Hukuku, 4. B, 3. C, Kocaeli 2017, s. 139; Sami, Fawzi Mohammed, Şerh El-Kanun El-Ticari, El-Auraq El-Ticariya, C.2, Ürdün 2008, s. 275.

⁶⁰ Poroy/Tekinalp, s. 319-311; Sami, 2008, s. 278.

Yargıtay 19. Hukuk Dairesi bir kararında, “Çek bir ödeme aracı olup, kural olarak mevcut bir borcun tediyesi amacıyla verildiğinin kabulü gerekir. Bu durumda mahkemece çekin hatır çeki ya da teminat amacıyla verilen bir çek olduğu yolundaki iddianın davacı tarafça yazılı delille kanıtlanması gerektiği gözetilmeden hükme esas alınan bilirkişi raporunda yer alan varsayımlardan hareketle yazılı şekilde hüküm kurulmasında isabet görülmemiştir” ifadesiyle bu durumu pekiştirmiştir⁶¹.

Çekin muhatap banka tarafından ödenebilmesi için, öncelikle çekin bankaya ibrazının ve çek üzerindeki zilyetliğin naklinin sağlanması, daha sonra muhatap bankanın da çeki teslim alarak ödemede bulunması gerekmektedir⁶².

Çek, kamu güvenine mazhar bir kambiyo senedir. Klasik havale anlayışından farklı olarak, konusunu yalnızca para oluşturduğundan çeki keşide edenin, çeki hamile ödeme yetkisini diğer havalelerin aksine, geri alamaması söz konusudur⁶³.

B. Çekin İktisadi Niteliği

Çek iktisadi açıdan, bono ve poliçeden farklı olarak bir ödeme aracıdır⁶⁴. Çek iktisadi açıdan bir ödeme vasıtasıdır. Düzenleyen bu sayede çalınma ve kaybolma riskleri karşısında nakit para taşıma yükünden kurtulmakta, ayrıca hesabındaki para için faiz geliri sağlamaktadır. Bankalar da büyük meblağlar oluşturan çek karşılıkları sayesinde büyük mevduatlara ulaşabilmektedirler. Kaydi para niteliği taşıdığı ve ülke ekonomisi, para sistemi ve emisyon hacmi üzerinde olumlu etkileri bulunduğu için devlet de çek kullanımını teşvik eder⁶⁵.

Çek, ilgililerin nakit kullanarak birtakım riskler altına girmelerinin önüne geçip, ödemelerde hız ve kolaylık sağlar. Gerçekten de nakitle işlem yapıldığında, nakdin kaybolma, çalınma, yanlış sayılma, ispat külfeti yükleme, taşıma ve sayma gibi olumsuzluklarına karşılık, çekin büyük bir kolaylık sağladığı görülmektedir. Ancak para borcunu çekle ödeme isteği, karşı tarafın buna rıza göstermesine bağlıdır. Bu nedenle, çekin düzenlenip alacaklıya verilmesi ifa yerine geçmeyecek; ancak bankada

⁶¹ 19. HD, 21.02.2006, E. 2005/7046, K. 2006/1637 (HukukTürk, E. T. 25.09.2018).

⁶² **Kendigelen**, Çek Hukuku, s. 33.

⁶³ **Kendigelen**, Çek Hukuku, s. 35.

⁶⁴ **Öztaş**, Kıymetli Evrak Hukuku, s. 222; **Ülgen/Helvacı/Kendigelen/Kaya**, s. 234.

⁶⁵ **Bahtiyar**, Mehmet, Kıymetli Evrak Hukuku, İstanbul 2016, s. 125; **Öztaş**, Kıymetli Evrak Hukuku, s. 222.

çekin karşılığının bulunması ve alacağın tahsili sağlanırsa amaçlanan ifa gerçekleşmiş olacaktır⁶⁶.

Gerçekten de çekle işlem yapılması sonucunda mevduat artacak; böylece kaydi para nakdi paranın yerine geçeceğinden, bankalar kasalarında nakit bulundurabilecek, bulduklarını bu nakdi, kar elde etme amacıyla başka alanlarda kullanabilecektir. Çek kullananlar da çek hesabında bulduklarını para üzerinden faiz almakla, çeki değerlendirebilecektir⁶⁷. Ancak, Irak'taki bankaların çoğu İslami bankalar olduğundan faiz olarak değil de İslam şeraitine uyumlu olarak kazanç (El-Ribih) adıyla çek kullananların çek defteri teslim edilmiş cari hesap müşterilerine kar sunmaktadır.

Çek, hamil tarafından o bankadaki hesabına alacak olarak da kaydedilebilir. Bunun dışında ödemelerinde çek kullananlar, çekin karşılıksız çıkma riskine karşı, vadesiz hesaplarında bir miktar para bulundururlar. Bu vadesiz hesaplar bankalar için önemli bir finansman kaynağıdır. Çünkü banka bu sayede mevduat miktarını ve buna bağlı olarak kredi verme gücünü artıracak; bankanın kâr oranı böylelikle daha da yükselecektir⁶⁸.

Çekle yapılan ödeme, ispat kolaylığı da sağlamaktadır⁶⁹. Çekin ödenmesi için bankaya ibrazı ve ciro edilerek bankaya teslimi gerekmekte, bankalar tarafından yapılan ödeme sonucunda çeki ibraz edenin kimliği kontrol edilerek, çek karşılığının ödenmesi sonucunda çeki ibraz edene bir dekont verilmektedir⁷⁰. Böylece keşideci, kendi hesabından yaptığı ödemenin delilini bu vasıtalarla elde etmiş olur. Çekle yapılan ödeme sonucunda keşideci ile muhatap banka fayda sağlayacağından, bir ilişki kurularak, bankanın faaliyetlerinden ve kolaylıklarından keşidecinin öncelikle yararlanması hedeflenecektir⁷¹.

⁶⁶ **Bilgili/Demirkapı**, s. 143-144; **Kendigelen**, Çek Hukuku, s. 233.

⁶⁷ **Göle**, Celal, Bankacılar İçin Kıymetli Evrak Hukuku Bilgisi ve Ticari Senetler, Ankara 2005, s. 168 (Ticari Senetler); **Öztañ**, Kıymetli Evrak Hukuku, s. 224.

⁶⁸ **Öztañ**, Kıymetli Evrak Hukuku, s. 222-224.

⁶⁹ **Göle**, Ticari Senetler, s. 168.

⁷⁰ **Bilgili/Demirkapı**, s. 143-144.

⁷¹ **Öztañ**, Kıymetli Evrak Hukuku, s. 234.

V. ÇEK DÜZENLENMESİ

A. Çek Keşide Etme Ehliyeti

Kambiyo senetleriyle borçlanma konusunda özel bir ehliyet aranmamıştır. Bu hususla ilgili tek hüküm TTK m. 670’te yer almıştır. Buna göre sözleşme ile borçlanmaya ehil olan kişi, kambiyo senetleri ile borçlanmaya ehildir denilerek, kambiyo senedi düzenleme ehliyetinin varlığı için borçlanma ehliyetinin varlığı aranmaktadır. Bunun sonucu hak ve fiil ehliyeti bakımından Medeni Kanun’un ehliyetle ilişkin hükümleri uygulanacaktır⁷².

Fiil ehliyeti açısından genel kural olarak ergin olmak, ayırt etme gücüne sahip olmak ve kısıtlı olmamak şartları aranmaktadır. Evlenmeyle ergin hale gelen bir kimse de kambiyo senedi düzenleyebilir. Keza, 15 yaşını bitiren bir küçük kendi isteği ve velisinin rızasıyla mahkemece ergin kılınabilir⁷³. Bu kimselerin de çek düzenlemesine engel bulunmamaktadır.

Ayırt etme gücü bulunan küçükler ile kısıtlılar ise tek başlarına çek düzenleyemezler. Bu kişilerin çek düzenleyebilmeleri için yasal temsilcileri olan veli veya vasilerinin iznine ihtiyaç vardır. Aynı şekilde, kendilerine yasal danışman atanan gerçek kişilerin de kendi başlarına çek düzenleyebilmeleri mümkün değildir⁷⁴.

Tüzel kişilerin çek düzenleyebilmesi için fiil ehliyetini haiz olmaları gerekir⁷⁵. TMK m. 49’a göre; tüzel kişiler, kanuna ve kuruluş belgelerine göre gerekli organlara sahip olmakla, fiil ehliyetini kazanırlar.

Irak Hukuku’nda ise ITK’da ehliyetle ilgili hükümler yer verilmemiş; ancak ITK m. 4/2’de Irak Ticaret Kanunu’nda düzenlenmemiş konularda medeni hukukun uygulanacağı belirtilmiştir. Keşidecinin, çek anlaşması akdedebilmesi için medeni hakları kullanma ehliyetine sahip olması gerekir. Reşit (IMK m. 46/1), ayırt etme gücüne sahip (ITK m. 46/1) ve kısıtlı olmayan (IMK m. 46/2) her gerçek kişi medeni hakları kullanma ehliyetine sahiptir. Tüzel kişiler de ise durum biraz farklıdır. Irak

⁷² **Bilgili/Demirkapı**, s. 60; **Öztañ**, Kıymetli Evrak Hukuku, s.71-72; **Pulaşlı**, s. 119.

⁷³ **Öztañ**, Kıymetli Evrak Hukuku, s. 72; **Pulaşlı**, s. 119; **Yamulki**, El-awraq El-Ticariye, s. 18.

⁷⁴ **Bozer/Göle**, s. 309; **Öztañ**, Kıymetli Evrak Hukuku, s. 72; **Reisoğlu**, Çek Hukuku, s. 43; **Yamulki**, El-awraq El-Ticariye, s. 18.

⁷⁵ **Öztañ**, Kıymetli Evrak Hukuku, s. 73; **Pulaşlı**, s. 119.

hukukunda, tüzel kişiler kurulduğu anda, medeni hakları kullanma ehliyetini de kazanır (IMK m. 48/4, İŞK m. 22).

B. Keşideci ve Muhatap Arasındaki İlişki

Çekin ödeme aracı olarak kullanımının yaygınlaştırılması ve çekten beklenen faydaların gerçekleşebilmesi (örneğin çek hamilinin hiçbir zorlukla karşılaşmadan çek bedelini tahsil edebilmesi) için, keşideci ve muhatap arasındaki ilişkinin, çekin hukuki ve iktisadi mahiyetine göre düzenlenmesi gerekmektedir. Kanun koyucu bu amaçla TTK m. 783/1 ile getirdiği düzenlemede, çek keşidecisinin muhatap banka nezdinde bir karşılığının bulunmasını ve keşidecinin bu karşılık üzerinden çek keşide etme yetkisine sahip olduğuna dair muhatap ile keşideci arasında açık veya zımni bir anlaşmanın mevcut olması gerektiğini öngörmüştür. Söz konusu hüküm uyarınca *“Bir çekin düzenlenebilmesi için, muhatabın elinde düzenleyenin emrine tahsis edilmiş bir karşılık bulunması ve düzenleyenin bu karşılık üzerinde çek düzenlemek suretiyle üzerinde tasarruf hakkını haiz olacağına dair muhatapla düzenleyen arasında açık veya zımni bir anlaşma bulunması şarttır. Ancak, bu hükümlere uyulmaması halinde senedin çek olarak geçerliliği etkilenmez”*.

Kanun koyucu her ne kadar muhatap banka ile keşideci arasında karşılık ilişkisi ve çek anlaşması bulunması gerektiğini öngörmüş ise de, böyle bir ilişki ve anlaşmanın mevcut olmaması çekin geçerliliğine herhangi etkide bulunmayacaktır⁷⁶. Bu nedenle karşılık veya çek anlaşmasının bulunmaması halinde de çeki düzenleyen kişinin hem TTK m. 808 uyarınca hukuki sorumluluğu hem de ÇekK m. 5/1’de düzenlenen yaptırımlar açısından sorumluluğu doğacaktır. Muhatap ile keşideci arasında çek anlaşması ve muhatap nezdinde karşılığın bulunmaması, yalnızca muhatabın ödeme yükümlülüğünü ortadan kaldırır. Bu nedenle TTK m. 783/1’deki *“bir çekin keşide edilebilmesi için”* ifadesini *“bir çekin muhatap tarafından ödenebilmesi için”* şeklinde yorumlamak daha doğru olacaktır⁷⁷.

Muhatap ile keşideci arasında geçerli bir çek anlaşması bulunmamasına rağmen çek bedelinin ödenmesi, muhatabın keşidecinin zımni havale talimatını kabul ettiği;

⁷⁶ **Tekil**, Müge, Çekte Muhatap Bankanın Hukuki Sorumluluğu, İstanbul 1997, s. 16-17 (Çekte Muhatap).

⁷⁷ **Coşkun**, s. 4; **Öztaş**, Kıymetli Evrak Hukuku, s. 242.

çek anlaşması mevcut olmasına rağmen yeterli karşılığı bulunmayan bir çekin ödenmesinin ise çek anlaşması kapsamında keşideciye bir kredi verilmesi olarak değerlendirilmesi gerekir. Bu durumda ödenen meblağ için muhatap, hamile değil yalnızca keşideciye başvurabilmelidir⁷⁸.

1. Muhatabın Sözleşmenin Kuruluşundan Kaynaklanan Sorumluluğu

Tüzel kişiler ve gerçek kişiler gibi bankaların da uygun gördükleri kimselerle anlaşma özgürlüğü ilkesi kapsamında sözleşme yapma hakkı bulunmaktadır. Ancak zamanla çek kullanımının yaygınlaşması ile paralel olarak, bazı kişilerin küçük meblağlar yatırarak veya sahte kimlikler kullanarak çek hesabı açtırdıkları ve elde ettikleri çek karnelerini kullanarak karşılıksız çek keşide ettikleri görülmüştür. Bu gibi hallerde keşidecinin gerçek kimliği belli olmadığı için hukuki ve cezai anlamda takip çabaları sonuç vermemiş ve çek hamillerinin korunmasını hedefleyen kanun koyucu da hem 3167 Sayılı Mülga Kanun'un hem de sonradan yürürlüğe giren 5941 Sayılı Çek Kanunu'nun 2. maddesi ile bu konuda bir önlem alma yoluna gitmiştir⁷⁹.

5941 sayılı Çek Kanunu'nun 2. maddesi ile çek anlaşmasının kuruluş aşamasına yönelik özel bir düzenleme getirilmiş ve çek anlaşmasının bir tarafını teşkil eden bankalara, özellikle çek hesabı açarken ve dolayısıyla çek anlaşması akdederken basiretli ve özenli davranmaları gerektiği yönünde bir sorumluluk yüklenmiştir. Bu madde ile bankaların, çek hesabı açılması ile ilgili olarak Çek Kanunu ile kendilerine verilen görev ve yükümlülükleri yerine getirirken, çek hesabı açtırmak isteyenin yasaklı olup olmadığını Çek Kanunu hükümlerine göre araştırmaları gerektiği ve ayrıca ilgili kişinin ekonomik ve sosyal durumunun belirlenmesinde gerekli basiret ve özeni göstermeleri gerektiği hüküm altına alınmıştır⁸⁰.

⁷⁸ Bozer/Göle, s. 318; Ülgen/Helvacı/Kendigelen/Kaya, s. 237.

⁷⁹ Tekil, Çekte Muhatap, s. 49.

⁸⁰ Bozer/Göle, s. 312; Özdamar, Mehmet, "Çek Kanununda Yapılan Değişiklik Üzerine Bir Değerlendirme", GÜHFD, Cilt VI, Sayı 1- 2, Ankara 2004, s. 9. 6102 sayılı TTK m. 18/2'de bütün tacirlerin ve doğal olarak bütün bankaların, bütün işlerinde "basiretli iş adamı gibi" hareket etmek zorunda olduklarının açıkça hüküm altına alınmasına rağmen, bu hususun bir defa daha Çek Kanunu'nda basiretin hangi hususlarda gösterilmesi gerektiğinin açıklanmaya çalışılması suretiyle hükme bağlanmış olması doktrinde eleştirilmektedir. Bkz. Öztan, 1997, s. 1088. Bozer/Göle, s. 313.

Bir ticari işletme olarak TTK 18/2 maddesi gereğince basiretli bir tacir gibi davranmakla yükümlü olan bankaların özen borcu, öncelikle çekle işleyen hesap açma, müşteriler hakkında kimlik araştırması, çek karnesi vermek ve çek karşılığı ödemeyi usulünce yapmak konularında kendini gösterir⁸¹.

Bununla birlikte aslında ÇekK 2. maddesinde düzenlenmek istenen husus, bankanın çek hesabı açmadan önce, kredi verirken müşterisi için yaptığı araştırmaya benzer bir araştırma yapması, ancak güvenilir olduğu anlaşılan kimselerle çek sözleşmesi imzalaması gerektiğidir⁸². Hakkında hiçbir araştırma yapılmayan bir kimse ile çek anlaşması imzalanması ve bu kişiye çekle işleyen hesap açıp çek karnesi verilmesi uygulamada çokça rastlanan ve çek kullanımına olan güveni sarsan “karşılıksız çek”e neden olabilir. Ancak çek anlaşması akdettiği sırada güvenilir olup daha sonra bu niteliğini yitiren kişiler bakımından ÇekK 2. maddesi hükmü bir şey ifade etmeyecektir⁸³.

Bankalar, 6102 Sayılı Türk Ticaret Kanunu’nun 18/2. maddesinde ve özellikle 5941 Sayılı ÇekK 2. maddesinde öngörülen bu mükellefiyet dolayısıyla, çek anlaşması imzalayacakları kişilerin seçimi konusunda titiz davranarak ödeme gücü yeterli gözükmeyenlere çek defteri vermemelidirler⁸⁴. Böylece normal hesap açımalarında gerçek kişiler hakkında resmi bir makamdan onaylı kimlik kontrolü yapmak ve imza örneği almak, ticaret şirketleri için kuruluşlarının ve imza yetkisine sahip olanların ilan edildiği Türkiye Ticaret Sicili Gazetesi sayısı ve noter tasdikli imza sirküleri ile imza yetkisine sahip olanların noter tasdikli nüfus cüzdanı suretlerini istemekle yetinen bankalar çek hesabı açarken veya mevcut bir hesaba çek karnesi verirken (çek sözleşmesi akdederken) müşteri hakkında, ehliyeti, mesleği, mali durumu, bu anlamda düzenli bir geliri bulunup bulunmadığı, ahlaki durumu, özellikle yüz kızartıcı

⁸¹ **Battal**, Ahmet, Güven Kurumu Niteliğindeki İşletmelerin Hukuki Sorumluluğu, Ankara 2001, s. 233; **Bozer/Göle**, s. 313.

⁸² **Tekil**, Çekte Muhatap, s. 50. Doktrinde, Çek Kanunu’nun 2. maddesindeki düzenlemenin amacının, bir dönem bankalarca hayali kişiler adına bile çekle işleyen hesap açtırılmasına göz yumulması olduğu, muhatap açısından öngörülen bu özel özen yükümlülüğü sayesinde “naylon çek hesapları” olarak da adlandırılan sahte kimlikle çek hesabı açtırılmasının önüne geçilmesi ve böylece kötü niyetli kişilerin çeki bir dolandırıcılık aracı olarak kullanmalarının daha baştan engellenmesi olduğu belirtilmiştir. Bkz. **Kendigelen**, Hukuki Mütalaalar, s. 59.

⁸³ **Öztaş**, 1997, s. 1089.

⁸⁴ **Göle**, Celal, Çek Hukuku, Ankara 1989 (Çek Hukuku), s. 93.

suçlardan mahkûmiyeti bulunup bulunmadığı, yasaklı olup olmadığı gibi hususları da içeren daha detaylı bir araştırma yapmak zorundadır⁸⁵.

ÇekK'nun 2. maddesinde getirilen düzenleme ile artık çek hesabı açtırmaktan veya çek keşide etmekten yasaklanan kişilerle çek anlaşması imzalayarak veya sahte ya da hayali isimlere hesap açarak çek defteri veren bankaların, bu işlemlerinden dolayı hamillerin uğrayacakları zararı tazmin etmek durumunda kalabilecekleri sonucuna ulaşılması mümkündür. Nitekim ÇekK 2. maddesi ile kendisine yüklenen sorumluluğa riayet etmeyen bankanın, söz konusu özenin gösterilmediğini kanıtlayan hamile karşı çek bedelini tümü ile ödemek durumunda bile kalabileceği yönündeki görüş doktrinde çoğunlukla benimsenmiştir⁸⁶.

Muhatap bankanın çekle isleyen hesap açarken, çek karnesi verirken ve doğal olarak çek anlaşması akdederken gereken özeni göstermemesi nedeniyle zarar gören çek hamillerine karşı sorumluluğu 'haksız fiil' hükümlerine dayalı olacaktır⁸⁷. Böylece çek hamili, muhatap bankanın ÇekK 2. maddesine aykırı davrandığı gerekçesiyle bankanın kusurunu ve kendi nezdinde oluşan illiyet bağı içindeki zararları ispatlayarak bir tazminat davası açmak olanağına sahip olacaktır.

Poroy ve Tekinalp'e göre; ÇekK 2. maddesinde bankalar için öngörülen yükümlülükler bakımından, bu yükümlülüklerin gelecekte hamile karşı ihlal edilmiş olacağı ve banka ile hamil arasında da herhangi bir ilişki bulunmadığı gerekçeleriyle haksız fiil hükümlerine dayandırılabilirdiği düşünülebilirse de bu yaklaşımın isabetli olmayacağı ifade edilmektedir. Çünkü buradaki basiret, özellikle özen, haksız fiilin değil, sözleşme düzeninin kavramlarıdır; anlaşma düzeninin kural ve ölçütlerine göre değerlendirilmeli ve yorumlanmalıdır. Haksız fiile ilişkin hükümlere dayanılan varsayımda, hamilin bankanın kusurunu ispat etmesi (tüm belgeler bankanın elinde olduğu için) son derece güçtür⁸⁸.

⁸⁵ **Tekil**, Çekte Muhatap, s. 51.

⁸⁶ **Domanıç**, Hayri, Türk Ticaret Kanunu Şerhi, Kıymetli Evrak Hukuku ve Uygulaması, C. IV, İstanbul 1990, s. 777.

⁸⁷ **Kendigelen**, Hukuki Mütalaalar, s. 61.

⁸⁸ **Poroy/Tekinalp**, s. 311-312.

Hakkında çek keşide etme ve çek hesabı açma yasağı bulunan kişi adına çek hesabı açan yani çek anlaşması yapan banka görevlisi hakkında ise Çek Kanunu'nun 7/7 maddesi uyarınca üç aydan bir yıla hapis cezası öngörülmüştür.

Bu doğrultuda muhatap banka ve banka görevlisi, çek anlaşması yapacağı kişiden veya çek anlaşması yapmış olduğu kişilerden olup tekrar çek defteri isteyen keşideciden mutlaka tacir veya esnaf ve sanatkâr olup olmadığı ve kendisi hakkında çek keşide etme ve çek hesabı açma yasağı bulunmadığına dair yazılı bildirim almak durumundadır⁸⁹. Bununla birlikte sadece beyanname alınması da sorumluluğu ortadan kaldırmamakta, Çek Kanunu'nun 7/3 maddesindeki “beyannameye rağmen” ifadesi nedeniyle bildirim doğruluğu konusunda resen araştırma yapılmalıdır. Bu gibi bir durumda çek keşide etme ve çek hesabı açma yasağı bulunan kişiye çek defteri veren banka görevlisi adli para cezası ile karşı karşıya kalabilecekken, çek hesabı açan banka görevlisi hakkında süreli hapis cezası gündeme gelecektir⁹⁰.

Son olarak belirtmek gerekir ki, kanundaki bu yükümlülükler aykırı hareket edilmesi halinde dahi kanuni şartları haiz bir çek geçerliliğini koruyacaktır.

Türk hukukunda muhataba özel bir özen yükümlülüğü yükleyen düzenlemeler karşısında Irak hukukunda muhatapın sorumluluğuna neden olacak özel düzenlemeler öngörülmemiştir. Bu şekilde bir düzenlemenin getirilmesi hem çeki ilişkin hükümlerin çok fazla geliştirilmemesinden hem de bu konuda çözümün doktrin ve uygulamaya bırakılmak istenmesinden kaynaklanıyor olabilir. Çek hesabı sahibine ilişkin çek hesabı açılırken olağan araştırmaların yapılmasının Irak hukukunda da tacir olan bankalardan beklenebileceği açıktır.

2. Keşidecinin Sözleşmenin Kuruluşundan Kaynaklanan Sorumluluğu

5941 Sayılı Çek Kanunu'nun 2/1, 2/3 ve 7/3 maddeleri ile genel anlamda TBK'nun 18/2 maddesi uyarınca muhatap bankanın çek sözleşmesinin kuruluş aşamasındaki özel sorumluluğunun yanında, Çek Kanunu'nun 2/3 maddesi ile keşideci açısından da özel bir sorumluluk hali düzenlenmiştir. Buna göre çek hesabı açılmasını (çek sözleşmesi yapılmasını) veya mevcut çek hesabından çek defteri verilmesini

⁸⁹ **Kaçak**, Nazif, Yeni Çek Kanunu Şerhi, Ankara 2010, s. 61.

⁹⁰ **Bozer/Göle**, s. 335.

isteyen kişi yani keşideci, her defasında tacir veya esnaf ve sanatkâr olup olmadığı ve kendisi hakkında çek keşide etme ve çek hesabı açma yasağı bulunmadığı hususunda bankaya yani muhataba yazılı bir beyanda bulunmalı, tüzel kişiler adına verilecek beyannamede ayrıca, tüzel kişinin yönetim organında görev yapan, temsilcisi olan veya imza yetkilisi olan kişilerin çek keşide etme ve çek hesabı açma yasağı bulunmadığı belirtilmelidir⁹¹. Keşideci açısından öngörülen bu sorumluluğun gerçek dışı beyanda bulunmak suretiyle ihlali halinde ise Çek Kanunu'nun 7/3 maddesi devreye girecek ve gerçek dışı beyanda bulunanlar hakkında üç aydan iki yıla kadar hapis cezası gündeme gelecektir.

Keşidecinin bu sorumluluğu kanundan doğan cezai bir sorumluluk olup ilk etapta kendisini çek anlaşmanın kuruluş aşamasında göstermektedir. Ayrıca, madde metnindeki “*çek hesabı açılmasını veya mevcut çek hesabından çek defteri verilmesini isteyen*” şeklindeki ifadeler uyarınca, her çek defteri talep edilmesiyle de yazılı bildirimde bulunma zorunluluğu getirildiğinden, anlaşmanın devamında da bu sorumluluk devam edecektir. Ayrıca Çek Kanunu'nun 2/2 maddesi uyarınca keşideci eğer yurtdışında ikâmet ediyor ise muhatap bankaya Türkiye'de bir adres bildirmek zorundadır.

Irak hukukunda özel bir çek kanunu bulunmamasının sonucu olarak Türk hukukundaki bir düzenlemelerin karşılığına rastlamak mümkün değildir. Bu tür sorunlar uygulamada çözülmekle birlikte zaman içerisinde içtihatlarla geliştirilebilecek niteliktedir.

C. Çek Anlaşması

Muhatap banka nezdinde bir karşılığın bulunması tek başına çek keşide edilebilmesi için yeterli değildir. TTK m. 783/1'de belirtildiği üzere karşılığın yanı sıra, keşidecinin bu karşılık üzerinde çek keşidesi suretiyle tasarruf edilebileceğine dair muhatap ile keşideci arasında bir anlaşmanın da mevcut olması gerekir. Çek anlaşması, keşideci ile muhatap banka arasında kurulan, muhatap bankanın keşidecinin düzenlediği çekleri, nezdinde bulunan ve keşidecinin üzerinde tasarrufta

⁹¹ **Coşkun**, Muzaffer, “Özel Hukukta Karşılıksız Çek ve Hamilin Hakları (İlgili Mevzuat-Yargıtay Kararları)”, İstanbul 1994, s. 400.

bulunabileceği karşılıktan ödemeyi taahhüt ettiği, özel hukuk hükümlerine tabi bir sözleşme olarak tanımlanabilir⁹². Ancak belirtmek gerekir ki bu anlaşma muhatap ile keşideci arasında herhangi bir kambiyo ilişkisi doğurmaz. Bu nedenle muhatap banka çek bedelini ödedikten sonra keşideciye karşı rücu hakkını kambiyo senetlerine özgü takip yolu ile kullanamaz⁹³.

Çek anlaşmasında icap, keşideci ya da muhatap banka tarafından yapılabilir. Keşideci yani muhatap bankanın müşterisi konumunda olan kişi, bankaya giderek bir çek hesabı açtırmak istediğini beyan etmekle icapta bulunacak, muhatap banka ise gerekli işlemleri yaparak yani kabulde bulunarak çek sözleşmesini keşideci ile imza altına alabilir. Ancak bu durumda her iki tarafın da keşidecinin çek hesabı açtırmak yönündeki talebinde aslında neyi ve hangi koşulları kastettiğinin yani sözleşmenin esaslı unsurlarına vakıf olup olmadığının belirlenmesi gerekir. Yoksa kişinin bir bankaya bu şekilde bir taleple başvurması icaba davet, muhatap bankanın uygulamada olduğu gibi esaslı unsurları bünyesinde barındıran çek sözleşmesini müşteriye sunması icap, müşterinin bu anlaşmayı imzalaması ise kabul olarak değerlendirilecektir⁹⁴.

Muhatap bankanın ilk etapta icapta bulunmasına örnek olarak ise, bankanın kendi nezdinde bir hesabı ve mevduatı bulunan müşterisine bu hesabını çekle işleyen hesaba dönüştürmek ve çek anlaşması akdetmek teklifinde bulunması ile çek anlaşmasını sunması gösterilebilir. Müşterinin yani keşidecinin bu sözleşme yapma çağrısını kabul ederek anlaşmayı imzalaması ile de çek anlaşması kurulmuş olur⁹⁵.

Çek anlaşması mevcut değilse muhatap banka, ödememe halinde keşideciye karşı sorumlu olmaz⁹⁶. Zira muhatap banka hiçbir şekilde kambiyo ilişkisine dâhil olmamakta; çek bedelinin ödenmemesi halinde hamil muhatap bankaya kambiyo hukuku kurallarına dayanarak değil; yalnızca çek anlaşması hükümlerine göre başvurabilmektedir.

⁹² **Öztañ**, Kıymetli Evrak Hukuku, s. 243; **Tekil**, Çekte Muhatap s. 16; **Ülgen/Helvacı/Kendigelen/Kaya**, s. 235.

⁹³ **Gürbüz**, Hulusi, “Yargıtay Uygulaması Işığında Ticari Senetlerin İptali Davaları ve Ticari Senetlere Özgü Sorunları”, İstanbul 1985, s. 172-173; **Ülgen/Helvacı/Kendigelen/Kaya**, s. 236.

⁹⁴ **Kendigelen**, Abuzer, “Ticaret Hukuku Kürsüsünde Onbeş Yıl – Hukuki Mütalaalar”, C. III, Ticari İşletme, Kıymetli Evrak ve Borçlar Hukuku Kararları, İstanbul 2003, s. 58.

⁹⁵ **Bilgili/Demirkapı**, s. 169.

⁹⁶ **Bilgili/Demirkapı**, s. 164; **Öztañ**, 1997, s. 1087.

1. Çek Anlaşmasının Tarafları

Keşideci ve muhatap banka, TTK m. 783'ten de anlaşılacağı üzere çek anlaşmasının taraflarını oluşturmaktadır. Daha önce çek düzenleme ehliyetine sahip olduğu belirtilen kimseler⁹⁷, çek hesabı açtırma ve çek anlaşma yapma konusunda da ehliyetli olacaklardır. Zira bu hususta da gerek Türk hukukunda gerekse Irak hukukunda özel bir ehliyet aranmamıştır.

Pasif çek ehliyetine sahip olan muhatap yönünden kanun bir sınırlandırma getirerek, Türkiye'de ödenecek çekler açısından muhatabın yalnızca bir banka olabileceğini düzenlemiştir (TTK m. 782/1). Her ne kadar çek anlaşması muhatap banka ile keşideci arasında yapılır ise de TTK m. 818/1-a atfı ile TTK m. 673 uyarınca, çek üçüncü bir kişi hesabına da keşide edilebilir. Üçüncü kişi ile banka arasında bu konuda gerekli anlaşmanın yapılmış olması halinde, bu şekilde çek keşidesi kanuna uygundur⁹⁸.

Irak hukukunda da durum benzerdir. Çek anlaşması, keşideci ile muhatap banka arasında düzenlenmektedir. Tıpkı Türk hukukunda olduğu gibi Irak hukukunda da muhatap ancak bir banka olabilir⁹⁹.

2. Çek Anlaşmasının Şekli

Türk Ticaret Kanunu m. 783'te anlaşmanın şekli açısından herhangi bir hüküm öngörülmediğinden çek anlaşması, BK m. 12'de düzenlenen şekil serbestisine tabiidir. Yani çek anlaşması sözlü şekilde de yapılabilecektir. Ancak uygulamada banka ile çek hesabı sahibi arasında cari hesap sözleşmesine ek olarak çek anlaşmasının da yapıldığı görülmektedir¹⁰⁰.

Ayrıca TTK m. 783/1'de öngörüldüğü üzere çek anlaşması zımni şekilde de yapılabilecektir. Örneğin, müşterinin herhangi bir talebi olmaksızın bankanın çek defteri göndermesi ve müşterinin çek defterini kullanmaya başlaması halinde veya çek

⁹⁷ Bkz. yukarıda Birinci Bölüm, V, A.

⁹⁸ **Özta**n, 1997, s. 1089.

⁹⁹ Türk ve Irak hukukunda banka kavramı ve kapsamı hakkında açıklamalar için bkz. aşağıda İkinci Bölüm, II, C.

¹⁰⁰ **Bilgili/Demirkapı**, s. 167; **Özta**n, Kıymetli Evrak Hukuku, s. 246; **Pulaşlı**, s. 215.

anlaşması bulunmaksızın, müşterinin, hesabı üzerine çek keşide etmesi ve bankanın da çek bedelini hamile ödemesiyle çek anlaşması zımni olarak kurulmuş olur¹⁰¹.

Her ne kadar TTK'da çek anlaşmasının zımni olarak da yapılabileceği düzenlenmiş ise de, ÇekK'nun 2/7. maddesinde, çek yaprağında bulunması zorunlu unsurlar öngörülmesi; ayrıca kanunun 2/3. maddesinde de ilgilinin, vekilinin veya yasal temsilcisinin imzası olmadan çek hesabı açılmayacağına açıkça belirtilmiş olması karşısında, keşideci ile banka arasında açık bir çek anlaşmasının akdedilmesi zorunlu görülmektedir. Kanunda belirtilen imza şartı ve çek defterinin her bir yaprağında bulunması zorunlu unsurlar bu hususa kanıt teşkil etmektedir. Belirtilen nedenlerle ÇekK ile TTK m. 783'ün zımnen değiştirildiği söylenebilir¹⁰².

Irak hukukunda da durum benzerdir. IMK m. 90/1'e göre, kanunda bir şekil şartı öngörülmüşse, sözleşmenin geçerli olabilmesi için öngörülen şekil şartına uyulması gerekir. Çek anlaşmasına ilişkin kanunda herhangi bir şekil şartı öngörülmediğinden, bu anlaşma sözlü veya yazılı şekilde yapılabilir. Ayrıca ITK m. 141/1'de, çek anlaşmasının sarih ya da zımni şekilde yapılabileceği de belirtilmiştir.

3. Çek Anlaşmasının Hukuki Niteliği

Çek anlaşmasının hukuki niteliği konusunda birçok teori bulunmaktadır. Ancak bu teorilerin hiçbiri çek anlaşmasının hukuki niteliğini tam olarak karşılamamaktadır¹⁰³. Doktrinde çek anlaşmasının iki tarafa borç yükleyen, vekâlet akdine benzeyen fakat tam olarak kanunda sayılan akit tiplerine dâhil olmayan sui generis bir sözleşme türü olduğu kabul edilmektedir¹⁰⁴. Bu nedenle çek anlaşmasının mahiyetine uygun düştüğü oranda vekâlet akdi hükümleri, çek anlaşmasına da uygulanacaktır (BK m. 502/2).

Doktrinde Karayalçın, çek anlaşmasının hukuki niteliğini üçüncü kişi yararına sözleşme olarak belirtmektedir¹⁰⁵. Çek anlaşmasının üçüncü kişi yararına sözleşme olduğunun kabulü halinde, muhatap bankanın karşılığı bulunan çeki ödememesinden

¹⁰¹ Aker, s. 12; Bilgili/Demirkapı, s. 167.

¹⁰² Eriş, Gönen, Açıklamalı-İçtihatlı-Uygulamalı Çek Hukuku, Ankara 2004 (Çek Hukuku), s. 113.

¹⁰³ Öztan, 1997, s. 1090; Pulaşlı, s. 275.

¹⁰⁴ Göle, Çek Hukuku, s. 93

¹⁰⁵ Karayalçın, s. 267.

dolayı hamilin bir talep hakkı olacak ve muhatap bu durumda sorumlu tutulabilecektir. Ancak çek anlaşması ile birlikte tarafların herhangi bir kambiyo ilişkisine girmemeleri ve çek anlaşmasının yalnızca muhatap ve keşideci arasındaki iç ilişkiyi düzenlemesi nedeniyle, üçüncü kişi yararına sözleşme olarak nitelendirilemez. Ayrıca TTK m. 784 hükmü ile çekte kabul yasağı öngörülmüş, hatta muhatap bu yasağa rağmen çeki kabul etse dahi kambiyo ilişkisine dâhil olamayacağı düzenlenmiştir. Bu nedenle de hamilin kambiyo hukukuna dayalı olarak muhataptan herhangi bir talep hakkı bulunmamaktadır. Ancak muhatapın hiçbir şekilde kambiyo ilişkisine taraf olamayacağına ilişkin kural, çekin ödeneceğini hamile taahhüt eden borçlar hukukuna dayalı (teyit, garanti gibi) işlemlerin geçersiz olacağı anlamına gelmemelidir. Ayrıca muhatap bankanın çekle işleyen hesapta yeterli karşılığı bulunan bir çeki ödememesi halinde hamil, muhatap bankanın borçlar hukukuna göre sorumluluğuna gidebilir¹⁰⁶.

4. Çek Anlaşmasının Hükümleri

Çek anlaşmasında muhatapın asli borcu sözleşme akdettiği keşidecinin keşide ettiği çekleri ödemek iken, keşideci ise keşide ettiği çeklerin karşılığını muhatap nezdinde bulundurma taahhüdü altına girer¹⁰⁷. Çek anlaşmasında tarafların asli yükümlülükleri dışında bazı yan yükümlülükleri de bulunmaktadır. Nitekim TTK m. 812'de de öngörüldüğü üzere muhatap geçersiz (örneğin keşidecinin imzasını taşımayan), sahte veya tahrif edilmiş bir çekin ödenmesinden dolayı sorumlu tutulabilir. Ayrıca muhatap çeki ibraz eden kişinin kıymetli evrak hükümleri kapsamında ödemeyi talebe yetkili olup olmadığını da araştırmalıdır. Ancak TTK m. 812'de muhatap bankanın keşidecinin kusurunu ispat edebildiği takdirde bu yükümlülükten kurtulabileceği düzenlenmiştir. Keşideci ise tıpkı muhatap gibi çek defterini korumak ve çek defterlerini doldururken gerekli özeni göstermek zorundadır¹⁰⁸.

Çek anlaşması ile birlikte muhatap keşideciye karşı çeki ödemekle yükümlü olur. Çek anlaşması mevcut değilse muhatap bankanın ödeme yükümlülüğü de doğmaz. Muhatap çek anlaşmasına rağmen, nezdinde bulunan karşılık üzerinden çek

¹⁰⁶ **Poroy/Tekinalp**, s. 288-290.

¹⁰⁷ **Bozer/Göle**, s. 311-317; **Kınacıoğlu**, s. 268-269; **Pulaşlı**, s. 275-276.

¹⁰⁸ **Kendigelen**, Değişiklikler, s. 67.

bedelini ödemez veya öderken gerekli özeni göstermeyerek ağır kusurlu olarak hareket ederse, keşidecinin uğradığı zararlardan sorumlu olur. Ancak muhatapın bu sorumluluğu, çek anlaşması taraflar arasında kambiyo ilişkisi oluşturmadığından akdi ilişkiye dayanmaktadır. Somut olayın şartlarına göre muhataptan maddi zararın tazmini dışında manevi zararın tazmini de talep edilebilir¹⁰⁹. Örneğin keşidecinin karşılıksız çekin hukuki sonuçlarına maruz kalması nedeniyle itibarı zedelenmiş olabilir. Bu durumda muhataptan manevi zararın tazmini de istenebilir.

5. Çek Anlaşmasının Sona Ermesi

Çek anlaşması farklı sebeplerle sona erebilir. Çek anlaşması muhatap banka ile keşideci arasındaki daha geniş kapsamlı bir anlaşmanın yalnızca bir kısmını teşkil ediyorsa, bu anlaşmanın sona ermesiyle birlikte çek anlaşması da sona erer¹¹⁰.

Çek anlaşması uygulamada nadir olarak rastlanmakla birlikte süreli olarak yapılmışsa sürenin bitmesiyle; eğer belirsiz süreli ise feshin ihbarı ile sona erer. Ayrıca genellikle uygulandığı gibi karşılıklı anlaşma ile de çek anlaşması sona erdirilebilir¹¹¹.

Keşidecinin iflas etmesiyle birlikte malları üzerindeki tasarruf yetkisi de ortadan kalkacağından bu durumda da çek anlaşması sona erer. Ayrıca keşidecinin ölümü veya medeni hakları kullanma ehliyetini yitirmesi halinde de anlaşma sona erecektir. Ancak unutmamak gerekir ki, TTK m. 800 uyarınca çekin tedavüle çıkarılmasından sonra keşidecinin ölümü veya medeni haklarını kullanma ehliyetini kaybetmesi ya da iflası, çekin geçerliliğini etkilemeyecektir. Muhatap bankanın iflası veya tasfiyesi halinde de çek anlaşması sona erer. Çek anlaşmasının sona erme nedeni ne olursa olsun ileriye yönelik sonuçlar doğurur. Bu durumda muhatap banka, çek anlaşmasının sona ermesinden önce keşide edilen çekleri karşılığı da bulunması halinde ödeme yükümlülüğü altındadır¹¹²

¹⁰⁹ **İnan, Nurkut/Kıvanç, Serpil**, “Yargıtay 11. Hukuk Dairesinin Çeke İlişkin Kararları (1979-1982)”, Ticaret Hukuku ve Yargıtay Kararları Sempozyumu, Ankara, 6-7 Ocak 1984, s. 137; **Kınacıoğlu**, s. 268-269.

¹¹⁰ **Bilgili/Demirkapı**, s. 172; **Öztan**, Kıymetli Evrak Hukuku, s. 257.

¹¹¹ **Öztan**, Kıymetli Evrak Hukuku, s. 257.

¹¹² **Bilgili/Demirkapı**, s. 172-173; **Öztan**, Kıymetli Evrak Hukuku, s. 257; **Tekil**, Çekte Muhatap, s. 24.

İKİNCİ BÖLÜM

ÇEKİN UNSURLARI VE İHTİYARİ MUHTEVASI

Kambiyo senetleri sıkı şekil şartlarına tâbi senetlerdir. Bu şartlardan bazıları kambiyo senedinin geçerli bir biçimde ortaya çıkması için zorunlu nitelikte iken bazıları ise ihtiyaridir. Söz konusu unsurlar Türk ve Irak hukuklarında çoğu kez benzerlik göstermekle birlikte, özellikle 2016 yılında Türk hukukunda yapılan değişiklikler neticesinde çekin zorunlu unsurları Irak hukukuna göre farklılık göstermektedir. Aşağıda çekin şekli unsurları ile ihtiyari muhtevası, Türk ve Irak hukukları açısından ayrı ayrı ele alınacaktır.

I. TÜRK HUKUKUNDA ÇEKİN ŞEKLİ UNSURLARI

Sıkı sıkıya şekle bağlılık esası, Türk hukukunda borç altına girme halinde hakim olan şekil serbestisi prensibine bir istisna oluşturmaktadır. Yargıtay da çekte ve hatta tüm kambiyo senetlerinde sıkı sıkıya şekle bağlılık esasını kabul etmiştir¹¹³. Bu koşullardan birisi veya birkaçı yerine getirilmemiş ise, kanunda da başkaca bir hüküm yok ise, senet bir kambiyo senedi olarak doğmamış sayılır¹¹⁴.

Diğer kambiyo senetleri gibi, çekin de matbu (basılı) olması yönünde TTK'da herhangi bir özel hüküm bulunmamaktadır. Doktrinde, çekin matbu olmasının zorunlu olmadığı, diğer kanuni unsurları taşıması ve imzanın el ile atılması kaydıyla, sıradan bir kağıt üzerine yazılmış çeklerin de geçerli olduğu kabul edilmiş iken; gerek 3167 sayılı yasa (m.3/3), gerekse 5941 sayılı yasa (m.3/2) ile çek defterlerinin sadece bankalar tarafından (Merkez Bankasınca esasları belirlenmiş şekle uygun olarak) bastırılabilmesinin kabulü üzerine, bazı yazarlarca matbu çek defterlerinin kullanılmasının zorunlu olduğu savunulmuştur¹¹⁵. Yargıtay da çeklerin matbu olması gerektiğini kabul etmiş ve banka tarafından mevzuata uygun şekilde bastırılmış çek yaprağını çekin zorunlu unsurları arasında saymıştır¹¹⁶. Irak'ta ise kanun koyucu çekin

¹¹³ **Reisoğlu**, Çek Hukuku, s. 58.

¹¹⁴ **İmregün**, Oğuz, Kara Ticaret Hukuku Dersleri, İstanbul 1996, s. 526 (Kara Ticaret); **Reisoğlu**, Çek Hukuku, s. 59; **Ülgen/Helvacı/Kendigelen/Kaya**, s. 237-242.

¹¹⁵ **Tekil**, Çekte Muhatap, s. 17.

¹¹⁶ İBK, 14.12.1992, E. 1992/1, K. 1992/5

(https://lebibyalkin.com.tr/mevzuat/katalog/mevbank/yargi/yargitay-ictihadi-birlestirme-kararlari_yibk_/yargitay-ictihadi-birlestirme-kar_yibk_yibk-000_, E. T. 11.01.2019).

sıradan bir kağıt üzerine yazılabilmesiyle ilgili ITK’da herhangi bir hüküm sevk etmemiştir.

Bununla birlikte çekin TTK m. 780’ de belirlenen zorunlu unsurlarında yapılan değişikliklere 01.01.2017 tarihinden sonra bastırılan çek yapraklarında karekodu ve seri numarasının bulunması gerektiği kabul edildiğinden, bu tartışmalar önemini yitirmiştir¹¹⁷.

Çekte şekil şartları Türk hukukunda iki ayrı kanunda düzenlenmiştir. TTK’da düzenlenen şekil şartları zorunlu ve alternatifli şekil şartları oldukları halde, 5941 sayılı Çek Kanunu’nda düzenlenen şekil şartları, çekin geçerliliğini etkilemeyen yani zorunlu olmayan şekil şartlarıdır. Bu husus, ÇekK m. 2/9’da yer alan “*Türk Ticaret Kanunundaki unsurları taşıması kaydıyla, düzenlenen çekin bu maddede yer alan koşullara aykırı olması çekin geçerliliğini etkilemez.*” şeklindeki ifade ile de açıkça belirtilmiştir.

Çekin şekil şartları 6102 sayılı TTK’ da 780 ve 781’ inci maddelerde düzenlenmiştir. Çekin niteliğini olumsuz yönde etkileyecek kayıtların, çeke yazılmaması gerekir. Çekte tüm zorunlu unsurlar bulunmasına karşılık, çeki geçersiz kılacak bir kayıt bulunursa; örneğin çekin kiralık taşınmaz için hava parası karşılığında verildiği çeke yazılırsa, çek geçersiz olur¹¹⁸.

Irak Hukukunda çekin şekil şartları 30 sayılı ITK’ da 138 ve 139’ inci maddelerde düzenlenmiştir. Çekte 138’inci maddede sayılan zorunlu unsurlardan herhangi biri bulunmazsa, çek eksik sayılır ve kıymetli evrak niteliğini taşımaz. Aşağıda Türk ve Irak hukukunda çekin şekli unsurları ayrı ayrı ele alınarak incelenecektir.

A. Türk Ticaret Kanunu’nda Öngörülen Şekli Unsurlar

Bir kıymetli evrak ve de kambiyo senedi olan çek, diğer kambiyo senetleri (poliçe ve bono) gibi kanunen sıkı şekil şartlarına tabi tutulmuştur. Bu koşullardan birisi veya birkaçı yerine getirilmemiş ise, kanunda yazılı istisnalar dışında senet, çek niteliği kazanamaz.

¹¹⁷ Bozer/Göle, s. 236; Pulaşlı, s. 291.

¹¹⁸ Eriş, Çek Hukuku, s. 23; Pulaşlı, s. 280.

Çekteki şekil şartları 6102 sayılı TTK'nın 780. maddesinde çekin “senet metninde “çek” kelimesini ve eğer senet Türkçe'den başka bir dille yazılmış ise o dilde ‘çek’ karşılığı olarak kullanılan kelimeyi”, “kayıtsız ve şartsız belirli bir bedelin ödenmesi için havaleyi”, “ödeyecek kişinin, “muhatabın” ticaret unvanını”, “ödeme yerini”, “düzenlenme tarihini ve yerini”, “düzenleyenin imzasını”, “banka tarafından verilen seri numarasını” ve “karekodu” içereceği düzenlenmiştir.

Türk Ticaret Kanunu'nun 781. maddesinde ise çekin unsurlarının bulunmamasının sonuçlarına ve unsurlarda alternatiflere yer verilmiştir. Buna göre;

“1. 780 inci maddede gösterilen unsurlardan birini içermeyen bir senet, ikinci, üçüncü ve dördüncü fıkralarda yazılı hâller dışında çek sayılmaz.

2. Çekte açıklık yoksa, muhatabın ticaret unvanı yanında gösterilen yer ödeme yeri sayılır. Muhatabın ticaret unvanı yanında birden fazla yer gösterildiği takdirde, çek, ilk gösterilen yerde ödenir. Böyle bir açıklık ve başka bir kayıt da yoksa, çek muhatabın merkezinin bulunduğu yerde ödenir.

3. Düzenlenme yeri gösterilmemiş olan çek, düzenleyenin adı yanında yazılı olan yerde düzenlenmiş sayılır.

4. Yabancı banka tarafından bastırılan çeklerde, 780 inci maddenin birinci fıkrasının g bendinde belirtilen banka tarafından verilen seri numarası ve/veya h bendinde belirtilen karekodun bulunmaması senedin çek olarak geçerliliğini etkilemez”.

Söz konusu düzenlemeler kapsamında çekin unsurları aşağıdaki şekildedir.

1. Çek Kelimesi

Bir çekin her dilde yazılabilmesi mümkündür. Ancak, bir senedin çek niteliğinde sayılabilmesi için, TTK’ da öngörülen diğer hususlar yanında senette çek kelimesinin yazılması gerekir¹¹⁹. Belirtilmesi gereken bir başka husus da, çek metninin birden fazla dil kullanılarak kaleme alınmış olması durumudur. Bu halde ‘ödeyiniz’ kelimesi hangi dil kullanılarak yazılmış ise, “çek” kelimesi de aynı dil kullanılarak yazılmış

¹¹⁹ **Bozer/Göle**, s. 222; **Özta**n, Kıymetli Evrak Hukuku, s. 226; **Reisoğlu**, Çek Hukuku, s. 58.

olmalıdır. Ayrıca “çek” kelimesi senet üzerine hiçbir kısaltma yapılmadan, aynen yazılmalıdır¹²⁰.

6762 sayılı eski TTK ‘çek’ kelimesinin senet metninde bulunmasının gerekli olduğunu açıkça belirtmemiştir. Bu nedenle doktrinde, ‘çek’ kelimesinin senet metninde değil de, başlıkta yer alması durumunda bu senedin çek olarak kabul görüp görmeyeceği konusunda tartışmalar yaşanmıştır. Bazı yazarlar ‘çek’ kelimesinin senet metninde değil de, başlıkta yer alması durumunda diğer unsurlar tamam olmak kaydıyla bu senedin çek olarak kabul edilebileceğini savunurken¹²¹, bazı yazarlar ise ‘çek’ kelimesinin mutlaka senedin metin kısmında yazılı olması gerektiğini savunmuşlardır¹²².

2. Kayıtsız Şartsız Belirli Bir Bedelin Ödenmesi Emri

Poliçe gibi çek de kayıtsız ve şartsız bir bedelin ödenmesi için havaleyi içermelidir (TTK, m. 780/1-b). Maddede “*belirli bir bedel*” denildiğinden çek bedeli nakit olarak belirtilmelidir. Esasen çeki adi havaleden ayıran en önemli farklardan biri de, bedelin “*para*” olmasıdır¹²³.

Adi havalenin konusu “*kıymetli evrak*” veya “*misli şeyler*” olduğu halde çekin konusu mutlaka “*muayyen bir para*”dır; çünkü, çek ancak bu sayede tedavül kabiliyetini kazanır¹²⁴. Bu bedel Türk lirası olabileceği gibi yabancı para da olabilir. Ancak bu yabancı para duraksamaya meydan vermeyecek nitelikte olmalıdır. Örneğin, Türkiye’de düzenlenmiş bir çekte ‘5000 Frank ödeyiniz’ denilmiş ise, ödenmesi istenen frangın Fransız, İsviçre veya Belçika frangı mı olduğu belirtilmelidir¹²⁵. Bununla birlikte ‘50 USA doları veya karşılığı Türk lirası’ ibaresini taşıyan bir çeki, 6762 sayılı TTK ‘nın 714’üncü maddesi (6102 sayılı TTK m.802) hükmü karşısında geçerli çek olarak kabul etmek gerekir¹²⁶. Bedel yabancı para olarak gösterilmişse,

¹²⁰ **Kendigelen**, Çek Hukuku, s. 74.

¹²¹ **Pulaşlı**, s. 280.

¹²² **Bozer/Göle**, s. 222-223; **Can**, Kıymetli Evrak, s. 148-149; **Çelik**, s. 379; **İmregün**, Kara Ticaret, s. 123.

¹²³ **Bahtiyar**, s. 131; **Öztañ**, Kıymetli Evrak Hukuku, s. 227.

¹²⁴ **Doğanañ**, s. 2100; **Öztañ**, Kıymetli Evrak Hukuku, s. 227.

¹²⁵ **İmregün**, Kara Ticaret, s. 540; **Öztañ**, Kıymetli Evrak Hukuku, s. 227-228.

¹²⁶ **Doğanañ**, s. 2101; **Öztañ**, Kıymetli Evrak Hukuku, s. 227-228.

aynen ödeme kaydı bulunmadıkça meblağın, ibraz günündeki karşılığı üzerinden ülke parası ile ödenmesi gerekir¹²⁷.

Ödeme emri belirli ve kayıtsız şartsız olmalıdır. ‘..... Şti tarafından düzenlenen tarihli fatura bedelini ödeyiniz’ veya ‘Fatura teslim edildiyse ödeyiniz’ vb. kayıtların konulduğu çek batıldır¹²⁸. Bunun yanında poliçeden farklı olarak çekte faiz şart edilemez, faiz şart edilmesi çekin geçerliliğini etkilemez ancak faiz yazılmamış sayılır (TTK m. 786).

Ayrıca bedel çekin farklı yerlerinde ve farklı şekillerde yazılmış ise, yazı ile yazılmış miktar esas alınır (TTK m. 676/1). Şayet hepsinde rakamla veya yazıyla yazılmış ise, en az miktar esas alınır (TTK m. 676/2).

Çekte hiçbir meblağın gösterilmemiş olması da olasıdır. Bu durumda da “açık çek karanesi” geçerli olacaktır. Ancak bu şekilde tedavüle çıkarılan bir senet, söz konusu unsur tamamlandığında çek niteliği kazanır. Senedin açık çek değil de eksik çek olduğunu iddia eden ise iddiasını ispat yükü altına girecektir¹²⁹.

3. Muhatabın Ticaret Unvanı

TTK m. 780/1 yarınca çekin zorunlu şekil şartlarından biri de çek üzerinde, muhatabın yani, ödeyecek kimsenin ticaret unvanıdır¹³⁰. Ayrıca, TTK m. 782’de Türkiye’de ödenecek çeklerde, muhatap olarak sadece bankaların gösterilebileceği düzenlenmiştir. TTK m. 815’e göre; “banka”dan anlaşılması gereken, Bankacılık Kanununa tabi olan kuruluşlardır.

Ödeme yeri Türkiye dışında olan çekler hakkında “banka” teriminden hangi kuruluşların anlaşılacağı ödeme yeri hukukuna göre belirlenir. Özel finans kurumları da Bankacılık Kanunu’na tabi kuruluşlardan olduğu için onlar üzerine de çek keşide edilebilir. Ancak yatırım ve kalkınma bankaları üzerine çek keşide edilemeyecektir¹³¹.

¹²⁷ Ülgün/Helvacı/Kendigelen/Kaya, s. 237.

¹²⁸ İmregün, Oğuz, Kıymetli Evrak Hukuku, İstanbul 1998 (Kıymetli Evrak), s. 42.

¹²⁹ Poroy/Tekinalp, s. 314.

¹³⁰ 6102 sayılı kanunda, mülga 6762 sayılı kanundan farklı olarak, muhatabın adı soyadı ifadesi yerine, muhatabın ticaret unvanı ifadesi yer almıştır. Gerçekten de çekin keşide edildiği yerin yalnızca bir banka (ya da finans kuruluşu) olabileceği düşünüldüğünde bu ifadenin kullanılması yerinde bir tercih olarak değerlendirilebilir.

¹³¹ Reisoğlu, Çek Hukuku, s. 63.

Banka dışında bir müessesenin ya da bir gerçek kişinin muhatap olarak gösterildiği senetler, çek hükmünde sayılamaz¹³². Bu senetler TTK m.782/2 uyarınca havale hükmünde olacaktır.

4. Ödeme Yeri

Çek için aranan dördüncü şekil unsuru; senet bedelinin ödeneceği yerin senede yazılmasıdır. Buna göre;

- Çekte ödeme yeri gösterilmemiş ise, muhatabın adının (ticaret unvanının) yanında gösterilen yer ödeme yeri sayılır.

- Muhatabın adının (ticaret unvanının) yanında birden fazla yer gösterilmiş ise, ilk gösterilen yer ödeme yeri sayılır,

- Muhatabın adının (ticaret unvanının) yanında yer gösterilmemiş ise, bu durumda muhatap banka olduğundan, bu bankanın merkezinin bulunduğu yer ödeme yeri kabul edilir (TTK m. 781).

Ödeme yeri olarak sadece bir mülki idare biriminin gösterilmesi (örneğin, Ankara, Kadıköy gibi) yeterlidir. Açık adresin gösterilmesi gerekmez¹³³.

5941 sayılı Çek Kanunu'nun 7/2'nci maddesinde, çek defterinin her bir yaprağına çek hesabının bulunduğu banka şubesinin adının yazılması gerektiği düzenlendiğinden, uygulamada ödeme yeri banka tarafından bastırılan çek yapraklarında matbu olarak çekte gösterilmektedir.

5. Keşide Tarihi ve Yeri

TTK m. 780/1-e uyarınca keşide tarihi, yani düzenleme tarihi, çekte esaslı şekil şartıdır. Çekte keşide tarihi mevcut değilse senet, çek vasfında kabul edilmez. Keşide tarihi olmayan çekler ancak adi havale olarak kabul edilebilir.

6102 sayılı TTK 'ya göre çek, keşide yerini içerir. Ancak TTK m. 781/3' te bu kurala istisna getirilmiştir. Buna göre; *“Düzenleme yeri gösterilmiş olan çek, düzenleyen adı yanında yazılı olan yerde düzenlenmiş sayılır”*.

¹³² Öztan, Kıymetli Evrak Hukuku, s. 228-228.

¹³³ Öztan, Kıymetli Evrak Hukuku, s. 229.

Keşide tarihi, yazı veya rakamla yazılabilir, ancak, belirli bir tarih olmalı (gün, ay ve yıl olarak) ve imkânsız bir tarih olmamalıdır. Aksi halde geçerli bir çekten söz etmek mümkün değildir¹³⁴.

Keşide tarihi, ibraz süresinin tespiti, düzenleyenin ehliyeti ve keşidecinin iflası hâlinde iflas tarihinden önce düzenlenip düzenlenmediği yönlerinden önem taşımaktadır¹³⁵. Bununla birlikte keşide tarihinin çekin düzenlendiği gerçek tarihten sonraki bir tarih olarak çeke yazılması mümkündür. “*Sonraki tarihli*”, “*ileri tarihli*” veya “*vadeli*” diye tabir edilen çekler geçerlidir. Ancak bu tür çeklerin 31.12.2020 tarihine kadar¹³⁶, düzenleme tarihinden önce ödenmek üzere muhatap bankaya ibrazı geçersizdir (ÇekK, geçici madde 3/5).

Keşide yerinin belli ve mümkün olan bir yer olması yeterlidir. Mutlaka gerçekte keşide edilen yer olması gerekmeyip, istenilen yer keşide yeri olarak gösterilebilir. Önemli olan husus çekin nerede keşide edildiğinin hiçbir şüpheye yer vermeden anlaşılabilir olmasıdır. Ancak çekin arka yüzündeki adresin keşide yeri olarak kabulü mümkün değildir¹³⁷.

Keşide yerinin kısaltılarak yazılmasının, çekin geçerliliğini etkileyip etkilemediği konusunda uygulamada birçok sorun ortaya çıkmıştır. Sonunda Yargıtay 14.12.1992 Tarih, 1992/1 Esas ve 1992/5 Karar sayılı İçtihadı Birleştirme Kararı’nda çek üzerindeki keşide yerinin kısaltılarak yazılması halinde çekin geçerli olduğunu, “*Çeklerde keşide yerinin hiçbir duraksamaya yer vermeyecek şekilde anlaşılabilir olması koşulu ile kısaltılmış olarak yazılması halinde, çekin sadece keşide yerinin kısaltılmış olarak yazılmış bulunması nedeniyle geçersiz sayılamaz*” ifadeleriyle

¹³⁴ **Bozkurt**, s. 142; **Bozer/Göle**, s. 228-229.

¹³⁵ CGK, 03.02.1996, E. 1995/378, K. 1996/13 (**Moroğlu/Kendigelen**, s. 677).

¹³⁶ Ekonomi Tedbir Paketi kapsamında 5838 S. kanunla 3167 sayılı kanuna geçici madde e olarak eklenen 31.12.2009 tarihine kadar, üzerinizde yazılı keşidede tarihinden önce çekin ödenmek için muhatap bankaya ibrazı geçersizdir şeklindeki düzenleme ile; belirli bir süreyle çekin, üzerinde yazılı keşide tarihinden önce ödenmek muhatap bankaya ibrazı geçersiz kabul edilerek ekonomik sıkıntılarla çeklerin zamanında ödenememesi sonucunda ticari hayatta karşılaşılan sorunlara ve mağduriyetlere çözüm üretilmesi amaçlanmıştır. Bkz. **Pulaşlı**, s. 307. Anılan düzenleme 5941 sayılı Çek Kanunu’nda da yer bulmuş, önce 31.12.2017 tarihine kadar belirlenen bu süre, son olarak 28.11.2017 tarihli ve 7061 sayılı Kanununun 100 üncü maddesi ile 31.12.2020 tarihine kadar uzatılmıştır.

¹³⁷ **Öztan**, Kıymetli Evrak Hukuku, s. 230-231; **Reisoğlu**, Çek Hukuku, s. 66-67.

belirtmiştir¹³⁸. Bu nedenle, keşide yerinin Ank., İst. gibi kısaltılarak yazılması mümkündür¹³⁹.

Son olarak şunu da belirtmek gerekir ki, keşide yeri ve tarihin çek düzenlendiği anda yazılması şart değildir. Açık çek düzenlemesi mümkün olduğundan, çekin keşide yeri ve tarihi sonradan tamamlanabilir.

6. Keşidecinin İmzası

Poliçede olduğu gibi çekte de keşidecinin (düzenleyenin) imzası zorunlu şekil şartlarından biridir. İmza mutlaka el yazısı ile atılmalı, yani ıslak imza olmalıdır; elektronik imza geçerli değildir¹⁴⁰.

Gerçek kişi keşideci için, imza yerine parmak izi geçerli olmadığı gibi, mühür de kullanılamaz. İmza aletle atılamaz. Gerçek kişi keşideciler için ehliyet ilgili MK hükümleri uygulanır. Tüzel kişiliği olmadığından adi ortaklık adına çek imzalanamaz. Böylece çeklerde, kural olarak, BK m. 637 ve BK m. 340 vd. hükümlerine göre ortaklar sorumlu olur. Aksi takdirde senet geçersiz olacaktır¹⁴¹. Eli ile (ıslak) imza atamayacak durumda olan kişilerin çek düzenlemeleri mümkün değildir. Ancak, keşidecinin temsilci vasıtasıyla çek düzenlemesi mümkündür¹⁴².

Keşidecinin imzasının bulunması şart ise de, bu imzanın gerçek olması, keşidecinin hak ehliyetinin bulunması, keşidecinin gerçek kişi olması yani hayali kişi olmaması şart değildir. Unutulmamalıdır ki, borçlanmaya ehil olmayan kişilerin imzasını, sahte imzaları, hayali kişilerin imzalarını veya imzalayan ya da adlarına imzalanmış olan kişileri herhangi bir nedenle bağlamayan imzaları içerdiği durumlarda, kambiyo senetlerinde hâkim olan imza ve beyanların bağımsızlığı ilkesi

¹³⁸ İBK, 14.12.1992, E. 1992/1, K. 1992/5.

¹³⁹ İBK, 14.12.1992, E. 1992/1, K. 1992/5; 12. HD, 02.11.1982, E. 1982/7346, K. 1982/7916: “Çekte keşide yerinin ‘İstanbul’ yerine ‘İst.’ şeklinde kısaltılarak gösterilmesi çek niteliğini ortadan kaldırmaz.” (Moroğlu/Kendigelen, s. 679).

¹⁴⁰ Bkz. **Bahtiyar**, s. 136; **Bozer/Göle**, s. 245; **Pulaşlı**, s. 287. HGK, 30.06.1993, E. 1993/394, K. 1993/491: “Takip konusu çekteki atılı imzanın, davacı borçlu şirket yetkisi ... 'nin eli mahsulü olduğu, bu konuda yetkili grafoloji uzmanlarınca verilen raporlardan anlaşıldığına göre, usul ve yasaya uygun bulunan direnme kararının onanması gerekir.” (Moroğlu/Kendigelen, s. 677).

¹⁴¹ **Poroy/Tekinalp**, s. 317.

¹⁴² **Poroy/Tekinalp**, s. 165-166.

bağlamında, diğer imzaların geçerliliği bu durumdan etkilenmez ve diğer imzalar geçerliliğini korur (TTK m. 677)¹⁴³. Bu durumda çek geçerlidir.

Tüzel kişilerde ise temsil yetkisine sahip olan kişiler bu sıfatlarını belirterek çeki imza etmelidirler¹⁴⁴. Ayrıca imza ile ilgili bir ihtilaf çıktığında imzanın keşideciye ait olup olmadığının ortaya konulması gerektiğinde Yargıtay, çek aslı üzerinde inceleme yapılması gerektiğini belirtmiştir¹⁴⁵.

7. Muhatap Banka Tarafından Verilen Seri Numarası

6728 sayılı kanunla çekin zorunlu unsurları arasına banka tarafından verilen seri numarası eklenmiştir. Dolayısıyla bankaların bastıracakları çeklerde seri numarasının da yer alması gerekir; aksi halde çek geçersizdir (TTK. m. 780/1-(g)). Muhatap banka tarafından verilen seri numarası mevcut olmayan senetler, kanun koyucunun aradığı diğer zorunlu unsurları eksiksiz olarak taşısa bile çek olarak nitelendirilemez (TTK. m. 781/1).

Çek yaprağı üzerinde yer alan seri numarası, çekin karşılığının bulunduğu banka şubesinin hangisi olduğunun tespitinde kolaylık sağlamaktadır. Böylece, kendisine bu şekilde bir çek ibraz edilen muhatap bankanın herhangi bir şubesi, bankanın genel müdürlüğünden o çekin seri numarasını belirterek çekle işleyen hesabın hangi şubede olduğunun, hesap sahibinin kim olduğunu, çekle işleyen hesabın numarasını öğrenerek o çekin karşılığının olup olmadığı ve ödenip ödenmeyeceği konularda kolaylıkla ve süratle karara varabilir¹⁴⁶.

Çekte seri numarası zorunlu unsur olarak belirlenmekle birlikte, bu konuda bir istisnaya yer verilerek yabancı bankalar tarafından bastırılan çeklerde seri numarasının mevcut olmamasının senedin çek olarak geçerliliğini etkilemeyeceği belirtilmiştir (TTK m. 781/4).

¹⁴³ **Bozer/Göle**, s. 86; **İmregün**, Kara Ticaret, s. 545.

¹⁴⁴ **Poroy/Tekinalp**, s. 166.

¹⁴⁵ 12. HD, 23.11.2017 T., E. 2017/7804, K. 2017/14545 (Kazancı İçtihat Bankası, E.T. 01.02.2019).

¹⁴⁶ **Bozer/Göle**, s. 234.

8. Karekod

6728 sayılı kanunla TTK m. 780. f. 1 h bendinde de çekin zorunlu şekli unsurları arasına karekodu da eklenmiştir¹⁴⁷. Karekod vasıtasıyla çekin ödenebilirliğinin kontrol edilmesi sağlanmış olmakta ve bunun çekte yer alması da zorunlu olmaktadır¹⁴⁸.

TTK m. 780/2'ye göre “Çek alacaklıları, ellerinde bulunan çek ile çek hesabı sahibine ve bu çek keşide edenlere ilişkin verilere karekod aracılığıyla erişim sağlayabilir. Karekod ile;

- a. Çek hesabı sahibinin adı, soyadı veya ticari unvanı,
- b. Çek hesabı sahibinin tacir olması halinde, ticaret siciline tescil edilen yetkilerin adı, soyadı veya ticaret unvanı,
- c. Çek hesabı sahibinin, çek hesabı bulunan toplam banka sayısı,
- d. Çek hesabı sahibine ait bankalar ibraz edilmemiş çek adedi ve tutarı,
- e. Düzenlenerek bankalara teslim edilen çeklerin adedi ve tutarı,
- f. Son beş yıl içerisinde ibrazında ödenen çeklerin adedi ve tutarı,
- g. İbraz edilen ilk çekin ibraz tarihi,
- h. İbraz edilen son çekin ibraz tarihi,
- ı. İbrazında ödenen son çekin ibraz tarihi,
- i. Son beş yılda karşılıksızdır işlemi gören ve halen ödenmemiş çeklerin adedi ve tutarları,
- j. Son beş yılda karşılıksızdır işlemi gören ve sonradan ödenen çeklerin adedi ve tutarı son çekin ibraz tarihi,
- k. Son beş yılda karşılıksızdır işlemi gören son çekin ibraz tarihi,
- l. Çek hesabı sahibi hakkında çek hesabı açma yasağı bulunup bulunmadığı, varsa yasaklama kararının tarihi,

¹⁴⁷ Türk Ticaret Kanunu'na 15/7/2016 tarih ve 6728 sayılı kanunla eklenen Geçici Madde 11 uyarınca; “31/12/2016 tarihinden sonra bankalarca çek hesabı sahiplerine 780 inci maddeye bu Kanunla eklenen hüküm gereğince bulunması gereken karekod ve seri numarası unsurlarını içermeyen çek yaprağı verilemez. 31/12/2016 tarihinden önce basılan çeklerde bu unsurlar aranmaz”.

¹⁴⁸ **Pulaşlı**, s. 291. Karekodun taranması sonucunda elde edilen bilgilerle keşidecinin geçmişteki ödeme alışkanlıkları hakkında bilgi sahibi olunabilmesi ve sahte çekin önlenmesi amaçlanmaktadır. Bu sistemde çekin karşılığının hesapta bulunup bulunmadığı yönünde bir sorgulama mevcut değildir. Karekodlu çek sisteminin işleyişi ve değerlendirilmesi hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. **Tüzemen Atik**, Ebru, “A Novelty in Turkish Commercial Life: Execution of QR-Code on Cheques”, International Journal of Business and Social Research, Volume 07, Issue 12, 2017 (QR-Code), s. 10-18.

m. Her bir çek yaprağı ile ilgili olarak tedbir kaydı olup olmadığı,

n. Çek hesabı sahibi tacirse, iflasına karar verilip verilmediği, iflasın karar verilmişse kararın tarihi, çek hesabı sahibi ya da cirantanın rızası aranmaksızın üçüncü kişilerin erişimine sunulur.

ÇekK m. 3/10'a göre; lehine karekodlu çek düzenlenen lehtar, teslim aldığı çeki TTK 780/3'te belirtilen sisteme kaydeder. Karekodlu çekin sisteme kaydedildiği tarihten sonra çek keşide eden tüzel kişinin temsilcilerinde meydana gelen değişiklikler, çek hesabı sahibi tüzel kişinin sorumluluğunu ortadan kaldırmaz (15.07.2016 tarihli ve 6728 sayılı kanunun m. 76 ile bu düzenlemenin 31.12.2017 tarihinde yürürlüğe gireceği hüküm altına alınmıştır)¹⁴⁹.

Ancak, yabancı bankalar tarafından yurt dışında bastırılan çeklerde çekin zorunlu unsurları arasına alınan karekodun bulunmaması halinde çekler geçerli olarak kabul edilebilecek. Böylece, uygulaması ülkeden ülkeye farklılık gösteren karekod uygulamasına yabancı bankalar tarafından basılan çekler bakımından bir istisna getirilmiş olmaktadır¹⁵⁰.

B. 5941 Sayılı Çek Kanunu'nda Öngörülen Şekli Unsurlar

1. Genel Olarak

Çekte bulunması gereken unsurlar açısından Türk Ticaret Kanunu dışında Çek Kanunu'nda da düzenlemelere yer verilmiştir. ÇekK'nda çek defterlerinin içeriğine, çekin düzenlenmesine ve kullanımına; çek hamillerinin korunmasına ve kayıt dışı ekonominin denetim altına alınmasına ilişkin çeşitli düzenlemeler yapılmış; 3167 sayılı mülga ÇekK ile önlenemeyen ve uygulamada sıkça karşılaşılan hem hukuki hem de ekonomik sorunlara neden olan karşılıksız çek keşidesine ve çekle ilgili diğer yükümlülüklerle aykırılık hâlinde uygulanacak yaptırımlara ilişkin esaslar yeniden düzenlenmiştir.

Ancak Çek Kanunu'nda yer alan bu düzenlemeler TTK'daki unsurlara ek niteliğinde olmayıp, daha çok düzenleyici nitelikteki hükümleri içermektedir. Zira Çek Kanunu'nun 2/9. maddesinde "*Türk Ticaret Kanunundaki unsurları taşıması kaydıyla,*

¹⁴⁹ Öztan, Kıymetli Evrak Hukuku, s. 232-233.

¹⁵⁰ Pulaşlı, s. 291.

düzenlenen çekin bu maddede yer alan koşullara aykırı olması çekin geçerliliğini etkilemez” ifadesi ile bu husus açıkça belirtilerek, bu konuda ortaya çıkabilecek tereddütler giderilmiştir.

Çekte bulunması gereken unsurlar, ÇekK m. 2/7’de düzenlenmiştir. Hükme göre çekte, “çek hesabının numarası”, “çek hesabının bulunduğu banka şubesinin adı”, “çek hesabı sahibi gerçek kişinin adı ve soyadı, tüzelkişinin adı”, “çek hesabı sahibi gerçek veya tüzel kişinin vergi kimlik numarası”, “çekin basıldığı tarih”, “çek hesabı sahibi gerçek kişi ise Türkiye Cumhuriyeti kimlik numarası; tüzel kişilerde ise varsa Merkezi Sicil Kayıt Sistemi (MERSİS) numarası”, “çek hesabı sahibi ile düzenleyenin farklı kişiler olması hâlinde, ayrıca düzenleyenin Türkiye Cumhuriyeti kimlik numarası” bulunmalıdır.

Burada dikkat edilmesi gereken husus, çek hesabı sahibi tüzel kişinin adının tam olarak çek üzerinde yazılı olmasıdır. Çek hesabı sahibinin “*tacir*” olması zorunluluğu bulunmadığından, kanunda tüzel kişi ile bağlantılı olarak “*unvan*” terimi yerine doğru bir ifadeyle “*tüzel kişinin adı*” ibaresi kullanılmıştır¹⁵¹. Ayrıca, çek bir tüzel kişi adına düzenlenmişse çek keşidecisinin adı ve soyadı da bu unsurlar arasında sayılmıştır (ÇekK m. 2/8).

Irak hukukunda ise çeke ilişkin ayrı ve özel bir kanun yoktur. Çeke ilişkin hükümler Irak Ticaret Kanunu’nda düzenlenmiştir. Bu nedenle Çek Kanunu’nda öngörülen unsurların Irak hukukunda karşılığını oluşturacak bir hukuki düzenleme bulunmamaktadır.

2. Tacir Çekleri ve Hamiline Çekler

Türk mevzuatında çekler önce, tacir çekleri ve tacir olmayan kişi çekleri olmak üzere iki gruba ayrılmıştır. Tacir çeklerinde, büyük harflerle “*TACİR*” ibaresi; tacir olmayan kişi çeklerinde ise, yine büyük harflerle “*TACİR OLMAYAN*” ibaresi yazılı olacaktır (ÇekK 2/6). Ardından bu çekler de kendi içinde hamiline olup olmamasına göre ikiye ayrılmıştır. Hamiline düzenlenen tacir çeklerinde, büyük harflerle “*TACİR HAMİLİNE*” ibaresinin ve lehtar ismi için ayrılan yerde “*HAMİLİNE*” ibaresinin basılı olması icap etmektedir. Tacir olmayan kişi çeklerinde de bu hususlara paralel

¹⁵¹ Arslan, Çetin/**Kayanççek**, Murat, 5941 Sayılı Çek Kanunu Şerhi, Ankara 2010, s. 130.

olarak, büyük harflerle “TACİR OLMAYAN HAMİLİNE” ibaresiyle, lehtar için ayrılan yerde matbu olarak “HAMİLİNE” ifadesi yer almalıdır¹⁵².

Çek Kanunu’nun çekerle ilişkin böyle ayrımlara gitmekteki amacı, uygulanacak hükümler ve kavram açısından herhangi bir farklılık getirmek değil, söz konusu çeklerin diğer çeklerden kolayca ayırt edilebilmelerini sağlamaktır. Bu nedenle, tacir çekleri ve hamiline çekler yalnızca ebat ve zemin rengi bakımından farklılık göstermektedir. Bu açıdan ÇekK’nda düzenlenen çek türleri kavramsal nitelikte bir tip oluşturmamaktadır.

Çek Kanunu m. 2/5 uyarınca çek defterleri bankalar tarafından bastırılacaktır. ÇekK m. 2/6 hükmü uyarınca da “çek defterlerinin baskı şeklini belirleyen esaslar, Maliye Bakanlığı, Türkiye Bankalar Birliği ve Türkiye Katılım Bankaları Birliğinin görüşü alınarak, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası’na Resmî Gazetede yayımlanacak tebliğle düzenlenir.”

Tacir çekleri ve hamiline çeklerin şekline ilişkin esaslar T.C. Merkez Bankası 2010/2 S. tebliğinin 3. maddesinde düzenlenmiştir. Anılan maddenin (d) bendine göre tacir olan ve tacir olmayan kişilere verilecek çekler ile hamiline düzenlenecek çekleri¹⁵³ açıkça ayırt edebilmek amacıyla şu esasların uygulanacağı belirtilmiştir:

a. Tacir çeklerinde zemini lacivert (renk kodu: PANTONE 314 U) olan çerçeve içerisinde beyaz renkte (negatif görüntü) ve büyük harflerle “TACİR” ibaresi yer alır.

b. Hamiline düzenlenen tacir çeklerinde zemini kırmızı (renk kodu: PANTONE Warm Red U) olan çerçeve içerisinde beyaz renkte (negatif görüntü) ve büyük harflerle, Hamiline ifadesi ikinci satırda olmak üzere, “TACİR HAMİLİNE” ibaresi yer alır. Ayrıca bu tür çekler, lehtar ismi için ayrılan kısımda “HAMİLİNE” ibaresi yer alacak şekilde bastırılır.

¹⁵² Öztan, Kıymetli Evrak Hukuku, s. 236-237; Ülgen/Helvacı/Kendigelen/Kaya, s. 246. Ancak “hamiline” ibaresinin matbu olarak yer alması çekin geçersizliği sonucunu doğurmaz (Çelik, Aytekin, Ticaret Hukuku, 8. B., Ankara 2018, s. 433).

¹⁵³ Narbay, tebliğ hükmüne göre çekleri; tacir çeki, tacir olmayan kişi çeki ve hamiline yazılı çek olmak üzere üç farklı türe ayırırken; Reisoğlu hamiline çek verilmesi konusunda tacir olan ve tacir olmayan ayırımı kabul etmiştir. Bkz. Narbay, Şafak, “5941 Sayılı Çek Kanununun Getirdiği Bazı Yenilikler ve Bunların Değerlendirilmesi”, Terazi Hukuk Dergisi 2010, S. 43 (Yenilikler), s. 74; Reisoğlu, Seza, Yeni Çek Kanunu ve Hukuki Sorunlar, Bankacılar Dergisi, C. 72, 2010 (Çek Kanunu), s. 50-52.

c. Tacir olmayan kişi çeklerinde zemini yeşil (renk kodu: PANTONE 384 U) olan çerçeve içerisinde beyaz renkte (negatif görüntü) ve büyük harflerle “TACİR OLMAYAN” ibaresi yer alır.

d. Hamiline düzenlenen tacir olmayan kişi çeklerinde zemini kahverengi (renk kodu: PANTONE 168 U) olan çerçeve içerisinde beyaz renkte (negatif görüntü) ve büyük harflerle, Hamiline ifadesi ikinci satırda olmak üzere, “TACİR OLMAYAN HAMİLİNE” ibaresi yer alır. Ayrıca bu tür çekler, lehtar ismi için ayrılan kısımda “HAMİLİNE” ibaresi yer alacak şekilde bastırılır”.

a. Tacir Çekleri

Tacir çeki kavramına TTK’da, mülga ÇekK’nda ve aynı zamanda Cenevre Yeknesak Kuralları’nda da yer verilmemiştir. 5941 sayılı ÇekK’nda tacir çeki tabiri ilk defa kullanılmıştır. Daha önce de belirttiğimiz gibi tacir çeki ile tacir olmayan çeki arasında tür olarak herhangi bir farklılık bulunmamakta, bu çekler yalnızca şekli yönden birbirinden ayrılmaktadır¹⁵⁴.

Tacir çekinin düzenlenme amacı hakkında ÇekK’nun genel gerekçesinde; birçok yabancı ülkede şirketlere kendi çeklerini bastırabilmeleri için yetki verildiği, bu şirketlerin kendi çeklerini tasarlayarak kullanabildikleri, bu durumun şirket çeklerine piyasada güven duyulmasına neden olduğu, ÇekK’nda da şirket çeklerine duyulan güvenden yararlanılarak çek kullanımına dair güvenin artırılmasının amaçlandığı, ancak ÇekK ile getirilen ayrımın TTK’nın çeki ilişkin hükümlerini değiştirmeyeceği ifadelerine yer verilmiştir¹⁵⁵.

Gerekçede, tacir çeklerinin öngörülmesinin amaçları arasında şirket çeklerine duyulan güvenin bulunduğu belirtilmiş ve bu güven sayesinde çekin daha itibarlı bir konuma getirileceği ifade edilmiştir. Ancak belirtmeliyiz ki, keşidecisi şirket olan çeklerde çeki itibarlı hale getiren, şirketin sahip olduğu güven ve itibardır. Çek hamillerinde, yalnızca o şirketin keşide ettiği çeklere karşı bir güven duygusu haiz olacaktır. Yani her şirketin çek düzenlemesi, genel olarak çek müessesesini güvenilir hale getirmeyecektir. Ayrıca çek keşidecisinin tacir olup olmaması da çek kullanımına

¹⁵⁴ Kayıhan, Şaban/Yasan, Mustafa, Kıymetli Evrak Hukuku, Ankara 2017, s. 126; Poroy /Tekinalp, s. 366.

¹⁵⁵ Genel Gerekçe, s. 4, N. 22.

duyulan güvenle doğrudan bağlantılı değildir. Bu nedenlerle, tacir çeki ve tacir olmayan çeki ayırımının çeki itibarlı ve güven duyulan bir ödeme aracı haline getireceği düşüncesine katılamamaktayız¹⁵⁶.

Tacir çekini, tacir sıfatını taşıyan gerçek ve tüzel kişilerin bir ticari ilişki dâhilinde ve tacir sıfatıyla düzenledikleri çekler olarak tanımlayabiliriz¹⁵⁷. Tacir çeki bir kavram olmamakla beraber, kanunlarda çeki ilişkin yapılan düzenlemelere tabidir. Çekin türleri emre, nama ve hamiline yazılı çeklerdir. Bu çekler arasında devir şekilleri ve defiler bakımından kavramsal ve yapısal farklılıklar bulunmaktadır. Tacir çekleri ise diğer çeklerden yalnızca zemin rengi ve ebat açısından farklıdır. Bu unsurlarda diğer çeklerle tacir çekleri arasında kavramsal fark yaratmak için yeterli değildir¹⁵⁸.

Tacir çekinin 5941 sayılı ÇekK’nda düzenlenmesinin amacı tacir çeklerinin diğer çeklerden ayırt edilebilmesini; çeki duyulan güveni korumak maksadıyla düzenlenen çekin tacirin iş sahasıyla ilgili olduğunu belirtmeyi sağlamaktır¹⁵⁹. Bu amaç, ÇekK m. 2/6’da öngörülmüş ve madde metninde “*tacir olan ve tacir olmayan kişilere verilecek çekler. . . açıkça ayırt edilebilecek biçimde bastırılır.*” ifadesine yer verilmiştir. Kanun koyucu, söz konusu hükümle tacir ve tacir olmayan kişilerin düzenleyeceği çeklerin ayırt edilebilmesini amaçlamıştır. Hüküm uyarınca, bir kişinin ticari faaliyetleri çerçevesinde ve tacir sıfatıyla düzenleyeceği çeklerin tacir çekleri olması gerekmektedir. Yani tacir, adi alanı ile ilgili işlerinde tacir çeki; ticari faaliyetlerine ilişkin işlerinde ise tacir olmayanlara özgü çek düzenleyemez¹⁶⁰.

Tacir çekinin düzenlenebilmesi için iki şartın bir arada olması gerekir. Öncelikle, tacir çekinde keşideci tacir sıfatına sahip olmalıdır. Tacir sıfatına sahip olmayan kişiler ticari ilişki içerisinde olsalar dahi tacir çeki düzenleyemezler. Tacir çeki düzenleyen kişinin bu çeki ticari ilişkisi nedeniyle düzenlemesi, tacir çeki düzenleyebilmenin ikinci şartını oluşturmaktadır. Tacir çeki düzenleyen kişinin gerçek kişi tacir veya tüzel kişi tacir olması hususu, ÇekK m. 2/6 hükmünün uygulanması açısından önem arz

¹⁵⁶ **Nomer Ertan**, Füsun, “Çek Kanunu Tasarısı Taslağında Tacir Çeki ve Matbu Hamiline Çek”, Legal Hukuk Dergisi 2009, S. 79, s. 24.

¹⁵⁷ **Teoman**, Ömer, “Yeni Çek Yasası Tacir Çeklerini Getiriyor”, Tüm Makalelerim, C. 3, İstanbul 2010, s. 271 (Çek Yasası).

¹⁵⁸ **Poroy/Tekinalp**, s. 366-367.

¹⁵⁹ **Özgenç**, İzzet, Çek Kanunu, Ankara 2010, s. 40-41.

¹⁶⁰ **Narbay**, Yenilikler, s. 75.

etmektedir. Nitekim, tacir çekini düzenleyen kişi eğer gerçek kişi tacir ise, bu kişilerin ticari iş alanı yanında adi iş alanı da olacaktır ve bu kişi, tacir çekini ancak ticari iş alanı ile ilgili olarak düzenleyebilecektir¹⁶¹. Ticari iş alanı ile ilgili olmayan bir durumda, örneğin evine alacağı bir televizyonda, bu kişi tacir çeki düzenlemek zorunda değildir.

Tacir çekleri ÇekK'da hamiline göre olup olmamasına göre ayrılmıştır. Bunun dışında tacir çeklerinin devir şekilleri, çekte bulunması zorunlu unsurlar, karşılıksız çek keşidesi durumunda uygulanacak hükümler açısından diğer çeklerle arasında bir fark bulunmamaktadır. Ayrıca, tacir çeki de diğer çekler gibi emre, nama ve hamiline olarak düzenlenebilir¹⁶².

Tacir çeki, öneminden dolayı ÇekK'nda bazı özel hükümlere tabi tutulmuştur. Nitekim tacir çekini düzenleyen kişinin tacir olması nedeniyle (özellikle tüzel kişi tacirlerde) lehtarlar, cirantalar, iştirak, iskonto ve senet karşılığı rehin işlemlerinde kredi veren nezdinde güven oluşturabilir. Tacirin ekonomik yönden güçlü olduğuna inanılması, iflasa tabi kişilerden olması, ticari defterler ve ticaret sicil kaydı sayesinde takip ve ispatın daha kolay yapılabilecek olması oluşan güvenin nedenlerindedir. Ayrıca tacirin ekonomik durumunun bozulmasından da ilgili çevreler çok çabuk haberdar olabilecektir¹⁶³.

Çek Kanunu m. 7/1 uyarınca “*tacirin ticarî işletmesiyle ilgili iş ve işlemlerinde, tacir olmayan kişinin çek defterini kullanarak çek düzenleyen ve düzenleten kişi altı aydan iki yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.*” Bu hükümle birlikte, tacirlerin ticari faaliyet alanlarında tacir çeki kullanmaları zorunlu tutulmuştur. Ancak tacirlerin adi iş alanlarında tacir çeki kullanma zorunluluğunda olup olmadıkları açık değildir. Ticaret şirketlerinin adi iş alanı bulunmamasından dolayı konu gerçek kişi tacirler açısından önem arz etmektedir. Konu hakkında doktrinde tacir çekini düzenleyen ÇekK m. 2 lafzından hareketle hükmün, tacirlerin ticari ve adi iş alanı olup olmadığına bakılmaksızın tüm faaliyetlerinde tacir çeki kullanmaları gerektiği anlamına geldiği

¹⁶¹ Doğan, Beşir Fatih, “5941 Sayılı Çek Kanunu’na Göre Yeni Çek Türleri”, Terazi Hukuk Dergisi, Kasım 2010, S. 51, s. 88-89; Reisoğlu, Çek Hukuku s. 107-108; Ülgen/Helvacı/Kendigelen/Kaya, s. 245-246.

¹⁶² Kayıhan /Yasan, s. 130.

¹⁶³ Poroy/Tekinalp, s. 366-367.

savunulmuştur¹⁶⁴. Reisoğlu'na göre ise, kanunda tacirlerin tacir olmayan çek hesabı açmalarını ve bu tür çekleri kullanmalarını engelleyen herhangi bir hüküm bulunmamasından dolayı tacir kişiler bu tür çekleri kullanabilir¹⁶⁵.

Çek Kanunu'nda tacir çeki dışında esnaflara özel bir “*esnaf çeki*” terimine yer verilmemiştir¹⁶⁶. Ancak ÇekK m. 2/11'de yapılan düzenlemeyle esnaf ve sanatkâr odalarına kayıtlı olan kişilerin, tacir kişilere özgü çek hesabı açtırabilecekleri ve bu suretle tacir çeki kullanabilecekleri kabul edilmiştir. Tacir çeki kullanan esnaflar hakkında ise ÇekK'nun tacirlere ilişkin hükümleri uygulanacaktır. Kanun lafzından da anlaşılacağı üzere, esnaf ve sanatkârların ticari işlerinde tacir çeki kullanmaları bir zorunluluk olarak öngörülmemiş; yalnızca tacir çeki kullanabilmeleri için bir hak verilmiştir¹⁶⁷.

b. Hamiline Çekler

5941 sayılı ÇekK'nda tıpkı tacir çekleri gibi hamiline çeklerin de ayırt edilebilmesini sağlamak amacıyla, bu çeklerin ebat ve zemin renginin nama ve emre yazılı çeklerden ayrı olarak basılması düzenlenmiştir¹⁶⁸. Hamiline yazılı çeklerin kolay devredilebilen, ciroya gerek olmaksızın çek yaprağının zilyetliğinin devri ile tedavül edebilmesi nedeniyle, bu tür çeklerin kolayca ayırt edilebilecek bir şekli düzenlemeye ÇekK'nda yer verilmiştir. Kanun gerekçesinde de belirtildiği üzere, çeki devralan kişilerin kolayca belirlenmesi vergi denetiminde, kayıt dışı ekonominin ve terör finansmanın engellenebilmesi açısından önem arz etmektedir¹⁶⁹. Hamiline yazılı çeklere ilişkin düzenlemelere ÇekK m. 2/6 hükmünde yer verilmiştir. Madde metninde “...*hamiline düzenlenecek çekler, açıkça ayırt edilebilecek biçimde*” bastırılacağı, *hamiline düzenlenecek çekler için sadece bu çeklere ilişkin işlemlerin işlendiği ayrı çek hesapları*” açılması gerektiği, “*hamiline düzenlenecek çeklerde, hamiline çek defteri yapraklarının kullanılması*” gerektiği, ayrıca çek yapraklarının üzerinde “*hamiline*” ibaresinin matbu olarak yer alması gerektiği düzenlenmiştir. Yine aynı

¹⁶⁴ Nomer, s. 26

¹⁶⁵ Reisoğlu, Çek Hukuku, s. 50-52.

¹⁶⁶ Kayıhan/Yasan, s. 132.

¹⁶⁷ Kırca, İsmail, “5941 Sayılı Çek Kanunu-Bir Değerlendirme”, 5941 Sayılı Çek Kanunu Konferans 22 Ocak 2010, Ankara 2010, s. 10.

¹⁶⁸ Günay, s. 256.

¹⁶⁹ Genel Gerekçe, s. 4, N. 23.

kanunda hamiline düzenlenecek çekin yukarıda belirtilen unsurlara aykırılık taşıması halinde düzenleyen kişiye 300 TL'den başlamak suretiyle 3.000 TL'ye kadar idari para cezasının verileceği de yer almıştır (ÇekK m. 7/9). ÇekK'nda düzenlenen hamiline çekler tacir çeklerinde olduğu gibi kavram yönünden farklılık arz etmemekte, yalnızca işlevsel olarak farklılık göstermektedirler¹⁷⁰.

Hamiline çek kullanımının öncelikli şartı hamiline çek hesabı açtırmaktır. Bu çek türünü hem tacirler hem de tacir olmayan kişiler kullanabilir. Tacir kişiler hamiline çek düzenleyebilmek için, tacir hamiline çek hesabı açtırmak zorundadır. Eğer tacir kişiler adi alanlarında hamiline çek düzenlemek istiyorlarsa sadece hamiline çek hesabı açtırmalıdır. Bu nedenle tacir kişinin iki ayrı hamiline çek hesabı açtırması söz konusu olabilir¹⁷¹.

II. IRAK HUKUKUNDA ÇEKİN ŞEKLİ UNSURLARI

Irak hukukuna göre, geçerli bir çek düzenleyebilmek için kanunda yer alan nesnel ve şekli şartların yerine getirilmiş olması gerekir. Nesnel şartlar ile ifade edilmek istenen, keşidecinin yerine getirmesi gereken yükümlülüklerdir. Bu yükümlülükler, çek düzenlemenin ticari iş olmasından kaynaklanmaktadır. Örneğin, keşideci tacir ise, ticari işlemleri yapabilme ehliyetine sahip olması ya da ticari işlemleri yapma iznine sahip olması gerekir. Eğer keşidece tacir değilse, ergin olması veya ergin değilse de en azından evlenme iznine sahip olması gerekir. Tüzel kişi keşidecilerde ise nesnel şartlar, tüzel kişinin tüzüğüne veya sözleşmesine göre belirlenir. Keşidecinin imzası çekte çok önemli bir unsur olduğundan, bu imzanın keşidecinin rızasıyla atılmış olması ve herhangi bir irade bozukluğu hali bulunmamalıdır. Türk hukukunda olduğu gibi, Irak hukukunda da çekte belirtilen bedelin para olması gerekir. Ayrıca keşideciyle lehtar arasında çekin düzenlenmesine sebep olan temel ilişki, kanunun emredici hükümlerine, ahlâka ve kamu düzenine aykırı olmamalıdır.

Mer'i Irak Ticaret Kanunu'nun çekte ilişkin 159. maddesinde, önceki Irak Ticaret Kanunu'nun çekte ilişkin 535. maddesinde olduğu gibi keşidecinin çeki düzenledikten

¹⁷⁰ Nomer, s. 28.

¹⁷¹ Doğan, s. 51; Pulaşlı, s. 302.

sonra ölmesinin¹⁷², ehliyetini kaybetmesinin ve iflas gibi durumların çekin geçerliliğini veya keşidecinin sorumluluğunu etkilemeyeceği belirtilmiştir¹⁷³.

Şekli şartlar, çekin şekli unsurlarına ilişkin şartlardır. Her ne kadar, İTK’da çekin şekli şartlarına ilişkin herhangi bir hüküm yer almasa da çek kâğıt üzerine yazılmalıdır. Çekin hesap sahibi tarafından düzenlenmesi şart değildir. Çek, başka bir kişi tarafından veya bir makine ile yazılabilir; ancak, imzanın hesap sahibinin kendisi veya temsilcisi tarafından imzalanması gerekir.

Çek defterleri, bankalarca müşterilerin talebi üzerine verilmektedir. Bu defterler banka tarafından bastırılmaktadır. Çek defterindeki sayfalarda, teselsül eden sayfa numaraları bulunmalıdır. Çek yapraklarında, matbu olarak çekin unsurları yer almaktadır. Ancak, lehtarın ismi, ödenecek miktar gibi unsurların yazıldığı kısımlar keşideci tarafından yazılması için boş bırakılmıştır. Burada önemle belirtmeliyiz ki, Irak Hukukunda da çekin, bütün unsurları taşıması kaydıyla, normal bir kağıt üzerine yazılması geçerliliğini etkilemez.

Keşideci, çekin üzerine sadece müşterisi olduğu bankadan ödeneceğine ilişkin bir kayıt düşebilir. Ancak bu kayıt, lehtar açısından bağlayıcı değildir ve lehtar diğer bankalara da giderek çekin ödenmesini talep edebilir¹⁷⁴.

Irak hukukunda da çekin zorunlu unsurları Cenevre Yeknesak Kuralları’na uygun olarak düzenlenmiştir. İTK m. 138’e göre, çek aşağıdaki unsurlardan meydana gelir:

- a. Çek kelimesi.
- b. Kayıtsız ve şartsız belli bir bedelin ödenmesi.
- c. Muhatabın unvanı (banka).
- d. Ödeme yeri.
- e. Düzenleme tarihi ve yeri.

¹⁷² Federal Temyiz Mahkemesi Başkanlığı, Yargı tipi; Ticari, K. 428: “Federal mahkemesine temyiz için açılan davada çekin İTK m. 138 geçen tüm şartlarını içerdiğini ve keşidecinin çeki tedavüle çıkardıktan sonra ölmesi İTK m. 159 dayanarak çeki hiçbir etkisi olmadığına karar verip temyiz talebinde bulunan kişinin (Mümayiz) temyiz masraflarına yükümlenmiştir.” (<https://www.hjc.iq/qview.915/>, E. T. 10.09.2018).

¹⁷³ **Yamulki**, El-Wajeez, s. 590.

¹⁷⁴ **Sami**, 2008, s. 260.

f. Keşidecinin adı ve imzası.

Bu unsurlardan herhangi birini içermeyen bir senet, kural olarak, çek sayılmaz (ITK m. 139). Ayrıca, Türk hukukunda zorunlu unsur olarak kabul edilen karekod ve seri numarası, Irak hukukunda zorunlu unsurlar arasında sayılmamıştır.

A. Çek Kelimesi

Irak hukukuna göre, çek hangi dilde düzenleniyorsa, “çek” kelimesinin de o dilde yazılmış olması gerekir. “çek” kelimesi senet üzerine hiçbir kısaltma yapılmadan, aynen yazılmalıdır. Senette yer alan “çek” kelimesi, senedin emre yazılı olduğunu ve ciro ile devredilebileceğini göstermektedir¹⁷⁵.

B. Kayıtsız ve Şartsız Belli Bir Bedelin Ödenmesi

Irak hukukunda da, çek kayıtsız ve şartsız bir bedelin ödenmesi için havaleyi içermelidir. Maddede “belirli bir bedel” denildiğinden sadece nakit söz konusu olur. Esasen çeki, Türk hukukunda olduğu gibi adi havaleden ayıran en önemli farklardan biri, bedelin “para” olmasıdır.

Adi havalenin konusu “kıymetli evrak” veya “misli şeyler” olduğu halde çekin konusu mutlaka “muayyen bir para”dır; çünkü, çek ancak bu sayede tedavül kabiliyetini kazanır. Bu bedel “dinar” olabileceği gibi yabancı para da olabilir. Ancak bu yabancı para duraksamaya meydan vermeyecek nitelikte olmalıdır. Keşidecinin, çekte hangi ifadeleri kullandığının bir önemi yoktur; yeter ki, kayıtsız ve şartsız belli bir bedelin ödeneceği anlaşılmalı. Irak hukukunda da çekte faiz şartı konulamaz. Çekte öngörülen herhangi bir faiz şartı yazılmamış sayılır¹⁷⁶.

Irak Ceza Kanunu m. 459’a göre; karşılıksız çek düzenleyen keşideci kötü niyetli kabul edilir ve uygulamada 3 yıla kadar hapis cezası ile çekte yer alan bedelin 5 katı kadar para cezasına çarptırılır (ITK m. 459)¹⁷⁷. Keşidecinin, lehtara düzenlenen çekin

¹⁷⁵ Sami, 2008, s. 261.

¹⁷⁶ El-Eqeli, Aziz , El-waseet fi Şerh El-taşriaat El-Ticariye, Dar Theqafa 2015, s. 367 (El-waseet).
¹⁷⁷ Irak Suç Kahkemesi, Yargı Tipi; medeni, K. 15: Suç mahkemesinin elde ettiği delillerin kağıt görüldüğü yanı sıra keşidecinin 20/10/2010 da keşide ettiği çekin muhatabı Irak yatırım bankası olan karşılıksızdır kaydına tutulan çek ve keşidecinin ifadesinde çekin karşılığı olmadığı bilerek tedavüle çıkardığını itiraf eden kötü niyetli olarak yargılandı.

(<http://www.najatsultan.com/جريمة-الصك-دون-رصيد/>, E. T. 25.12.2018).

karşılığının muhatap bankada bulunmadığını belirtmesi, onun kötü niyetli olmadığını gösterir ve suça vücut vermez¹⁷⁸.

C. Muhatabın Unvanı (Banka)

Keşidecinin düzenlediği çekte muhatabın isminin belli ve açık bir şekilde yazılması zorunludur. ITK m. 140'a göre; Irak'ta düzenlenen ve ödenecek çeklerde muhatap ancak bir banka olabilir. Bu hükme göre, muhatap banka olmayan senetler diğer unsurları taşısa bile çek sayılmaz. Ayrıca, bankanın hem keşideci hem de muhatap olması mümkündür (ITK m. 144/2).

1943 tarihli önceki Irak Ticaret Kanunu m. 470'e göre; çekin muhatapı sarraf olmalıdır. Sarraf, bankacılık veya bankacılığa benzer mali işlemleri yapan özel veya kamuya ait işletmeleri ifade eder¹⁷⁹. Ancak, 1970 tarihli Irak Ticaret Kanunu m. 515'te ve mer'i 1984 tarihli Irak Ticaret Kanunu m. 140'ta, "sarraf" yerine "banka" ifadesine yer verilerek, muhatabın sadece banka olabileceği belirtilmiştir¹⁸⁰. Irak Bankacılar Kanunu m. 1'e göre; "banka", Irak Merkez Bankası'ndan bankacılık işlemlerini yapabilmek için izin almış kişiler ile 1997 tarihli Kamu Şirketleri Kanunu'na göre kurulmuş şirketleri ifade eder.

Çekte, muhatabın unvanı açıkça belirtilmelidir. Zira, böylelikle lehtarın muhataba ulaşması ve çekin karşılığını alması kolaylaşacaktır. Muhatabın unvanı, anlaşılır olmak kaydıyla kısaltılabilir. Örneğin, Irak Merkez Bankası yerine Irak Bankası yazılabilir. Muhatabın unvanının, çek üzerinde nereye yazılması gerektiği hususunda ise bir düzenleme bulunmamaktadır.

Muhatabın unvanının yanında şube ismine de yer verilebilir. Bu durumda, ödeme yeri artık bu banka şubesidir. Ancak şube ismine yer verilmemiş olması, çekin geçerliliğine etki etmez ve ödeme yeri olarak bankanın merkez şubesi kabul edilir.

¹⁷⁸ Naynawa Federal Temyiz Mahkemesi Başkanlığı, Yargı Tipi; Medeni, K. 91: *Medeni mahkemesinde açılan davada keşidecinin iyi niyetli olduğuna karar verirmiş ancak davacı hükmü temyiz ederek temyiz mahkemesine aşmış, dava incelendikten sonra aynı hüküm ile sonuçlanmış çünkü davacı ifadesinde çeki 26/10/2010 tarihinde aldığına ve keşideci 01/05/2010 da bankaya ibraz etmesini belirtmiş* (<https://www.hjc.iq/qview.1493/>, E. T. 25.12.2018)

¹⁷⁹ **El-Nahi**, s. 382.

¹⁸⁰ **Yamulki**, El-awraq El-Ticariye, s. 267.

Muhatabı düzenlenen çeki ödeme yükümlülüğü altına sokan, keşideciyle arasındaki sözleşmedir. Bu sözleşme çerçevesinde, muhatap keşideciye borçludur ve keşideci, çek düzenleyerek muhataba çekte yazılı bedelin lehtara ödenmesi emrini verir. Böylelikle, keşideciyle muhatap, keşideciyle lehtar ve muhatapla lehtar arasında olmak üzere üçlü bir ilişki ortaya çıkar.

Muhatap, keşidecinin hesabında bulunan miktara kadar çek üzerinde yazılı bedeli ödemekle yükümlüdür. Ancak, muhatap ve keşideci arasında yapılacak sözleşme ile, keşidecinin hesabında para bulunmasa dahi muhatabın çekin karşılığını ödeyeceği kararlaştırılabilir. Bu durumda, muhatap keşideciye belli bir miktarda kredi sağlamış olmaktadır. Bu sözleşmeye rağmen, muhatap çeki ödemezse; lehtar, keşideciye başvuracaktır. Ancak keşideci, sözleşmeye aykırılık sebebiyle muhatabın sorumluluğuna gidebilir¹⁸¹.

D. Ödeme Yeri

Çekte bulunması gerekli olan zorunlu unsurlardan bir tanesi de ödeme yeridir. Böylelikle, lehtarın çeki nereden tahsil edeceği veya ödemede bir sorun çıkması halinde yetkili mahkemenin tespiti hususları kolaylaşır¹⁸².

ITK m. 139'da, ödeme yerinin yazılmamış olması hususu düzenlenmiştir. Kural olarak, çekin zorunlu unsurlarından herhangi birinin bulunmadığı senetler, çek sayılmaz. Ancak, ödeme yerinin yazılmamış olması halinde, çek doğrudan geçersiz sayılmaz. Muhatabın ticaret unvanı yanında gösterilen yer ödeme yeri sayılır. Muhatabın ticaret unvanı yanında birden fazla yer gösterildiği takdirde, çek, ilk gösterilen yerde ödenir. Böyle bir açıklık ve başka bir kayıt da yoksa, çek muhatabın merkezinin bulunduğu yerde ödenir. Ancak muhatap, çekin merkez yerine şubelerinden herhangi birinde ödenmesi imkanı da sağlayabilir.

E. Düzenleme Tarihi ve Yeri

Düzenleme yerinden anlaşılması gereken, çekin düzenlenip lehtara teslim edildiği yerdir. Ancak dikkat edilmelidir ki, keşidecinin çeki düzenlemesine rağmen

¹⁸¹ **Al-Quthat, Feyath Malfi**, Şerh El-Kanun El-Ticari El-Ürdüni, El-Auraq El-Ticariya, Ürdün 2009, s. 310.

¹⁸² **El-Gaylani, Mahmud**, El-Mawsuaa El-Ticariye wa El-Masrfya, El-Auraq El-Ticariya, C.3 Dar Al-Thaqafa 2012, s. 288.

lehtara teslim etmemesi halinde, çekin düzenlendiği yer düzenleme yeri olarak kabul edilemez. Çekin nerede keşide edildiğinin, hiçbir şüpheye yer vermeden anlaşılabilir olması gerekir. Düzenlenme yeri gösterilmemiş olan çek, düzenleyenin adı yanında yazılı olan yerde düzenlenmiş sayılır (ITK m. 139/2).

Düzenleme yeri, özellikle çekin hangi ülke kanununa tabi olacağıının belirlenmesi açısından önemlidir. Örneğin; Irak dışında düzenlenmiş, ama muhatabın bir Irak bankası olduğu çeklerde, çekin geçerli olup olmadığı hususunda düzenleme yerinin hukukuna bakılır. Irak hukukunda, çekte ödeme tarihi bulunmaz. Çek görüldüğünde ödenir. Ancak, Birleşik Arap Emirlikleri hukukuna göre ödeme tarihi zorunlu bir unsurdur. Bu nedenle, Birleşik Arap Emirlikleri'nde düzenlenmiş bir çekin geçerliliği hususunda, bu ülkenin hukukuna bakılarak inceleme yapılacaktır¹⁸³.

Düzenleme tarihi, keşidecinin çeki düzenlediğinde ehliyetli olup olmadığının belirlenmesi açısından önemlidir. Aynı şekilde, çekin iflas anından sonra mı yoksa önce mi düzenlendiği veya çekin düzenlendiği anda keşidecinin hesabında karşılığının bulunup bulunmadığı (ITK m. 141/1) gibi hususlarda da bu tarihe bakılır.

Ayrıca, ibraz süreleri düzenleme tarihinden itibaren başlar. ITK m. 156/1'e göre; Irak'ta düzenlenen ve ödeme yeri Irak olan çekler düzenleme tarihinden itibaren 10 gün içinde bankaya ibraz edilmelidir¹⁸⁴. Ancak, çek Irak dışında düzenlenmiş, ama muhatap olarak herhangi bir Irak bankası gösterilmişse, düzenleme tarihinden itibaren 60 gün içinde çekin bankaya ibraz edilmesi gerekir (ITK m. 156/2). Yine zamanaşımı süresi de, çekin düzenleme tarihinden itibaren başlar (ITK m. 156/3).

Keşidecinin, ileri düzenleme tarihli çek düzenlemesi mümkündür. Örneğin, keşideci çeki düzenlediği tarihte tam ehliyetli olmayabilir. Aynı şekilde, düzenleme tarihinde çekin karşılığının bankada bulunmaması söz konusu olabilir. İşte bu

¹⁸³ **Al-Quthat**, s. 313.

¹⁸⁴ Basra Federal Temyiz Mahkemesi, Yargı Tipi: Ceza, K. 132: “*ITK m. 175'e göre, çekin ödeme aracı olarak sayılabilmesi için altı ay içinde bankaya ibraz edilmesi gerekir. Aksi takdirde, çek ödeme aracı niteliğini kaybeder ve bir adi senet olarak kabul edilir. (Davada, temyiz mahkemesinin denetiminden sonra sanığın 1901812 numaralı çeki 05/11/2012 tedavüle çıkardığı, ancak davacının çeki bankaya ibraz etğine dair hiçbir delil sunmadan 02/12/2013 ceza davası açtığı belirtiyor. Temyiz mahkemesi ITK m. 175'e dayanarak ceza mahkemesinde açılan davanın hükümsüzlüğüne karar verdi. Davacı, hukuk mahkemesine başvurarak çek yerine, adi senede dayanarak talepte bulunabilir.*” (<https://www.hjc.iq/qview.1979/>, E. T. 25.12.2018).

durumlarda keşideci bu yola başvurabilmektedir. İleri düzenleme tarihli çek, geçersiz olmasa da bu durumun tespiti halinde keşideci para cezasına çarptırılır¹⁸⁵.

F. Keşidecinin İmzası

Irak hukukunda da çekte keşidecinin imzası zorunlu şekil şartlarından biridir. Keşidecinin imzasını içermeyen bir senet, çek sayılmaz. İmza mutlaka el yazısı ile atılmalı, yani ıslak imza olmalıdır. Önceki Irak Ticaret Kanunu m. 564'e göre; keşideci, iki şahit huzurunda parmak basmak veya mühür kullanmak suretiyle çek düzenleyebiliyordu. Ancak, mer'i ITK'da bu hususta herhangi bir düzenleme bulunmamaktadır. Bu nedenle gerçek kişi keşideci için, imza yerine parmak izi geçerli olmadığı gibi, mühür de kullanılamaz. İmza aletle atılamaz. Uygulamada muhatap bankalar, mührün kötü niyetli kişilerin eline geçmesi tehlikesinden dolayı, mühürle düzenlenmiş çekleri ödememektedir.

Çekin, temsilci veya vekil aracılığıyla düzenlenmesi de mümkündür. Bu durumda, imza temsilci veya vekil tarafından atılacaktır. Ancak, temsilci veya vekilin, imzasının yanında bu sıfatını da belirtmesi gerekir. Temsile yetkili olmadığı hâlde bir kişinin temsilcisi sıfatıyla bir çeke imzasını koyan kişi, o çekten dolayı bizzat sorumludur. Yetkisini aşan temsilci için de aynı husus geçerlidir¹⁸⁶.

III. ÇEKİN UNSURLARINDA EKSİKLİK BULUNMASI VE SONUÇLARI

A. Çekin Unsurlarında Eksiklik Bulunmasına İlişkin Düzenlemeler

Kambiyo senetleri, sıkı şekil şartlarına tabi senetlerdir. Bu senetlerin geçerli olabilmesi için, ilgili senet türüne ilişkin şekil şartlarının yerine getirilmiş olması gerekir. Çekin zorunlu unsurları; Türk hukukunda TTK m. 780'de, Irak hukukunda ITK 138'de düzenlenmiştir. Bir senedin çek sayılabilmesi için, bu unsurları taşıması gerekir. Aksi takdirde, söz konusu senet çek sayılamaz.

¹⁸⁵ El-Eqeli, Şerh, s. 213.

¹⁸⁶ El-Eqeli, Şerh, s. 220.

1. Türk Hukukunda Çekin Unsurlarında Eksiklik Bulunmasının Sonuçlarına İlişkin Düzenlemeler

TTK 781/1 göre, TTK 780’de gösterilen unsurlardan birini içermeyen senet, ödeme yeri ve düzenlenme yerine ilişkin ikinci ve üçüncü fıkralarda öngörülen istisnai hükümler saklı kalmak kaydıyla, çek olarak nitelendirilemez. Bu nedenle, özellikle çek kelimesi, kayıtsız şartsız belirli bir bedelin ödenmesine ilişkin havale, muhatap, düzenleme tarihi ve düzenleyenin imzası unsurlardan herhangi birini taşımayan bir senet, çek sayılmayacaktır¹⁸⁷.

TTK m. 781/2’de ödeme yerinin yazılmamasına ilişkin bir hüküm sevk edilmiştir. Buna göre, çekte ödeme yerine ilişkin bir açıklık yoksa, muhatabın ticaret unvanı yanında gösterilen yer ödeme yeri sayılır. Muhatabın ticaret unvanı yanında birden fazla yer gösterildiği takdirde, çek ilk gösterilen yerde ödenir. Böyle bir açıklık veya başka bir kayıt yoksa çek muhatabın merkezinin bulunduğu yerde ödenir. TTK 781/3’te ise, düzenleme yerinin yazılmamasına ilişkin bir hüküm sevk edilmiştir. Buna göre; düzenleme yeri gösterilmemiş olan çek, düzenleyenin adı yanında yazılı olan yerde düzenlenmiş sayılır. Her iki hükümden de anlaşılacağı üzere, düzenlenme yeri çek açısından alternatifli bir zorunlu şekil şartı iken; ödeme yerinin ilk alternatifinde bir yer gösterilmemiş olsa dahi, çek muhatabın merkezinin bulunduğu yerde ödenmek üzere düzenlenmiş kabul edilebileceğinden, ödeme yeri çek açısından tamamlanabilir bir unsurdur¹⁸⁸.

Bununla birlikte anılan unsurlardan imza ve bir görüşe göre çek kelimesi dışındaki unsurların, çekin tedavüle çıkarıldığı anda değil, ödenmek üzere muhataba ibrazı anında bulunması gereklidir. Zira, düzenleyenin çekte bulunması zorunlu bazı unsurları tamamlama konusunda lehtara yetki vermesi mümkündür (TTK m. 818/1-(c), TTK m. 680). Bu nedenden, unsurlarından bir kısmı tamamlanmadan lehtara teslim edilen bir çekin kural olarak eksik değil, açık çek sayılması gerektiği dahi söylenebilir. Bu bağlamda açık bono hakkındaki tüm bilgiler, açık çek için de aynen geçerlidir¹⁸⁹.

¹⁸⁷ Ülgen/Helvacı/Kendigelen/Kaya, s. 243.

¹⁸⁸ Öztan, Kıymetli Evrak Hukuku, s. 229; Poroy/Tekinalp, s.315-316; Tüzemen Atik, Açık Kambiyo Senetleri, s. 142.

¹⁸⁹ Ülgen/Helvacı/Kendigelen/Kaya, s. 243.

Tüm bu açıklamalar ışığında, ödeme için ibraz aşamasında zorunlu unsurlardan en az birini taşımayan senet artık çek olarak işlem görmeyecek; şartları varsa, tahvil yolu ile sadece adi havale olarak nitelendirilebilecektir. Muhatap olarak bir bankanın gösterilmediği çek ise, zaten kanunen açıkça havale hükmünde sayılacaktır (TTK m. 782/2).

ÇekK'da çek hesapları ve çek defterleri hakkında, bir kısmı 3167 sayılı Çek Kanunu'na oranla oldukça yeni ve ayrıntılı hükümlere yer verilmiştir. Bu hükümlerden bir tanesi de çek yaprağına yazılması gereken hususların düzenlendiği ÇekK m. 2/7'dir. Bu hükme göre, çek yaprağına, çek hesabının numarası ve çek hesabının bulunduğu banka şubesinin adı; çek hesabı sahibinin adı ve vergi kimlik numarası; çekin basıldığı tarih; çek hesabı sahibi gerçek kişi ise Türkiye Cumhuriyeti kimlik numarası, tüzel kişi ise MERSİS numarası yazılır. ÇekK'da getirilen bu düzenleme karşısında gündeme gelebilecek muhtemel tartışmaların daha baştan önüne geçmek amacıyla, ÇekK m. 2/7'de yer verilen söz konusu koşullara aykırılığın bir çekin geçerliliğini etkilemeyeceği açıkça hükme bağlanmıştır (ÇekK m. 2/9). Dolayısıyla ÇekK m. 2/7'nin tamamen bir düzen hükmü olduğu, bu maddedeki herhangi bir düzenlemeye uygun hareket edilmemiş olsa bile, TTK m. 780'de sayılan unsurları taşıyan çeklerin gerek TTK gerek ÇekK açısından geçerli olacağı açıktır¹⁹⁰.

2. Irak Hukukunda Çekin Unsurlarında Eksiklik Bulunmasının Sonuçlarına İlişkin Düzenlemeler

Bir senedin, çek olarak nitelendirilebilmesi için ITK m. 138'de sayılan zorunlu unsurları içermesi gerekir. Öte yandan, ITK m. 139'da da çekin zorunlu unsurlarından herhangi birini içermeyen bir senedin, çek ve dolayısıyla kıymetli evrak sayılamayacağı açıkça belirtilmiştir (ITK m. 138, 139).

ITK m. 139/1'de ödeme yerinin yazılmamasına ilişkin bir hüküm sevk edilmiştir. Buna göre, çekte ödeme yerine ilişkin bir açıklık yoksa, muhatapın ticaret unvanı yanında gösterilen yer ödeme yeri sayılır. Muhatapın ticaret unvanı yanında birden fazla yer gösterildiği takdirde, çek ilk gösterilen yerde ödenir. Böyle bir açıklık veya başka bir kayıt yoksa çek, muhatapın merkezinin bulunduğu yerde ödenir.

¹⁹⁰ Ülgen/Helvacı/Kendigelen/Kaya, s. 243.

ITK 139/2’de ise düzenleme yerinin yazılmamasına ilişkin bir hüküm sevk edilmiştir. Buna göre; düzenleme yeri gösterilmemiş olan çek, düzenleyenin adı yanında yazılı olan yerde düzenlenmiş sayılır.

B. Açık Çek – Eksik Çek Ayrımı

Açık poliçeyi düzenleyen TTK m. 680 düzenlemesi TTK m. 818/1-(c) atfı nedeniyle açık çeklere de uygulanır. Buna göre, tedavüle çıkarılırken tamamen doldurulmamış bulunan bir çek, aradaki anlaşmalara aykırı bir şekilde doldurulursa, bu anlaşmalara uyulmadığı iddiası, hamile karşı ileri sürülemez; meğerki, hamil çeki kötü niyetle iktisap etmiş veya iktisap sırasında kendisine ağır bir kusur isnadı mümkün bulunmuş olsun. *“Senedi verenin, ileride unsurları tamamlanarak geçerli bir kambiyo senedi şeklinde ortaya çıkmak üzere, karşı tarafa bir doldurma yetkisi ile birlikte vermiş olduğu, imza dışındaki unsurlarının tamamı ya da bir kısmı boş bırakılmış olan kambiyo senedi”* açık kambiyo senetleri olarak tanımlanmıştır¹⁹¹.

Açık çek ile eksik çeki birbirine karıştırmamak gerekir. Açık çekte, keşideci ile hamil arasında, senedi ele geçiren herkes tarafından doldurulabileceği yönünde bir anlaşma vardır. Ancak eksik çekte, eksik unsurların senedi ele geçirenler tarafından doldurulacağına ilişkin herhangi bir anlaşma bulunmamaktadır¹⁹². Bu kapsamda açık çeki, eksik çekten ayıran husus doldurma yetkisinin varlığıdır. Eksik çek batıl olan ve unsurlarının tamamlanmasıyla geçerli hale getirilemeyecek bir çek iken, açık çek başlangıçta zorunlu ya da ihtiyari unsurları senedi alan tarafından *“doldurulmak üzere”* boş bırakılmış, senedin doldurulmasıyla geçerli hale getirilebilecek senetlerdir¹⁹³. Unsurlarında eksiklik bulunan bir senedin doldurulmak üzere düzenlenmiş olduğu karine olarak kabul edilmektedir¹⁹⁴.

Türk hukukunda açık senetlerin ve dolayısıyla çekin geçerli olabilmesi için hangi unsurların bulunması gerektiği tartışmalıdır. Bazı yazarlarca ve yargı kararlarında, CYK müzakereleri sırasında İtalyan delegesinin yaptığı konuşmaya

¹⁹¹ Söz konusu tanım ve açık çek hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. **Tüzemen Atik**, Ebru, Açık Kambiyo Senetleri, Ankara 2017, s. 28 vd.

¹⁹² **Karayalçın**, s. 117; **Öztan**, Kıymetli Evrak Hukuku, s. 90.

¹⁹³ Bkz. **Tüzemen Atik**, Açık Kambiyo Senetleri, 135-146.

¹⁹⁴ **Kendigelen**, Çek Hukuku, s. 116; **Şimşek**, s. 359; **Öztan**, Kıymetli Evrak, s. 90; **Tüzemen Atik**, Açık Kambiyo Senetleri, 146; **Ülgen/Helvacı/ Kendigelen/Kaya**, s. 243.

dayanılarak en az senedin türü ve imzanın bulunması gerektiği savunulmuştur¹⁹⁵. Yargıtay'ın yerleşik kararları ile doktrindeki hâkim görüş, sadece imzanın yeterli olduğu yönündedir¹⁹⁶.

Irak Ticaret Kanunu'nun 139. maddesinde, kanunun 138. maddesinde¹⁹⁷ yer alan unsurların bulunmaması halinde senedin eksik çek olarak nitelendirileceği ve çek niteliğine sahip olmayacağı belirtilmiştir. Bununla birlikte Irak hukukunda, açık çek hakkında uygulanabilecek doğrudan ya da dolaylı bir düzenleme bulunmamaktadır. Ancak Irak hukukunda da yaratılan hukuki görünüşün korunması düşüncesiyle, açık çek düzenlenmesinin mümkün olduğu ifade edilmektedir¹⁹⁸. Bir senedin eksik çek olarak kabul edilebilmesi için, keşideci tarafından lehtar veya hamile, çekin eksik unsurlarının tamamlanması hususunda yetki (*tafwiz*) verilmesi gerekir¹⁹⁹. Ancak lehtar veya hamil, keşideci ile yapılan sözleşmeye aykırı olarak senedi doldurmuşsa, bu senet çek ve dolayısıyla kıymetli evrak olarak kabul edilmez²⁰⁰.

Irak hukukunda, Türk hukukundaki hâkim görüşün aksine, bir senedin açık çek olarak kabul edilebilmesi için, senette çek kelimesinin yazılı olması gerekir²⁰¹. Ancak, Irak hukukunda da Türk hukukunda olduğu gibi, keşidecinin imzasının bulunmasının zorunlu olduğu kabul edilmektedir. Açık kambiyo senetlerine ilişkin bir düzenlemenin, CYK sistemine uygun olarak ITK'ya eklenmesi, konu hakkında yaşanabilecek tereddütlerin önüne geçmesi amacıyla faydalı olabilecektir.

¹⁹⁵ Bkz. **Poroy/Tekinalp**, s. 173-174 ve dn. 59'da belirtilen kararlar.

¹⁹⁶ **Poroy/Tekinalp**, s. 174; HGK, 18.05.1979, E. 1977/654, K. 1979/483: "... açığa imza suretiyle düzenlenen senet anlaşmaya aykırı olarak doldurulduğu ispat edilmedikçe geçerli sayılır..." (HukukTürk, E.T. 28.12.2018).

¹⁹⁷ Irak Ticaret Kanunu'nun 139. maddesinde, 128. maddede sayılan unsurlarda eksiklik bulunması halinden söz edilmiş ise de burada madde numaralarının sehven yanlış yazıldığı, 128. madde ile aslında çekin unsurlarına ilişkin 138. maddenin kastedildiği anlaşılmaktadır.

¹⁹⁸ **AL-Mawla**, "Buşra KHalid Turki, AL-Sak Ala Bayath", C. 8, 27. B, 2006, s. 181-210. [¹⁹⁹ **AL-Mawla**, s. 181-210.](http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:PH-OJVIVD8kJ:library.nawroz.edu.krd/lib.php%3Ffile%3D253.doc+%&cd=8&hl=en&ct=clnk&gl=tr&client=safari; Federal Temyiz Mahkemesi, Yargı Tipi: Ticari, K. 106, (https://www.hjc.iq/qview.191/, E. T. 29.12.2018)</p></div><div data-bbox=)

²⁰⁰ **AL-Mawla**, s. 181-210.

²⁰¹ **AL-Mawla**, s. 181-210.

IV. ÇEKİN İHTİYARİ MUHTEVASI

A. Türk Hukukunda Çekin İhtiyari Muhtevası

Zorunlu unsurların yanında, çeke dahil edilmesi tamamen ilgililerin iradesine bırakılmış ve senedin geçerliliği açısından bir önemi olmayan bazı kayıtlar vardır. Bunlara, ihtiyari kayıtlar denir. Bu kayıtlardan bazıları TTK'da düzenlenmiştir. Ancak kanunda düzenlenmemiş, öğreti ve uygulamada ortaya çıkmış ihtiyari kayıtlar da vardır.

1. Kanunda Öngörülen İhtiyari Kayıtlar

a. Menfi Emre Kaydı

Çek, kanunen emre yazılı senetlerdendir. Bunun sonucu olarak, sadece lehtarın adı yazılı olsa bile, çek ciro ve teslim yoluyla devredilir ve düzenleyen temel borç ilişkisinden kaynaklanan defileri iyiniyetli çek hamiline karşı ileri süremez²⁰².

Keşideci çekin ciro yolu ile devrini engellemek istiyorsa, lehtarın ismini yazdıktan sonra çekin ön yüzünde herhangi bir yere emre yazılı değildir veya ciro edilemez gibi bir menfi emre kaydı koymalıdır²⁰³.

Çek üzerinde yazılı bu tür bir kaydın sonradan çizilmiş olması, çekin ciro edilebilmesine imkân vermez. Meğer ki keşideci, silinen kaydın yanına imzasını atarak bu hususu teyit etmiş olsun²⁰⁴.

Menfi emre kaydını taşıyan bir çek, ancak alacağın temlik yoluyla devredilebilir ve bu devir, alacağın temlikinin hukuki sonuçlarını doğurur. Çekin, alacağın temlik yoluyla da devri istenmiyorsa, ciro veya temlik edilemez şeklinde bir kayıt çekin üzerine yazılmalıdır²⁰⁵.

b. Lehtarın Adına İlişkin Kayıt

Poliçenin aksine, çekte lehtar gösterilmesi zorunlu değildir. Çek, hamile olarak da düzenlenebilir. Ancak düzenleyen isterse, çekte bir lehtar da gösterebilir (TTK m. 785/1).

²⁰² Bozer/Göle, s. 265; Pulaşlı, s. 299; Reisoğlu, Çek Hukuku, s. 81.

²⁰³ Pulaşlı, s. 299; Reisoğlu, Çek Hukuku, s. 81.

²⁰⁴ Bozer/Göle, s. 265; Reisoğlu, Çek Hukuku, s. 81.

²⁰⁵ Pulaşlı, s. 299; Reisoğlu, Çek Hukuku, s. 81.

Keşidecinin, emre yazılı bir çek düzenleyebilmek için, senet üzerine emre kaydını koyması şart değildir. Buna karşılık, senedin kime veya kimin emrine düzenlendiği, diğer bir deyişle lehtarın açıkça belirtmesi gerekir. Her ne kadar çeklerde, poliçe ve bonolarda olduğu gibi lehtarın gösterilmesi zorunlu değilse de emre yazılı bir çek düzenlemek isteyen keşidecinin lehtarın adını belirtmesi gerekir²⁰⁶. Emrine kaydının, zaten tek başına bir anlamı yoktur. Bu kayıt, belli bir kişinin adı ile birlikte anlam kazanmaktadır²⁰⁷.

Kanun koyucunun, lehtarın adını çekin zorunlu unsurları arasında saymamış olmasının sebebi, çekte lehtarın niteliği konusunda bir serbesti yaratmak değildir. Amaç, çeklerin poliçe ve bonolardan farklı olarak hamile yazılı olarak da düzenlenebilmesine imkan sağlamaktır. Zaten çekte lehtarın adı, poliçe ve bonolarda olduğu gibi zorunlu bir unsur olsaydı, TTK m. 785'in lafzına rağmen çeki hamile yazılı olarak düzenlemek mümkün olmazdı. Nitekim, poliçe ve bonolarda mevcut bu zorunluluk karşısında, bu senetler hamile yazılı olarak düzenlenemezler²⁰⁸.

c. Hamiline Kaydı

TTK ile ÇekK'da hamile yazılı çeki ilişkin düzenlemeler arasında farklılık bulunmaktadır. TTK m. 785/3 uyarınca, kimin lehine düzenlendiği gösterilmemiş olan bir çek, hamile yazılı çek sayılır. Buna göre, düzenleyen, çeki yazacağı hamiline kaydı ile çeki hamile düzenleyebilir. Hamiline kaydı, çeki iki şekilde konulabilir. Birinci olarak, çeki lehtar adı yazılmaksızın doğrudan hamiline kaydına yer verilir. İkinci olarak, lehtarın adı çeki yazılır ve ayrıca hamiline ibaresi ilave edilir²⁰⁹. Böylece, bir kimse çeki hamiline ibaresini yazarak veya hiçbir şey yazmayarak hamiline çek düzenleyebilecektir.

Ancak ÇekK'da hamiline yazılı çekin düzenlenmesine ilişkin farklı bir düzenleme bulunmaktadır. Buna göre, hamiline yazılı çek, ancak muhatap nezdinde hamiline çek hesabı açılması şartı ve Merkez Bankası'nın 2010/2 sayılı tebliği

²⁰⁶ Bozer/Göle, s. 265; Göle, Çek Hukuku, s. 41-42.

²⁰⁷ Öztan, 1997, s. 1069-1070.

²⁰⁸ Bozer/Göle, s. 265-266.

²⁰⁹ Bozer/Göle, s. 271-272; Pulaşlı, s. 301-302.

uyarınca, bankaca matbu olarak düzenlenmiş tacir hamiline veya tacir olmayan hamiline çek defteri yaprağının kullanılmasıyla düzenlenebilir (ÇekK m. 2/6).

d. Yerleşim Yeri Kaydı

Adresli ve yerleşim yerli çeke ilişkin, TTK'da herhangi bir düzenleme bulunmamaktadır. Her ne kadar uygulamada yaygın olmasa da, çekin adresli veya yerleşim yerli olarak düzenlenmesi mümkündür. Başka bir deyişle, çek muhatabın yerleşim yerinde veya başka bir yerde üçüncü bir kişi tarafından ödenmek üzere düzenlenebilir. Şu kadar ki bu üçüncü kişinin bir banka olması şarttır²¹⁰.

e. Aynen ödeme Kaydı

Türkiye'de ödenecek çeklerde, bedel yabancı para cinsinden gösterilebilir. Türk parasının kıymetini koruma mevzuatında da bu hususa engel bir hüküm bulunmamaktadır²¹¹.

Çekin ödeme yerinde rayici olmayan bir para ile ödenmesi şart koşulmuş ise, bedeli, çekin ibraz günündeki değerine göre o ülke parası ile ödenebilir. İbraz edilmesine rağmen ödenmediği takdirde hamil, çek bedelinin dilerse ibraz dilerse ödeme günlerindeki rayiç değerine göre ülke parasıyla ödenmesini isteyebilir (TTK m. 802/1). Yabancı ülke parasının değeri, ödeme yerindeki ticari teamüllere göre belirlenir. Bununla beraber düzenleyen, ödenecek tutarın çekte yazılı belirli bir kura göre hesap olunmasını şart koşabilir (TTK m. 802/2). Ancak düzenleyen, ödemenin belirli bir para ile yapılmasını (aynen ödemeyi) şart koşmuş ise, bu durumda bedelin belirlenen para cinsinden yapılması gerekir (TTK m. 802/3). Çek bedeli, düzenlenme ve ödeme ülkelerinde aynı adı taşıyan ve fakat değerleri birbirinden farklı olan para ile gösterildiği takdirde, ödeme yerindeki para kastedilmiş sayılır (TTK m. 802/4).

f. Protestodan Muafiyet Kaydı

Protestodan muafiyet kaydı, çeke de konulabilir (TTK m. 818/1). Protesto, senedin vadesinde ödenmemesi nedeniyle senet hamili tarafından noter vasıtasıyla

²¹⁰ **Pulaşlı**, s. 302; **Reisoğlu**, Çek Hukuku, s. 82; **Can**, Kıymetli Evrak, s. 151.

²¹¹ **Bozer/Göle**, s. 227; **Öztan**, 1997, s. 1043; **Pulaşlı**, s. 303; **Reisoğlu**, Çek Hukuku, s. 82; **Ülgen/Helvacı/Kendigelen/Kaya**, s. 250.

senet borçlularına karşı çekilen, senedin ödenmediği kanıtlayan ve bunun hukuki sonuçlarını içeren bir belgedir.

Çek ibraz edilip ödenmediği takdirde, bu durum bankanın çekin arkasına kısmen veya tamamen karşılıksızdır kaydını düşmesiyle de tespit edilebilmektedir. Bu işlem de, protestoya eş bir işlemdir.

Protestodan muafiyet kaydı bulunması halinde hamil, ödenmeyen çek için protesto çekmeden veya karşılıksızdır işlemi yaptırmadan keşideciye başvurabilir. Ancak protestosuz kaydı, hamili ödeme için ibraz süresi içerisinde muhatap bankaya başvurma yükümlülüğünden kurtarmaz²¹².

g. Çekin Bir Bankaya Ödeneceği Kaydı (Çizgili Çek)

Çekin geçerliliğini etkilemeksizin, çeki düşülebilecek diğer bir kayıt da çekin bir bankaya ödeneceği kaydıdır (çizgili çek). TTK m. 803'e göre, düzenleyen veya hamil, çekin ön yüzüne birbirine paralel iki çizgi çekmek suretiyle, senedi bir çizgili çek haline dönüştürebilir. Böylece TTK m. 804'teki şartlar kapsamında, çek dolayısıyla ödeme yapılmasını talep edecek ilgililerin çevresi sınırlandırılmakta ve çekin gerçekte hak sahibi olmayan kişilere ödenmesinin önüne geçilmektedir²¹³.

Çek, önyüzüne birbirine paralel iki çizgi çekmek suretiyle "*çizgili çek*" haline getirilebilir (TTK m. 803/2). Paralel çizgilerin arasında hiçbir şey yazılmamışsa veya sadece banka kelimesi yazılmışsa, genel çizgili çek söz konusu olur (TTK m. 803/3). Genel çizgili çek, muhatap banka tarafından ancak bir bankaya veya muhatapın bir müşterisine ödenebilir (TTK m. 804/1). İki çizgi arasında belli bir bankanın adı yazılmış ise, özel çizgili çek söz konusu olur (TTK m. 803/4). Özel çizgili çek, muhatap tarafından sadece adı yazılan bankaya veya bu banka muhatap ise onun müşterisine ödenebilir. Ancak adı gösterilen banka, bedelin tahsili işini başka bir bankaya da bırakabilir²¹⁴.

²¹² Reisoğlu, Çek Hukuku, s. 83.

²¹³ Öztan, 1997, s. 1082-1087; Reisoğlu, Çek Hukuku, s. 82; Ülgen/Helvacı/Kendigelen/Kaya, s. 250.

²¹⁴ Reisoğlu, Çek Hukuku, s. 82; Pulaşlı, s. 265-267; Öztan, 1997, s. 1082-1087.

h. Hesaben Ödeme Kaydı

Çeke yazılabilecek diğer bir kayıt ise, hesaben ödeme kaydıdır. TTK m. 805/1'e göre, bir çekin keşidecisi veya hamili, çekin ön yüzüne “hesaba geçirilecektir” veya buna benzer bir kaydı yazarak çekin ödenmesini sınırlandırabilir. Bu takdirde çek, muhatap banka tarafından ancak hesaba alacak kaydı, takas veya hesap nakli suretiyle kaydan ödenebilir. Bu kayıtlar ödeme yerine geçer (TTK m. 805/1). Hesaba geçirilecektir kaydının çizilmesi hükümsüzdür (TTK m. 805/2).

Hesaba geçirilmek üzere çek düzenlenmesinin sebebi, çizgili çekte olduğu gibi, çek bedelinin emniyete alınarak bu bedelin hakkı olmayan kişilere ödenmesinin önüne geçmektir. Ayrıca, bu yolla bedelin kime ödendiği banka kayıtları ile takip edilebilecek ve hatta gerektiğinde ispat edilebilecektir²¹⁵.

i. Aval Kaydı

Çekte yazılı bedelin ödenmesi kısmen veya tamamen aval ile teminat altına alınabilir (TTK m. 794/1). Aval üçüncü bir kişi veya çek üzerinde imzası bulunan bir kişi tarafından da verilebilir (TTK m. 794/2).

Muhatabın aval vermesi mümkün değildir (TTK m. 794/2). Bu husus, muhatap bankanın çekin ödenmesini kabul edemeyeceği, dolayısıyla başvuru borçluları arasına giremeyeceği ilkesinin bir sonucudur²¹⁶. Ancak, muhatap banka dışında bir bankanın aval vermesi mümkündür²¹⁷.

TTK m. 701'e göre; “Aval ‘aval içindir’ veya bununla eş anlamlı başka bir ibareyle ifade edilir ve aval veren kişi tarafından imzalanır. Muhatabın veya düzenleyenin imzaları hariç olmak üzere, çekin ön yüzüne atılan her imza aval şerhi sayılır. Kimin için verildiği belirtilmemişse aval, keşideci için verilmiş sayılır.” Bu hüküm, TTK m. 818/1-g uyarınca çek için de geçerlidir.

²¹⁵ Bozer/Göle, s. 276; Öztan, 1997, s. 1194.

²¹⁶ Bozer/Göle, s. 295; Poroy/Tekinalp, s. 336-337; Reisoğlu, Çek Hukuku, s. 195.

²¹⁷ Bozer/Göle, s. 295; Muhatap banka dışında bir bankanın aval vermesi kabil olup tatbikatta bankaların kendileri bakımından bir riski ortaya çıkaran bu işlem aval kredisi adı altında yine prim mahiyetindeki muayyen bir bedel karşılığında yaptıklarını ve mezkur işlemin de gayri nakdi kredi türlerinden biri olarak kabul edilmiştir, bkz. Can, Kıymetli evrak, s. 162.

2. Kanunda Öngörülmemiş Kayıtlar

Uygulamada ortaya çıkan ihtiyaçlar sebebiyle, kanunda öngörülmeleyen bazı kayıtlar da çeke yazılabilir. Bu kayıtların senede konulabilmesi için, çekin niteliğiyle bağdaşmayan herhangi bir yönleri bulunmamalıdır ve söz konusu kayıtlar, ilgililerin çek dışındaki hukuki ilişkileri yönünden önem arz etmelidir²¹⁸.

Kanunda öngörülmemiş kayıtların başında provizyon kaydı gelmektedir. Bu kayıt, muhatabın çeki hangi hesaptan ödeyeceği hususu ile ilgilidir. Örneğin, “nezdindeki... numaralı hesabımdan... TL ödeyiniz” gibi²¹⁹.

Diğer bir kayıt, ihbar kaydıdır. “*İhbar kaydı*”, kambiyo ilişkisini ilgilendirmez; keşideci ile muhatap arasındaki asıl borç ilişkisiyle ilgilidir. İhbar kaydı, çekin ödeme için ibraz edilmesi halinde durumun keşideciye ihbar edilmesinden sonra çekin ödenmesi talimatını içerir²²⁰. “Vaki iş’ara göre... ödeyiniz” veya benzer bir ifadenin çeki yazılmasıyla ihbar kaydı konulmuş olur²²¹.

“*Teminat kaydı*” da TTK’da öngörülmemiş kayıtlardan biridir. Çekte rehin cirosu mümkün değildir (TTK m. 818). Ancak belli bir borcun ifasının teminatı olarak, bu borçla bağlantısı gösterilmeden verilmesi mümkündür. Teminat kaydı da bu hususu gösterir. Çekle asıl borç ilişkisi arasında bağ kurulmadıkça, böyle bir kayıt çekin geçerliliğini etkilemeyecektir²²².

Çekle ilgili bir uyuşmazlık çıkması halinde, bunların çözümü için belirli mahkemelerin yetkili kılınması konu alan “*yetki kaydı*” ile bu uyuşmazlıkların tahkim yolu ile çözüleceğine dair “*tahkim kaydı*” ve bunların yanında “*teyit veya vize kaydı*” kanunda öngörülmemiş diğer kayıtlardır²²³.

3. Çeke Konulamayacak Kayıtlar

Bazı kayıtların çeke konulamayacağı TTK’da açıkça belirtilmiştir. Bu kayıtlar iki türdür:

²¹⁸ Öztan, Kıymetli Evrak, s. 238.

²¹⁹ Bilgili/Demirkapı, s. 158; Öztan, Kıymetli Evrak, s. 238; Ülgen/Helvacı/Kendigelen/Kaya, s. 252.

²²⁰ Ülgen/Helvacı/Kendigelen/Kaya, s. 252.

²²¹ Bilgili/Demirkapı, s. 158; Öztan, Kıymetli Evrak, s. 238.

²²² Bilgili/Demirkapı, s. 157-158; Öztan, Kıymetli Evrak, s. 239.

²²³ Ülgen/Helvacı/Kendigelen/Kaya, s. 252-253.

a. Çeke Konulması Halinde Yazılmamış Sayılan Kayıtlar

Bazı kayıtların varlığı, senedin çek olma vasfını etkilemez; sadece ilgili kayıt yazılmamış sayılır. Başka bir deyişle, bu kayıtlar senette yer almış olmalarına rağmen hiçbir hüküm ve sonuç doğurmazlar.

Bu kayıtlardan ilki “*kabul kaydı*”dır. TTK m. 784’e göre, çek hakkında kabul işlemi yapılamaz. Çek üzerine yazılmış bir kabul kaydı, yazılmamış sayılır.

Yazılmamış sayılan diğer bir kayıt, “*faiz kaydı*”dır. Çeke faiz kaydı konulamaz. Çekte öngörülen herhangi bir faiz şartı da yazılmamış sayılır (TTK m. 786). Böyle bir hükmün sevk edilmesinin sebebi, çekte vade olmamasıdır. Çek bir ödeme aracıdır ve sadece ibraz süreleri vardır²²⁴. Ancak ileri keşide tarihli çeklerde, faiz miktarının hesaplanarak bedele eklenip yazılmasına herhangi bir engel yoktur. Ayrıca TTK m. 786’da yer alan hükmün, anapara faizine ilişkin olduğu ve temerrüt faizini kapsamayacağı öğretide ifade edilmektedir²²⁵. Dolayısıyla çekin karşılıksız çıkması halinde, uygulanacak temerrüt faiz oranının yazılması çekin geçerliliğini etkilemez²²⁶. Aynı şekilde, çekte teknik anlamda “*vade kaydı*”na da izin verilmemiş ve çekin açıkça görüldüğünde ödeneceği TTK m. 795/1’de hüküm altına alınmıştır²²⁷. Bu nedenle anılan düzenlemeye aykırı, başka bir deyişle vadeye yönelik kayıtlar yazılmamış sayılacak ve çek ibrazında ödenecektir²²⁸.

“*Sorumsuzluk kaydı*”nın hukuki etkisi, çeke bu kaydın kim tarafından konulduğuna göre değişmektedir. Düzenleyenin, çekin ödenmemesi halinde çekten sorumlu olmayacağını belirten kayıtları çeke yazması caiz değildir. Böyle bir kayıt çeke yazılsa dahi, yazılmamış sayılır ve çekin geçerliliğini de etkilemez (TTK m. 679, TTK m. 818/1-c). Buna karşın, cirantaların çeke yazacakları sorumlu olmayacaklarına dair kayıtlar hüküm ifade eder ve bu kaydı koyan ciranta, çekin ödenmemesi halinde, çek sonradan kendilerine ciro edilmiş olan kimselere karşı sorumlu olmaz (TTK m.

²²⁴ Pulaşlı, s. 306; Reisoğlu, Çek Hukuku, s. 84; Ülgen/Helvacı/Kendigelen/Kaya, s. 254.

²²⁵ Pulaşlı, s. 306; Ülgen/Helvacı/Kendigelen/Kaya, s. 254.

²²⁶ Pulaşlı, s. 306; Ülgen/Helvacı/Kendigelen/Kaya, s. 254; Göle, Çek Hukuku, s. 65-66.

²²⁷ Pulaşlı, s. 307; Reisoğlu, Çek Hukuku, s. 84; Ülgen/Helvacı/Kendigelen/Kaya, s. 254.

²²⁸ Ülgen/Helvacı/Kendigelen/Kaya, s. 254.

685). Cirantanın sorumsuzluk kaydı, çekin tekrar ciro edilmesini yasaklamak suretiyle yapılır²²⁹.

b. Çeke Konulması Halinde Çeki Geçersiz Kılacak Kayıtlar

Yukardaki kayıtların aksine, bazı kayıtlar senedin çek olma vasfını engeller²³⁰. Çek, bir ödeme aracıdır ve bu nedenle kayıtsız şartız bir havale içermesi gerekir. Bu hükme aykırı olarak yazılmış, yani çek bedelinin ödenmesini herhangi bir şarta ya da asıl borç ilişkisine bağlayan kayıtlar çekin geçersizliğine yol açacaktır²³¹.

B. Irak Hukukunda Çekin İhtiyari Muhtevası

Irak hukukunda da zorunlu unsurların yanında, çeke dahil edilmesi tamamen ilgililerin iradesine bırakılmış ve senedin geçerliliği açısından bir önem taşımayan ihtiyari kayıtlar vardır. Bu kayıtların senede konulabilmesi için, çekin niteliğiyle bağdaşmayan herhangi bir yönleri bulunmamalıdır ve söz konusu kayıtlar, ilgililerin çek dışındaki hukuki ilişkileri yönünden önem arz etmelidir.

1. Çeke Konulabilecek Kayıtlar

a. Ciro Edilemez Kaydı

Irak hukukunda da çek, ciro ve zilyetliğin geçirilmesiyle devredilebilir (ITK m. 150). ITK m. 143'e göre, Keşideci çekin ciro yolu ile devrini engellemek istiyorsa, lehtarın ismini yazdıktan sonra çekin ön yüzünde herhangi bir yere emre yazılı değildir veya "*ciro edilemez (ger qabil liltadawul)*" gibi bir menfi emre kaydı koymalıdır (ITK m. 143), silinen cirolar yazılmamış sayılır (ITK m. 150). Menfi emre kaydını taşıyan bir çek, ancak alacağın temlik yoluyla devredilebilir ve bu devir, alacağın temlikinin hukuki sonuçlarını doğurur. Çekin, alacağın temlik yoluyla da devri istenmiyorsa, ciro veya temlik edilemez şeklinde bir kayıt çekin üzerine yazılmalıdır²³².

b. Garanti Etmeme Kaydı

Irak hukukunda "*sorumsuzluk kaydı*", "*garanti etmeme şartı*" olarak adlandırılmaktadır. Garanti etmeme şartının hukuki etkisi, Türk hukukunda

²²⁹ Pulaşlı, s. 307-308.

²³⁰ Bilgili/Demirkapı, s. 158; Öztan, Kıymetli Evrak, s. 239.

²³¹ Pulaşlı, s. 308; Ülgen/Helvacı/Kendigelen/Kaya, s. 255.

²³² Yamulki, El-Wajeez, s. 596.

sorumsuzluk kaydında olduğu gibi, çeke bu kaydın kim tarafından konulduğuna göre değişmektedir. Keşidecinin, çekin ödenmemesinden sorumlu olmayacağına dair sorumsuzluk kaydı çeke yazılması mümkün olmayan kayıtlardandır. Böyle bir kayıt yazılmamış sayılır ve ancak çekin geçerliliğini de etkilemez (ITK m. 146). Buna karşın, cirantaların çeke yazacakları sorumlu olmayacaklarına dair kayıtlar hüküm ifade eder ve bu kaydı koyan ciranta, çekin ödenmemesi halinde, çek sonradan kendilerine ciro edilmiş olan kimselere karşı sorumlu olmaz (ITK m. 149/2).

c. Protestodan Muafiyet Kaydı

Çeke, protestodan muafiyet kaydı konulabilir (ITK m. 153/1). Protesto, senedin vadesinde ödenmemesi nedeniyle senet hamili tarafından noter vasıtasıyla senet borçlularına karşı çekilen, senedin ödenmediğini kanıtlayan ve bunun hukuki sonuçlarını içeren bir belgedir.

Irak hukukunda da çek ibraz edilip ödenmediği takdirde, bu durum bankanın çekin arkasına kısmen veya tamamen karşılıksızdır kaydını düşmesiyle de tespit edilebilmektedir²³³. Irak'ta uygulamada en çok tercih edilen yöntem de budur. Bu işlem, protestoya eş bir işlemdir.

Protestodan muafiyet kaydı bulunması halinde hamil, ödenmeyen çek için protesto çekmeden veya karşılıksızdır işlemi yaptırmadan keşideciye başvurabilir. Ancak protestosuz kaydı, hamili ödeme için ibraz süresi içerisinde muhatap bankaya başvurma yükümlülüğünden kurtarmaz (ITK m. 169/1). Bu açıdan protestodan muafiyet kaydının sonuçları Türk hukukunda olduğu gibidir.

d. Çekin Bir Bankaya Ödeneceği Kaydı (Çizgili Çek)

Irak hukukunda da çeke, senette yer alan bedelin bir bankaya ödeneceği kaydı (çizgili çek) düşülebilir. Irak ve Türk hukuklarında bu konudaki düzenlemeler birbiri ile örtüşmektedir.

Çekin bir bankaya ödeneceğine ilişkin kayıt (çizgili çek), çekin geçerliliğini etkilemez. ITK m. 166/2'ye göre, düzenleyen veya hamil, çekin ön yüzüne birbirine paralel iki çizgi çekmek suretiyle, senedi bir çizgili çek haline dönüştürebilir. Böylece

²³³ **Al-Quthat**, s . 325.

hem çek dolayısıyla ödeme yapılmasını talep edecek ilgililerin çevresi sınırlandırılmakta, hem de çekin kaybolması veya çalınması gibi hallerde, gerçekte hak sahibi olmayan kişilere ödeme yapılmasının önüne geçilmektedir. Böyle bir kayıt düşüldüğünde, artık çek kaybolur veya çalınırsa, çeki eline geçiren bedeli tahsil edemez²³⁴.

Çek, keşideci veya lehtar tarafından (ITK m. 166/1), önyüzüne birbirine paralel iki çizgi çekilmesi suretiyle “*çizgili çek*” haline getirilebilir. Paralel çizgilerin arasında hiçbir şey yazılmamışsa veya sadece banka kelimesi yazılmışsa, genel çizgili çek söz konusu olur. Genel çizgili çek, muhatap banka tarafından ancak bir bankaya veya muhatabın bir müşterisine ödenebilir (ITK m. 167/1). İki çizgi arasında belli bir bankanın adı yazılmış ise, özel çizgili çek söz konusu olur (ITK m. 167/2). Örneğin, iki çizgi arasına Al-Rafıdeyin Bankası yazılmışsa bu özel çizgili çektir. Özel çizgili çek, muhatap tarafından sadece adı yazılan bankaya veya bu banka muhatap ise onun müşterisine ödenebilir (ITK m. 157/2). Ancak adı gösterilen banka, bedelin tahsili işini başka bir bankaya da bırakabilir²³⁵.

Genel çizgi özel çizgiye dönüştürülebilir; ancak, özel çizgi genel çizgiye dönüştürülemez (ITK m. 166/5). Çizgilerin veya zikredilen bankanın ticaret unvanının silinmesi hükümsüz sayılır (ITK m. 166/6). Muhatap veya banka, çizgili çeki ilişkin hükümlere aykırı hareket ederse çek bedelini aşmamak üzere, oluşan zarardan sorumludur (ITK m. 167/4).

e. Hesaben Ödeme Kaydı

Irak hukukunda çeki yazılabilecek diğer bir kayıt ise, hesaben ödeme kaydıdır. ITK m. 168/1'e göre, bir çekin keşidecisi veya hamili, çekin ön yüzüne “*hesaba geçirilecektir (lilqayid fi Al-hisab)*” veya buna benzer bir kaydı yazarak çekin ödenmesini sınırlandırabilir. Bu takdirde çek, muhatap banka tarafından ancak hesaba alacak kaydı, takas veya hesap nakli suretiyle kaydan ödenebilir. Bu kayıtlar ödeme yerine geçer (ITK m. 168/1). Hesaba geçirilecektir kaydının çizilmesi hükümsüzdür (ITK m. 168/2).

²³⁴ El-Eqeli, Şerh, s. 279.

²³⁵ Yamulki, El-awraq El-Ticariye, s. 294.

f. Aval Kaydı

Çek bedeli kısmen ya da tamamen aval taahhüdüne konu olabilir. Avalin muhatap banka dışında, çekte adı yazılı bir kimse ya da bir üçüncü kişi tarafından verilmesi mümkündür (ITK m. 154/2).

2. Çeke Konulamayacak Kayıtlar

ITK'da, çeke konulamayacak kayıtlara ilişkin sınırlı bir düzenleme bulunmaktadır. Kanun koyucu, sadece, çeke yazıldığında çekin geçerliliğini etkilemeyen; ancak, yazılmamış sayılan kayıtları düzenlemiştir.

Çeke yazıldığında, çekin geçerliliğini etkilemeyen; ancak, yazılmamış sayılan kayıtlardan birincisi faiz şartıdır. Türk hukukunda olduğu gibi, Irak hukukunda da çeke faiz şartı yazılamaz. Çekte faiz şartı yer alırsa, çek geçerlidir; ancak, bu şart yazılmamış sayılır (ITK m. 145).

Yazılmamış sayılan diğer bir kayıt ise, kabul yasağına ilişkindir. Irak hukukunda da çekte kabul yasağı söz konusudur. Eğer muhatap çek üzerine kabul beyanını veya bu anlama gelecek başka bir kaydı düşerse, söz konusu kayıt yazılmamış sayılacaktır (ITK m. 142/1).

Burada değinmemiz gereken diğer bir konu ise, çekin yabancı para borcunu içermesi ihtimalidir. Zira, burada Türk hukukundan farklılık söz konusudur. Kanun koyucu, yabancı para borcuna ilişkin kayıt sebebiyle, çeki geçersiz kılmamış veya bu kaydı yazılmamış saymamıştır; ancak, kaydı tahvil etmiştir. ITK m. 161/1'e göre; çek yabancı para borcunu içerse dahi, ödeme Irak parasıyla yapılmak zorundadır. Yabancı para, çekin ibraz edildiği tarihteki döviz kuruna göre Irak parasına çevrilerek ödenir (ITK m. 161/1). Ancak, çekin ödenmesinde gecikme olması halinde, hamil, çekin ibraz tarihindeki döviz kuruna göre ödenmesini isteyebilir (ITK m. 161/1).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ÇEKİN İBRAZİ VE ÖDENMESİ

I. TÜRK HUKUKUNDA ÇEKİN İBRAZİ VE ÖDENMESİ

Çek, diğer kambiyo senetlerinin (poliçe ve bono) aksine bir ödeme aracıdır ve bu nedenle görüldüğünde ödenir (TTK m. 795/1). Buna aykırı herhangi bir kayıt yazılmamış hükmündedir. Çekte vade değil, yalnızca ibraz süreleri söz konusudur²³⁶. Belli bir tarihten önce senedin ibrazının mümkün olmadığına ilişkin kayıtlar, yazılmamış sayılır (TTK m. 795/1)²³⁷.

Çekin ibrazı hususundaki düzenlemelere hem TTK'da hem de ÇekK'da yer verilmiştir. İbraz süreleri (TTK m. 796), takvim farklılığı (TTK m. 797) ve takas odasına ibrazın niteliği (TTK m. 798) gibi hususlar TTK'da düzenlenirken, ibrazın şekli (ÇekK m. 3/1), çekin elektronik ortamda takas odasına ibrazı (ÇekK m. 8/3) gibi hususlar ÇekK'da düzenlenmiştir.

²³⁶ **Göle**, Çek Hukuku, s. 131. Doktrinde bazı yazarlar hem TTK m. 818'deki atıftan hem de kenar başlıklarının madde metnine dâhil sayılması gerektiğinden hareketle, poliçe için TTK'da öngörülen vade türlerinden birinin de 'görüldüğünde vade' olduğunu, her iki kambiyo senedinin arasındaki benzerlikler de nazara alınarak, çekte de en azından tek tip bir vadenin, yani görüldüğünde vadenin söz konusu olduğu görüşünün kabul edilebileceğini savunmaktadırlar (**Doğanay**, s. 2134). Bu görüşteki yazarlara göre çekte kısa ibraz süreleri öngörülmüş olması, çekin görüldüğünde vadeli senet olarak kabul edilmesine engel değildir. Çekte öngörülen kısa ibraz süreleri çekin ödeme aracı olmasından kaynaklanmaktadır. Ayrıca görüldüğünde vadeli bir poliçede poliçeyi düzenleyen kişinin 1 yıllık ibraz süresini istediği gibi uzatıp kısaltma, cirantaların ise bu süreyi kısaltma hakları vardır (TTK m. 704/1). Yani poliçede de çeklerdeki gibi 10 günlük bir ibraz süresi öngörülebilir. Bu nedenle çekin görüldüğünde vadeli olarak kabul edilmesine de bir engel yoktur. Çek üzerine "görüldüğünde vade" dışında diğer vade türlerinden biri yazılmış ise çek geçerliliğini kaybetmez; yalnızca vade kaydı yazılmamış sayılır. Aksi görüşte olan yazarlar tarafından ise haklı olarak, görüldüğünde vadeli bir poliçede bir yıllık ibraz süresinin keşideci tarafından uzatılıp kısaltılabilmesi, cirantalar tarafından ise yalnızca kısaltılabilmesi söz konusu olabileceksen, çekler için öngörülen ibraz sürelerinde herhangi bir değişiklik yapılması mümkün olmadığı, bu nedenle de çekin görüldüğünde ödenecek vadeli kabul edilemeyeceği belirtilmiştir (**Domaniç**, Hayri, "Kıymetli Evrak Hukuku", 2. Bası, İstanbul 1975, s. 385. Aynı yönde bkz. **Narbay**, Şafak, "Türk Ticaret Kanunu Tasarısında Kıymetli Evrak Hukuku Kitabında Yapılan Düzenlemeler ve Değişiklik Önerilerimiz", Prof. Dr. İrfan Baştuğ Anısına Armağan, DEÜHFD, C.7, İzmir 2005, s. 197 (Öneriler)

²³⁷ Bu hususta, poliçeler hakkında farklı bir düzenleme bulunmaktadır. TTK m. 704/2'ye göre; "Düzenleyen, görüldüğünde ödenecek bir poliçenin belirli bir günden önce ödenmek üzere ibraz edilmeyeceği hakkında şart koyabilir. Bu takdirde ibraz süresi o tarihten başlar."

Çek, ibraz senedi niteliğindedir²³⁸. Başka bir deyişle, çek ibrazında ödenecek bir senettir ve kıymetli evrakın tanımına uygun olarak çekteki hak, senetten ayrı olarak ileri sürülemez (TTK m. 645). Bu nedenle, çekin belli bir zamanda ve yerde ödenmek üzere ibrazı zorunludur. TTK m. 782/1'e göre, çekte muhatap ancak bir banka olabileceğinden, çek bankaya ibraz edilir. Bununla birlikte, çekin takas odasına ibrazı da ödeme için ibraz yerine geçer (TTK m. 798).

Çekin ibrazına bağlanan sonuçlar nedeniyle, ibrazın nasıl ve hangi süreler içinde gerçekleştirilmesi gerektiğinin tespiti önemlidir. Geçerli bir ibrazdan söz edebilmek için, ibrazın yetkili hamil tarafından yapılması gerekir. Emre yazılı çeklerde, çeki ibraz eden kişinin şeklen hamil olması yeterli iken, nama yazılı senetlerde ibraz eden kişi gerçekten alacaklı konumunda olmalıdır²³⁹. Ayrıca hamil çekin ödenmesi için muhatap bankaya bizzat başvurabileceği gibi, temsilci vasıtasıyla da ödeme için çeki ibraz edebilir. Mülga 3167 sayılı ÇekK yürürlükteyken, temsilcinin çek taahhüdü altına girebilmesi için özel olarak yetki verilmesi gerektiği, ancak çeki ödenmek üzere bankaya ibraz edilebilmesi için özel yetkisinin bulunmasına gerek olmadığı savunulmaktaydı²⁴⁰. Buna karşın ÇekK, temsilci veya vekil aracılığıyla çek hesabı açılmasına ve kapatılmasına izin vermiş (ÇekK m. 2/3, 2/10); ancak, temsilci veya vekil aracılığıyla çek keşide edilmesini yasaklamıştır. ÇekK m. 5/3'e göre, çek hesabı sahibi gerçek kişi, kendisi adına çek düzenlemek üzere bir başkasını temsilci veya vekil olarak yetkilendiremeyecek; gerçek kişinin temsilcisi veya vekili olarak çek düzenlenmesi hâlinde, bu çekten dolayı hukukî ve cezaî sorumluluk çek hesabı sahibine ait olacaktır.

Çekin ibrazından bahsedilebilmesi için, çekin ödenmek üzere bankaya fiilen tevdi edilmesi ve ibraz tarihinin de çek üzerine yazılması gereklidir. Çek hamili isterse ibraz kaydını çek üzerine yazdırmayabilir. Ayrıca hamil muhatap bankanın çek hesabının bulunduğu şubesinden başka bir şubesine çeki ödenmek üzere ibraz edebileceği gibi, tahsil veya temlik ciroyuyla da devredebilir. Bu halde ibraz, çek

²³⁸ **Tandoğan**, Haluk, "Sonraki Tarihli Çekler ve Uygulamada Ortaya Çıkardıkları Sorunlar", BATİDER, C. XI, S. 2, 1981, s. 78.

²³⁹ **Narbay**, Öneriler, s. 180.

²⁴⁰ **Tekil**, Çekte Muhatap, s. 18.

hesabının bulunduğu bankaya geldiği anda yapılmış sayılır²⁴¹. Ancak Irak hukukunda, lehtarın muhataba telefonla veya telgrafla çekin ayırt edici unsurlarını belirtmesi de ibraz niteliğindedir (ITK m. 156/4).

A. İbraz Süreleri

Çeklerin muhatap bankaya ödenmek üzere ibraz edilmesi kanun koyucu tarafından belli sürelerle sınırlandırılmıştır. Bu süreler TTK m. 796'da düzenlenmiştir. Bu hüküm uyarınca çek, keşide edildiği yerde ödenecekse on gün; keşide edildiği yerden başka bir yerde ödenecekse bir ay içinde muhataba ibraz edilmelidir. Eğer çekte ödeme yeri olarak keşide edildiği ülkeden başka bir ülke gösterilmişse, keşide yeri ile ödeme yeri aynı kıtada ise bir ay, ayrı kıtalarda ise üç ay içinde çek muhataba ibraz edilmelidir. Akdeniz'e sahili olan ülkeler aynı kıtada sayılır. Çek hamilinin belirtilen süreler içinde çeki ibraz etmesi gerekir²⁴².

İbraz süreleri birçok bakımdan büyük öneme sahiptir. Örneğin; çek hukukundan doğan hukuki ve cezai yaptırımların uygulanabilmesi ve çek bedelinin ödenmemesi halinde hamilin başvuru hakkını kullanabilmesi için çeki, ibraz süreleri içinde muhatap bankaya ibraz etmesi gerekir (TTK m. 808). Ayrıca, ibraz süresi geçtikten sonra yapılan ciro alacağın temliki hükmündedir. Bu nedenle çekin emre yazılı olmasından kaynaklanan fonksiyonlarının uygulanabilmesi için cironun en geç ibraz süreleri sona erene kadar yapılması gerekir²⁴³.

Kanunun ibraz sürelerini düzenleyen hükmü emredici niteliktedir. Bu nedenle ibraz süreleri çekin tarafları arasında yapılacak bir anlaşmayla kısaltılamaz veya uzatılamaz. Çek üzerine konulacak bu tür kayıtlar yazılmamış sayılır²⁴⁴. Ancak çekteki keşide tarihinin gerçek dışı bir tarih olarak belirtilmesi halinde (ileri tarihli çek keşide edilmesi gibi) ibraz süreleri kısaltılmış veya uzatılmış olur.

İbraz süreleri hak düşürücü niteliktedir. Bu nedenle ibraz sürelerinin neden olduğu bir uyuşmazlıkta, bu husus her zaman ileri sürülebilir ve hâkim de bu hususu

²⁴¹ Öztan, 1997, s. 1152.

²⁴² Bahtiyar, s. 137.

²⁴³ Teoman, Ömer, "Çekte İbraz Süresinin Hesaplanmasında Keşide Gününün Önemi, İstanbul 1995, s. 308 (İbraz Süreleri).

²⁴⁴ Kınacıoğlu, s. 284.

resen dikkate alır. Çek bu süreler içinde ibraz edilmezse, hamil TTK m. 808'de düzenlenen çek borçlularına başvuru hakkını kaybeder²⁴⁵.

B. İbrazın Gerçekleştirilmesi

1. Muhatap Bankaya İbraz

Çekin ibraz edilebileceği süreleri düzenleyen TTK m. 796 hükmü, bu sürelerin keşide yeri ve ödeme yerine göre tespit edileceğini belirtmiştir. Bu nedenle ibraz sürelerinin doğru bir şekilde tespiti için keşide ve ödeme yerinin hiçbir duraksamaya ve karışıklığa neden olmayacak şekilde belirlenmesi önemlidir.

Kanunumuzda ibraz sürelerinin belirlenmesi için kullanılan “yer” kavramından ne anlaşılması gerektiği açık değildir. Uygulamada ve doktrinde de bu konuda fikir birliği sağlanamamıştır. TTK'ya kaynaklık eden CYK'da ise herhangi bir tartışmaya yol açacak bir ifade bulunmamaktadır. CYK'ya göre ibraz sürelerinin tespitinde, ülke sınırları nazara alınacaktır²⁴⁶.

Doktrinde ise bir görüş, yer kavramından “il sınırlarının” anlaşılması gerektiği yönündedir. İl sınırı, bir ili diğerinden ayıran ve o ile bağlı tüm ilçe, belediye ve köyleri içine alan coğrafi bölgeyi ifade eder²⁴⁷. Bu görüşe göre bir çekte keşide ve ödeme yerleri aynı il sınırları içinde yer alıyorsa ibraz süresi 10 gün; farklı il sınırlarında yer alıyorsa 1 aydır. Örneğin çekin ödeme yeri Ankara, keşide yeri ise Polatlı ise çekin ibraz süresi 10 gündür. Ancak ödeme yeri İstanbul, keşide yeri ise Gebze ise bu yerler farklı il sınırları içinde olduklarından ibraz süresi 1 ay olarak kabul edilecektir. Böylelikle uygulamadaki farklılıklara son verilmiş olacak, çek bedelinin ödenmesinde herhangi bir gecikme yaşanmayacak, küçük ve büyük iller arasında da herhangi bir fark olmayacaktır²⁴⁸.

Doktrindeki diğer bir görüşe göre, ibraz sürelerinin tespitinde “ilçe sınırlarından” hareket edilmelidir. Buna göre, keşide ve ödeme yerleri iki farklı ilçe sınırları içinde bulunuyorsa süre bir ay olarak kabul edilmelidir. Bu görüşü savunanlar, ibraz sürelerinin tespitinde ilçe sınırlarının esas alınması gerektiğini belirtmekle

²⁴⁵ Narbay, Öneriler, s. 190.

²⁴⁶ Aker, s. 36.

²⁴⁷ Şimşek, s. 451.

²⁴⁸ Öztan, Kıymetli Evrak Hukuku, s. 273.

beraber Ankara, İstanbul, İzmir gibi büyükşehirlerde tüm ilçelerin bir bütün olarak ele alınması gerektiğini ifade etmektedirler. Buna göre keşide yeri İstanbul olan bir çekte ödeme yeri de İstanbul Büyükşehir Belediyesi sınırları içinde yer alıyorsa, keşide ve ödeme yerleri aynı yer sayılacaktır. Ancak bu görüş büyükşehir belediyesi olmayan küçük iller ve büyük iller arasında ibraz sürelerinin belirlenmesinde iki farklı kriterin uygulanmasını gerektirecektir²⁴⁹. Ayrıca doktrinde il belediye sınırlarının²⁵⁰, büyükşehir belediye sınırlarının²⁵¹ ve keşidecinin iradesinin esas alınması gerektiğini savunan görüşler de bulunmaktadır.

2. Takas Odasına İbraz

Çek kural olarak muhatap bankaya ibraz edilir. Ancak bu zorunlu değildir. Çekin bir takas odasına ibrazı da ödeme için ibraz yerine geçer (TTK m. 798). Çek hamilinin, çekte yazılı muhatap banka yerine başka bir bankaya çeki tahsil ya da temlik amacıyla tevdi etmesi halinde, banka çeki doğrudan muhatap bankaya değil, takas odasına ibraz eder. Bu durum da kanunun açık düzenlemesiyle ödeme için ibraz yerine geçer. TTK'daki bu düzenleme ibrazın muhataba yapılacağı kuralının bir istisnasını oluşturur²⁵².

Takas odaları aracılığıyla hesaben ödeme sistemine ilişkin düzenlemelere, ÇekK m. 8'de yer verilmiştir. Buna göre, çeklerin fizikî olarak ibraz edilmeksizin sadece çek bilgileri üzerinden bankalar arası takas odaları aracılığı ile elektronik ortamda muhatap bankaya gönderilerek işlem görmesi, TTK m. 798 uyarınca takas odasına ibraz anlamına gelir.

Takas odası, bankaların birbirlerine ödeyecekleri çek ve diğer senetleri takas yolu ile karşılaştırmak amacıyla, banka temsilcilerinden oluşturulmuş bir kurul şeklinde tanımlanabilir. Çekler tahsil veya tahsil amacıyla temlik ciro su ile bankaya verilir. Bu durumda banka çekin yasal hamili konumuna geçer. Hatta hamile yazılı çeklerde ciroya bile gerek yoktur²⁵³. Bir çekin, çekle işleyen hesabın bulunduğu bankadan başka bir bankaya tahsil amacıyla verilmesi halinde, bu bankanın çeki takas

²⁴⁹ Aker, s. 38.

²⁵⁰ Pulaşlı, s. 241.

²⁵¹ Göle, Çek Hukuku, s. 132.

²⁵² Şimşek, s. 448.

²⁵³ Reisoğlu, Çek Hukuku, s. 212.

odasına sunması ibraz anlamına gelmektedir. Yani takas odası aracılığıyla ibraz, yalnızca başka bir banka aracılığıyla yapılabilir.²⁵⁴

Takas odasına ibrazın, çekin ödenmek üzere ibrazı olarak kabul edilebilmesi için muhatap bankanın takas odasına üye olması ve çekin üye bir banka tarafından ibraz edilmesi gerekir. Çekin takas odasına ibrazının başka bir şartı ise, ibrazın süresinde yapılmasıdır. Ancak önemle belirtmeliyiz ki, ibraz süresi içinde takas odasına ibraz edilen çekin yine aynı süre içinde muhatap bankaya ibrazı şart değildir²⁵⁵.

Elektronik ortamda işlem yapılmayan takas odalarında, çekler takas odasına katılan banka temsilcileri tarafından, ibraz için takas odasına götürülür. Takas odası toplantıları hafta içi her gün sabah ve öğleden sonra olmak üzere iki kez yapılır. İlk toplantıda, çeklerin karşılıklı olarak teslim edilmesi ibraz yerine geçer. Toplantıda çeki teslim alan banka, çekin karşılığı olup olmadığını ve çeki ödemeye engel herhangi bir durumun olup olmadığını inceler. Muhatap bankalara fiziken ibraz edilen çeklerin provizyon işlemleri aynı gün, şehir dışı çeklerin provizyon işlemleri ise en geç ertesi gün tesviye edilir. Tesviye toplantısında ise, çekin karşılığı bulunduğu takdirde, çekin bedeli çek hamili tarafından takasa verilmek üzere çekin verildiği bankaya ödenir ve hamil bankanın imzası makbuz yerine geçer. Bu bankada söz konusu bedeli hamile öder²⁵⁶.

İbraz süreleri içinde takas odasına ibraz edilen çekler, herhangi bir nedenle ödenmedikleri takdirde, tarih ve gerekçe çekin arka yüzüne yazılarak çeki ibraz eden bankaya iade edilir. Çekin arkasına yazılan bu beyan muhatap banka veya takas odası yetkilileri tarafından imzalanır. Bu durumda banka, çeki, tahsil ciroyuyla devralmışsa cironun üstünü çizerek, temlik ciroyuyla devralmışsa müşteri lehine yeniden cirolayarak müşteriye iade eder. Ancak çek bankaya temlik ciroyu ile devredilmişse, bankanın çeki hamile ciro yaparak iade etmesi halinde banka ciro silsilesi içinde yer alacak ve bu durumda çek hamilinin çeki tekrar ciro etmesi halinde yeni cironun karşılıklı sorumluluğu doğacaktır. Eğer müşterinin bankaya çeki verirken yaptığı temlik ciroyu çizilir veya çeki takas odasına veren şube kendi imzasını çizer ya da çeki banka

²⁵⁴ **Pulaşlı**, s. 392.

²⁵⁵ **Domanıç**, C. IV, s. 621-623.

²⁵⁶ **Reisoğlu**, Çek Hukuku, s. 213.

tarafından “gayrı kabili rücu” ifadesi eklenerek hamile teslim edilirse, banka sorumluluktan kurtulur. Elektronik ortamda işlem yapan takas odalarında ise, işlem günü tek seans olarak yapılır²⁵⁷.

Hesaben ödeme durumu da ÇekK m. 8 uyarınca bir ibraz şekli olarak kabul edilmektedir. Ancak ÇekK söz konusu hükümde, TTK’daki düzenlemelere ek olarak, uygulamaya yönelik birtakım kurallar öngörmüştür. ÇekK m. 8/4 uyarınca, takas odaları aracılığıyla ibraz edilen çekler için, muhatap bankanın ÇekK m. 3/3 ile düzenlenen kanunen yükümlü olduğu miktar da dâhil olmak üzere kısmi ödeme yapılamaz. Ancak, takas odaları aracılığıyla ibraz edilen çekin, hesapta yeterli karşılığının olmadığı belirlenmesi hâlinde, hesapta bulunan kısmî karşılık tutarı, çeki ibraz eden hamil lehine on beş gün süreyle muhatap banka tarafından bloke edilir. Bu sayede keşidecinin hesap üzerindeki tasarruf yetkisi kısıtlanarak, hamile çek aslıyla birlikte bankaya müracaat ederek, lehine bloke edilen miktarı talep edebilme imkânı tanınmaktadır. Ancak belirtmek gerekir ki, söz konusu bloke işlemi çek hesabında bulunan kısmi karşılığa ilişkindir. Bankanın ödemekle yükümlü olduğu miktara ilişkin olarak herhangi bir bloke işlemi öngörülmemekte ve süre kısıtlaması getirilmemektedir²⁵⁸. Ayrıca ÇekK m. 8/4’te muhatap bankanın çekin kısmi karşılığını ve kısmi karşılık bulunmasa dahi ödemekle yükümlü olduğu miktarı ödeme zorunluluğu devam ettiği hususu da açıkça belirtilmiştir.

Takas odalarının kurulma amacı, bankalar arası nakit geçişlerinin azaltılmak istenmesidir. Bankalar, birbirlerine ödeyecekleri çekleri takas odası aracılığıyla karşılaştırarak ödemelerin daha kolay yapılmasını sağlamaktadırlar²⁵⁹. Çek, takas odasına fiziki olarak ibraz edilebileceği gibi kaydi olarak da ibraz edilebilir²⁶⁰. Çekin takas odasına ibrazının da kanunda belirtilen süreler dâhilinde yapılması gerekir²⁶¹.

Çekin takas odaları aracılığıyla ödenmesi bankalar açısından kolaylık sağlamasına rağmen, bankaların çekle ilgili işlemlerinde takas odalarını kullanmak

²⁵⁷ **Öztan**, 1997, s. 1166.

²⁵⁸ **Arslan/Kayançipek**, s. 932.

²⁵⁹ **Kınacıoğlu**, s. 285.

²⁶⁰ **Postacıoğlu**, İlhan, Çekin İbrarı İle İlgili Bazı Problemler-13 Kasım 1974 Tarihli Hukuk Genel Kurulu Kararı Münasebeti İle-, BATİDER, C.VIII, S. 3, 1976, s. 117.

²⁶¹ **Domaniç**, C. IV, s. 622.

gibi bir zorunluluğu yoktur. Bir başka bankanın muhatap olarak gösterildiği çek kendisine ibraz edilen banka, söz konusu çeki ciro yoluyla devralıp hamil sıfatıyla doğrudan muhatap bankaya ibraz edebilir²⁶².

C. İleri Düzenlenme Tarihli Çeklerin İbrazi

Daha önce de belirttiğimiz üzere, çekte vade yoktur ve çek görüldüğünde ödenir. Düzenlenme tarihi dışında çekin ödeneceği zamana dair yazılmış herhangi bir kayıt yazılmamış sayılır (TTK m. 795/1). Ancak çekteki düzenlenme tarihinin gerçek düzenlenme tarihi olması hususunda herhangi bir zorunluluk öngörülmemiştir. Dolayısıyla keşidecinin çeki gerçek düzenlenme tarihi yerine ileri bir tarih de yazması mümkündür. Bu çeklere uygulamada “*ileri tarihli çek (postdate çek, vadeli çek)*” adı verilmektedir. İleri tarihli çek düzenlenmesi ile çekin bir kredi aracı olarak kullanılması sonucu ortaya çıkmıştır.

İleri tarihli çek, gerçek düzenlenme tarihinden daha ileri bir tarihin gösterildiği, başka bir deyişle gerçeğe aykırı bir düzenlenme tarihini içeren çekler olarak tanımlanabilir²⁶³. Örneğin, 4 Eylül 2019 tarihinde düzenlenmiş bir çeki düzenlenme tarihi olarak 14 Ekim 2019 yazılması halinde ileri tarihli çek düzenlenmiş olacaktır.

Uygulamada ileri tarihli çek düzenlemek amacıyla, düzenlenme tarihi dışında çek üzerine bir “vade günü” veya “x tarihinde geçerli olacaktır”, “vade gününden önce muhatap bankaya ibraz edilemez” şeklinde ifadeler yazılmaktadır. Ancak bu çekler ileri tarihli çek olarak kabul edilemez ve söz konusu kayıtlar yazılmamış sayılır²⁶⁴.

İleri düzenlenme tarihli çek CYK’da da geçerli sayılmış (m. 28) ve bu hüküm Türkiye de dâhil olmak üzere Konvansiyona katılan tüm ülkeler tarafından benimsenmiştir. Ancak CYK’da ileri düzenlenme tarihli çeklerin bankaya düzenlenme tarihinden önce ibraz edilemeyeceğine dair herhangi bir hüküm sevk edilmemiştir²⁶⁵.

Türk hukukunda ileri düzenlenme tarihli çeklere ilişkin hükümlere TTK ve ÇekK’da yer verilmiştir. TTK m. 780/1-e uyarınca düzenlenme tarihi çekte bulunması gereken zorunlu unsurlardan biridir. Bu nedenle düzenlenme tarihinin bulunmaması

²⁶² Aker, s. 77.

²⁶³ Tandoğan, s. 67.

²⁶⁴ Çöl, Hüseyin Cem, “İleri Tarihli Çeki İlişkin Sorunlar”, AÜHF 2004, C.53, S.1, s. 195.

²⁶⁵ Göle, Çek Hukuku, s. 72-73.

senedin çek vasfını kazanmasına engel olacaktır (TTK m. 781/1). Kanun koyucu düzenlenme tarihinin gerçek olması zorunluluğu getirmediğinden, ileri tarihli çek düzenlenmesine de olanak tanımıştır. TTK m. 795/2 ise ileri tarihli çek düzenlenmesine zımnen olanak tanıyan asıl düzenlemedir. Söz konusu hüküm uyarınca, çek düzenlenme tarihi olarak gösterilen günden önce ödenmek üzere ibraz edilirse, düzenlenme tarihine bakılmaksızın çek ibraz günü hamile ödenir. Çekin, üzerine yazılan düzenlenme tarihinden önce ibraz edilmesini yasaklayan kayıtlar ise, emredici nitelikteki TTK m. 795/2'ye aykırı olacağından hükümsüzdür²⁶⁶. Buradaki amaç, çekin ödeme aracı niteliğini kaybetmemesi ve bono, poliçe gibi bir kredi aracına dönüşmesini önlemektir. Nitekim mülga 3167 sayılı Çek Kanunu m. 16 'da da düzenlenme tarihinden önce ibraz edilen çeklerle ilgili olarak hukuki takip yapılabileceği belirtilmişti.

Kanun koyucu TTK m. 795/2 hükmü ile zımnen de olsa açık bir ödeme zorunluluğu öngörmüş²⁶⁷; çekte gösterilen düzenlenme tarihinden önce ileri tarihli çek düzenlenebileceğini ve bu şekildeki bir senedin diğer yasal unsurları da taşıması kaydıyla çek sayılması gerektiğini kabul etmiştir²⁶⁸.

3167 sayılı Çek Kanunu'nunda da ileri tarihli çek düzenlenmesini zımni olarak kabul eden hükümler bulunmaktaydı. Ancak TTK'da olduğu gibi bu düzenlemeler de ileri tarihli çek düzenlenmesini açıkça kabul eden düzenlemeler değildi. Kanun koyucu, bu duruma ÇekK'da son vererek ileri tarihli çek düzenlenmesine imkân tanıyan açık hükümler sevk etmiştir. ÇekK m. 3/8 uyarınca *“üzerinde yazılı bulunan düzenleme tarihinden önce ibraz edilen çekin karşılığının Türk Ticaret Kanununun 795 inci maddesi uyarınca kısmen veya tamamen ödenmemiş olması hâlinde, bu çekle ilgili olarak hukukî takip yapılamaz. İleri düzenleme tarihli çekle ilgili olarak hukukî takip yapılabilmesi için, çekin üzerindeki düzenleme tarihine göre kanunî ibraz süresi içinde bankaya ibraz edilmesi ve karşılıksızdır işlemine tabi tutulması şarttır.”*. Bu hükümle birlikte ÇekK, TTK m. 795/2 hükmüyle uyumlu bir hale getirilmiştir.

²⁶⁶ Poroy/Tekinalp, s. 263.

²⁶⁷ Poroy/Tekinalp, s. 263.

²⁶⁸ Tandoğan, s. 72.

Borcun ileri bir tarihte ödeneceği durumlarda, alacaklıya bir kredi aracı olan bono veya poliçe verilmesi kanun düzenlemesine daha uygundur. Ancak bu gibi durumlarda, uygulamada diğer kıymetli evraka nazaran ileri tarihli çek daha çok düzenlenmektedir. Türkiye’de ileri düzenlenme tarihli çekler neredeyse bono ve poliçenin yerini almıştır. İleri tarihli çek düzenlenmesinin Türkiye’de bu kadar yaygın olmasının çeşitli nedenleri bulunmaktadır. En önemli neden, çekin bir kredi aracı olarak kullanılabilmesi (bir anlamda ibraz sürelerinin uzatılması) olarak gösterilebilir. Örneğin; borçlu, ticari faaliyetleri sırasında elinde yeteri kadar nakit para bulunmadığından bir mal veya hizmeti alırken alacaklıya çek keşide etmekte, ticari faaliyetleri sonrasında elde edeceği kazanç ile de çekin karşılığını bankaya yatırmayı amaçlamaktadır. Ayrıca çek hamilinde, muhatabın bir banka olması nedeniyle oluşan güven; çekin bir teminat aracı olarak kullanılabilmesi, çekin lehtarın eline geç ulaşması gibi bazı durumlarda, ibraz süresinin kısılmasını önleme amacı kişileri ileri tarihli çek düzenlemeye yöneltmektedir²⁶⁹.

İleri düzenlenme tarihli çeklerin hukuk sisteminde kabul edilmesinin yarar ve zararları konusunda doktrinde farklı görüşler bulunmaktadır. Bir görüş uyarınca, kanun çekin görüldüğünde ödeneceğini öngördüğüne göre, üzerindeki tarih ne olursa olsun, ibraz süresi sona ermiş değilse muhataba ibrazla çekin derhal ödenmesi istenebilir²⁷⁰. İkinci görüşe göre ileri tarihli çekler için bir istisna yapılamaz ve düzenleme tarihi gerçeğe uymayan çekin batıl olması gerekir. CYK, m. 282in ikinci fıkrası ile, ilk görüşü kabul etmektedir. İlk görüşü savunan yazarlar, yapılan düzenlemelerin ileri düzenlenme tarihli çek kullanımını yaygınlaştırdığı ve çekin, kredi aracına dönüşmesinin önüne geçilmediği ileri sürülmektedir²⁷¹.

Gerçekten de ileri tarihli çek düzenlenmesinin sakıncaları yararlarından çok daha fazladır. Özellikle mülga 3167 sayılı Çek Kanunu döneminde, ileri tarihli çekler karşılıksız çek suçlarının artmasına neden olmuştu. Bu nedenden dolayı, ileri tarihli çeklerin karşılıksız çıkması durumunda, keşideciye herhangi bir yaptırımın uygulanmaması ve düzenlenme tarihinin beklenilmesinin zorunlu tutulması görüşü

²⁶⁹ **Göle**, Çek Hukuku, s. 68-69.

²⁷⁰ **Poroy/Tekinalp**, s. 303-304.

²⁷¹ **Kendigelen**, Çek Hukuku, s. 201; **Karayalçın**, s. 197; **Kalpsüz**, s. 90.

ağırlık kazanmıştı²⁷². Bu sistemle amaçlanan, keşidecinin ağır yaptırımlara tabi olması nedeniyle kullanımı artan ileri tarihli çeklerin piyasadan fiilen çekilmesini sağlamaktır. Bu yöntemle birlikte ileri tarihli çeklerin piyasadaki kullanımının fiilen azalacağı ve bu çeklerden dolayı ortaya çıkan karşılıksız çek suçlarının engellenebileceği varsayılmaktaydı²⁷³.

İleri düzenlenme tarihli çeklerin ortaya çıkardığı hukuki sorunlar bununla sınırlı değildir. Örneğin, ileri düzenlenme tarihli çeklerde ibraz süresinin hangi tarihten itibaren hesaplanacağı, bu açıdan çekten caymanın hangi anda hüküm doğurabileceği, gerçek düzenlenme tarihi ile çek üzerinde yazılı düzenlenme tarihi arasında keşidecinin ölümü, iflası, ehliyetini kaybetmesi halinde ne yapılabileceği, keşideci ve lehtar veya lehtar ve cirantalar arasında yapılan çekin üzerinde yazılı düzenlenme tarihinden sonra ibraz edileceğine dair anlaşmaların geçerliliği hususları tartışmalıdır. Ancak keşidecinin ölümü veya iflası halinde, TTK m. 800'ün uygulanacağı ve çekin geçerliliğini devam ettireceği savunulmaktadır²⁷⁴. İleri düzenlenme tarihli çekin keşidecisinin ölümü halinde başvuru hakkı, keşidecinin mirasçılara karşı kullanılır²⁷⁵.

İbraz süreleri çekte yazılı düzenlenme tarihinin ertesi günü başlar (TTK m. 796/3). Ancak ileri düzenlenme tarihli çeklerde, gerçek düzenlenme tarihi dışında bir tarih yazıldığı için ibraz süreleri uzatılmıştır. Bu yönüyle ileri düzenlenme tarihli çek keşide etmek hukuki açıdan keşidecinin değil, hamilin yararındır²⁷⁶.

²⁷² **Tekinalp, Ünal**, “Adalet Bakanlığı Taslağında İleri Tarihli Çekler”, Çekler Hakkındaki 3167 Sayılı Kanunla İlgili Adalet Bakanlığı Taslağı ve Karşı Görüşler Sempozyumu, Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü, Ankara 2002, s. 43-51.

²⁷³ **Çöl**, s. 215.

²⁷⁴ 12. HD, 01.12.2000, E. 2000/15786, K. 2000/18942: “... Aslolan keşide tarihinin belli bir tarih olarak çek üzerinde yazılı olmasıdır. Çekin asli unsurlarından olan keşide tarihi gerçek keşide tarihinden sonraki bir tarih olarak da yazılabilir. Bu takdirde ibraz süresi uzatılmış olmaktadır (F. Öztan, Kıymetli Evrak Hukuku, s. 1054). Çekte keşide gününün bu şekilde gösterilmesi hâlinde, başka bir anlatımla; ileri tarihli çek düzenlenmesi durumunda, çekin kambiyo senedi olma vasfını etkilemeyeceği dairemiz yerleşik içtihatlarında da benimsenmiştir. Somut olayda ... takip konusu çeklerde keşide tarihinden önce keşidecinin ölmüş olması, yukarıda açıklanan ilkeler doğrultusunda sonuca etkili olamayacağından merciin aksine düşüncelerle yazılı şekilde bu çekler yönünden de takibin iptaline karar vermesi isabetsizdir.” (**Moroğlu/Kendigelen**, s. 710).

²⁷⁵ **Öztan**, 1997, s. 1180.

²⁷⁶ **Aker**, s. 31.

İleri düzenlenme tarihli çeklerde, ibraz süresinin belirlenmesinde çek üzerinde yazılı düzenleme tarihi esas alınır. Fiili düzenleme tarihinin ibraz sürelerinin hesaplanmasında bir önemi yoktur²⁷⁷.

İleri düzenlenme tarihli çeklerde ibraz süresinin ne zaman sona ereceğinin belirlenmesi, çekten cayma hükümlerinin uygulanabilmesi için de önemlidir. Çekten caymanın hangi andan itibaren muhatabı bağlayacağını tespiti için ibraz süresinin sona erdiği zaman hesaplanmalıdır. Buna göre, çek üzerinde yazılı düzenlenme tarihi esas alınarak ibraz süreleri hesap edilir ve bu sürenin sona ermesinden sonra cayma beyanı hüküm ifade eder²⁷⁸.

D. Çekin İbrazinin Sonuçları

1. Çekin Süresi İçinde İbraz Edilmesinin Sonuçları

Çek kanuni süreleri içinde ibraz edildiği takdirde, karşılığı bulunması ve ödemeye engel herhangi bir durumun bulunmaması halinde, çekte yer alan alacak muaccel olur ve muhatap bankanın ödeme yükümlülüğü doğar (TTK m. 783/2; ÇekK m. 3/1). Ayrıca çekin karşılığının hiç bulunmaması veya kısmen karşılığının bulunması halinde, banka kanunla düzenlenen miktarları çek hamiline ödeme yükümlülüğü altındadır (ÇekK m. 3/3). ÇekK m. 3/7 uyarınca muhatap banka çek karşılığının hesapta bulunmasına rağmen bedelin ve kanunen ödemekle yükümlü olduğu miktarın hamile ödenmesinin geciktirilmesi hâllerinde, çek hamiline, her geçen gün için binde üç gecikme cezası ödemekle yükümlüdür.

Çekin ibraz süreleri içinde ibraz edilmesinin bir başka önemli sonucu ise, süresi içinde ibraz edilip de kısmen veya tamamen karşılıksız çıkan çekler için çeki düzenleyen kişi hakkında adli para cezası verilebilmesidir (ÇekK m. 5/1). ÇekK m. 5/6 uyarınca da *“hakkında çek düzenleme ve çek hesabı açma yasağı kararı verilmiş olan kişi, elindeki bütün çek yapraklarını ait olduğu bankalara iade etmekle yükümlüdür. Bu kişi adına yeni bir çek hesabı açamaz”*. Ancak hükümde, yeni bir çek hesabının açılması yasağının geçerli olacağı süre hususunda bir açıklık bulunmamaktadır. Bir koruma veya güvenlik tedbiri olarak çek hesabı açma ve çek

²⁷⁷ Şimşek, s. 440.

²⁷⁸ Aker, s. 31.

düzenleme yasağı kararının yürürlükte olduğu sürenin, belirtilen hükümde de uygulanması gerektiği sonucuna varılmaktadır²⁷⁹.

Çek bedelinin ödenmesiyle birlikte çek borçluları ve alacaklıları arasındaki kambiyo ilişkisi de sona erer. Bu durumda çek ilgilileri birbirlerine karşı kambiyo hukukundan doğan hakları ileri süremeyeceklerdir.

2. Çekin Süresi İçinde İbraz Edilmemesinin Sonuçları

Çekin ibraz süreleri içinde ibraz edilmemesinin birçok önemli sonucu vardır. Öncelikle, çek süresi içinde muhatap bankaya ibraz edilmezse kambiyo senedi niteliğini koruyacak; ancak hamil TTK m. 808’de düzenlenen cirantalar, keşideci ve diğer çek borçlularına karşı kambiyo hukukuna dayanan başvuru hakkını kaybedecektir. Başvuru hakkının kullanılmasının şartı, çekin süresi içinde ibraz edilmesi ve ödememenin usulüne uygun olarak tespit ettirilmesidir²⁸⁰.

Bono ve poliçeden farklı olarak çekte keşideci de başvuru borçluları arasında yer alır. Zira poliçede asıl borçlu kabul etmiş muhatap, bonoda düzenleyen iken çekte asıl borçlu olarak başvurulabilecek bir kimsenin varlığından söz edilmez. Bu kapsamda çekin süresi içinde ödenmek üzere ibraz edilmemesi ve aynı zamanda hakkı koruyucu diğer işlemlerin yapılmaması halinde, hamil keşideciye başvuru hakkını yitirir.

İbraz sürelerini geçirmesi nedeniyle sorumlulara gidemeyecek olan hamil, ya asıl borç ilişkisinin tarafı olması şartıyla asıl borç ilişkisine dayanabilecek ya da TTK m. 818/1-n atfı ile kambiyo hukukuna özgü sebepsiz zenginleşme davası açabilecektir (TTK m. 732). Ancak, bu durumda TTK m. 810’da düzenlenen talepler ileri sürülemez. Çünkü bu hüküm başvuru hakkının kapsamını göstermektedir ve başvuru hakkının kullanılması halinde ileri sürülebilir²⁸¹.

²⁷⁹ **Çağlar**, Hayrettin, “5941 Sayılı Çek Kanunu Hükümlerine Göre Ticaret Şirketi Yöneticilerinin, Temsilcilerinin ve İmza Yetkililerinin Çek Hesabı Açma ve Çek Düzenleme Yasağı”, GÜHFD 2009, C. 13, S. 1-2, s. 14.

²⁸⁰ Doktrinde çekten cayılmaması halinde hamilin keşideciye karşı başvuru hakkının devam edeceğini savunan yazarlar mevcuttur. Bu görüşe göre, ibraz sürelerinin geçirilmiş olması çekin niteliğini etkilemeyecektir. Bu durumda keşidecinin sorumluluğunun bonodaki düzenlemeye paralel olarak en azından zamanaşımı süresi içinde devam etmesi gerekmektedir. Bkz. **Postacıoğlu**, s. 116.

²⁸¹ **Poroy/Tekinalp**, s. 263.

Çekten cayma hükümlerinin uygulanmasında da ibraz süreleri önemlidir. İbraz süreleri içinde ibraz edilmeyen çekten keşidecisinin cayma hakkı vardır (TTK m. 799/1). Eğer çekten cayılmamışsa, muhatap banka zamanaşımı süresi içinde, karşılığının bulunması halinde ibraz sürelerinin geçmesinden sonra da çeki ödeme yetkisine sahiptir (TTK m. 799/2). Keşidecinin ibraz süresi içinde çekten cayması halinde cayma beyanı ibraz süreleri geçtikten sonra ve çek muhatap bankaya ibraz süreleri içinde ibraz edildiyse hüküm ifade eder²⁸².

Çekin ibraz süreleri içinde muhatap bankaya ibraz edilmemesi halinde, çek bedeli ödenmeyecek ve çek üzerine ödenmeme nedeni olarak çekin süresi dâhilinde ibraz edilmediği yazılacaktır. Bu durumda banka çek üzerine karşılıksız şerhi yazamaz, bu şerh yazılsa dahi geçersizdir ve hukuki sonuç doğurmaz. ÇekK'da karşılıksız çek keşidesi için öngörülen yaptırımlarda uygulanamaz. Bu şekilde bir şerhin çekte mevcut olması halinde eğer şartları oluşmuşsa keşideci banka aleyhine maddi ve manevi tazminat davası açma hakkına sahiptir²⁸³.

Çek ibraz süresinde ibraz edilmezse bankanın ödeme yükümlülüğü de sona erer (TTK m. 799/2). Muhatap banka ibraz süresi içinde ibraz edilmeyen çekleri ödemekten kaçınılabilir, yani bu durumda bankanın seçimlik bir yetkisi vardır²⁸⁴.

Çekte ibraz sürelerinin geçirilmesinin bir başka önemli sonucu da ibraz süresinden sonra yapılan bir cironun alacağın temlik hükümlerine tabi olmasıdır (TTK m. 793). Bundan böyle yapılacak devirler neticesinde senedi iktisap edenler, senedi devraldıkları kimseye karşı ileri sürülebilecek kişisel def'ilerle karşı karşıya kalabileceklerdir.

Çek ibraz süreleri geçirilmesinden sonra ibraz edilmiş ve bedel ödenmemişse, hamil çeki takas odasına tevdi edemez, protesto çekemez. Ayrıca çeki ilişkin İİK'daki özel takip usulleri de uygulanamaz. Bu hükümlere göre bir takip başlatılmışsa iptal edilir. İbraz sürelerinden sonra çek adi havale hükmündedir²⁸⁵.

²⁸² **Akyazan**, Sıtkı, "Çekin Muhataba İbraz Zorunluluğu ve Çekten Cayma", BATİDER 1972, C.VI, S.4, s. 691.

²⁸³ **Poroy/Tekinalp**, s. 263.

²⁸⁴ **Narbay**, Yenilikler, s. 75.

²⁸⁵ **Poroy/Tekinalp**, s. 263.

E. Çek Karşılığının Ödenmesi

1. Ödeme Zamanı

Tüm yasal unsurları taşıyan bir çek TTK m. 795/1 uyarınca görüldüğünde ödenir. Kural olarak çek, ödeme yerinde ve ibraz süresi içinde görüldüğü anda ödenir. Ancak çekin ibraz süreleri içinde görüldüğünde ödenmesi zorunluluğunun TTK'da düzenlenen iki istisnası vardır²⁸⁶.

İlke olarak çek ibraz süresi başlamadan önce ibraz edilmesi halinde ödenebilir²⁸⁷. Ancak Çek Kanunu'nun Geçici 3/5. maddesinde yer alan “31/12/2020 tarihine kadar, üzerinde yazılı düzenleme tarihinden önce çekin ödenmek için muhatap bankaya ibrazı geçersizdir” ifadesi karşısında bu kuralların uygulanması askıdadır.

Çekin ibraz süresi içinde görüldüğünde ödeneceğinin bir başka istisnası ise çekten cayma hükümleri kapsamında öngörülmüştür. TTK m. 799/2'ye göre, eğer keşideci tarafından çekten cayılmamışsa, muhatap banka, ibraz sürelerinden sonra dahi çeki ödeyebilir. Ancak “ödeyebilir” ifadesinden de anlaşılacağı üzere bu konuda muhatap bankanın herhangi bir zorunluluğu yoktur.

Keşideci cayma beyanında bulunmadıkça, hamil BK m. 146'da düzenlenen yasal zamanaşımı süresi içinde muhatap bankadan ödeme talebinde bulunabilir. Ancak muhatap çek bedelini ödemeyi kabul etmezse hamil, keşideciye karşı sebepsiz zenginleşme hükümlerine göre çek bedelinin ödenmesi talebinde bulunabilir²⁸⁸. Ayrıca hamilin asıl borç ilişkisinin tarafı olması şartıyla, temeldeki borç ilişkisine dayanarak çek bedelini tahsil etme olanağı da bulunmaktadır.

2. Ödeme Şekilleri

Çekte farklı nedenlerle ve farklı ihtiyaçları karşılamak için değişik ödeme şekilleri öngörülmüştür. Genellikle çekin güvenli ve kolay bir şekilde ödenmesini

²⁸⁶ Öztan, 1997, s. 1177.

²⁸⁷ Öztan, 1997, s. 1179. TTK m. 795/2'de keşide gününden önce ibraz edilen çeklerin diğer yasal unsurları taşıması şartıyla geçerli bir çek olduğu belirtilmiş ve daha önceki açıklamalarımızda da değindiğimiz üzere ileri keşide tarihli çek düzenlenmesine olanak sağlamıştır. Ancak, bu durumda da keşide gününden önce muhatap bankaya ödenmek üzere ibraz edilen çek görüldüğü anda ödenir. Çekin ileri keşide tarihli olarak düzenlenmesi, görüldüğünde ödenecek bir senet olması kuralını değiştirmez. Kural olarak, bu hususa aykırı olarak yapılan anlaşmalar geçersizdir. Ancak bu hükümler, 31.12.2020 tarihine kadar uygulanamaz durumdadır.

²⁸⁸ Bilgili/Demirkapı, s. 187.

sağlamaya yönelik olan bu şekiller mehzaz kanunla birlikte TTK'da da düzenleme alanı bulmuştur.

a. Nakden ve Elden Ödeme

Çekin normal ödenme şekli nakden ödemedir. Yani bu ödeme şeklinin herhangi bir özelliği yoktur. Hamil çeki bankaya ibraz eder ve bankadan ödeme talep eder. Bankada çek bedelini nakit olarak çek hamiline öder. Hamil bu ödeme karşılığında çeki cirolayarak bankaya verir. Bu durumda çek makbuz hükmündedir (TTK m. 789/4).

Çek TL cinsinden keşide edilmişse banka çek üzerinde yazılı bedeli hamile ödeyerek kambiyo ilişkisine son verir. Çeklerin yabancı para birimleri üzerinden düzenlenmesi de mümkündür. Eğer çek bedeli yabancı bir para birimi üzerinden gösterilmişse çekin ibraz günündeki o para cinsinden veya değerine göre o tarihteki kur üzerinden TL olarak ödenmesi gerekir. Çek bedeli ibraz edildiği halde ödenmemişse, hamilin tercihinine göre, çek bedeli ibraz veya ödeme günlerindeki kur üzerinden TL olarak ödenir (TTK m. 802/1). Ancak çek üzerinde aynen ödeme kaydı bulunuyorsa çek bedeli senet üzerinde yazılı para cinsinden ödenmelidir (TTK m. 802/3).

Çek bedelinin kanuni rayici belli değilse kıymet ödeme yerindeki ticari teamüllere göre belirlenir. Ancak keşideci bedelin belirli bir rayice göre hesaplanmasını isteyebilir. Keşide ve ödeme yerleri birbirinden farklı olan, ancak aynı para biriminin kullanıldığı ülkelerde, para değerleri arasında fark bulunması halinde ödeme yerindeki rayice göre çek bedeli ödenir (TTK m. 802/4).

Nakden ve elden ödemenin birtakım sakıncaları bulunmaktadır. Özellikle hamiline yazılı çeklerde bankanın hamilin yetkili olup olmadığını dahi inceleme yükümlülüğünün bulunmaması nedeniyle; çekin çalınması, kaybedilmesi veya herhangi bir şekilde hamilinin elinden çıkması halinde senedi eline geçiren kişi kolaylıkla çek bedelini bankadan tahsil edebilir. Ayrıca tahsil ciroyuyla bir çekin devri halinde de çek bedelini tahsil eden hamilin, parayı cirantaya kısmen veya tamamen vermemesi ihtimal dâhilindedir²⁸⁹.

²⁸⁹

Karayağın, s. 296.

Nakden ve elden ödeme şeklinin ortaya çıkarabileceği riskli durumlar uygun muhafaza ve gönderme yolları kullanılarak azaltılabilir. Örneğin senedin gönderildiği konusunda hamile telefon, e-posta vb. yollarla haber verilebilir. Ayrıca senede menfi emre kaydı konularak risk azaltılabilir. Nitekim çeki nama yazılı hale getirmek iyiniyetli iktisap edilmesi ihtimalini de ortadan kaldırır. Bu kayıt keşideci tarafından çeki konulursa daha etkili olacaktır. Cirantalar tarafından çeki konulacak menfi emre kaydı ancak bir sonraki devirden itibaren hüküm doğurur²⁹⁰.

Nakden ödemenin belirtilen sakıncalarını, özellikle senedin hak sahibi olmayan üçüncü kişilerin eline geçmesini ve bu kişilere ödeme yapılmasını önlemek amacıyla kanunda çizgili çek ve mahsup çeki kullanılabileceği öngörülmüştür.

b. Çizgili Çek ile Ödeme

Çizgili çek kullanmak suretiyle çek bedelinin eksik ödenmesi, kayıp ve çalıntı halinde ortaya çıkabilecek risklerin azaltılması, bedelin hak sahibi olmayan kişilere ödenmesinin engellenmesi amacıyla yapılmaktadır. Uygulamada bu çek türü daha çok vergi dairesi, gümrük idaresi gibi kamu kuruluşlarına olan borçların ödenmesinde kullanılmaktadır. Çekin ön yüzüne birbirine paralel iki çizgi çekilmesi suretiyle çek çizgili çek haline getirilir (TTK m. 803/2). Çizgilerin çekin neresine çekileceği yönünde kanunda bir hüküm bulunmamaktadır. Bu nedenle çekin ön yüzünde herhangi bir yere çizme işlemi yapılmasıyla çek çizgili çek haline gelir. Uygulamada ise çizgi sol alt köşeden sağ üst köşeye doğru çekilmektedir.

Çek üzerine çizilen çizgilerin el ile çizilmesi mümkün olduğu gibi mekanik bir araçla çizilmesi de mümkündür. Hatta bu çizgiler matbu dahi olabilir ve imzalanması şart değildir. Kanun koyucu çizgili hale getirilebilecek çekler açısından bir ayırım yapmadığından hem emre hem de hamiline yazılı çekler çizgili hale getirilebilir²⁹¹.

Çizgili çek umumi çizgili çek ve hususi çizgili çek olmak üzere iki türdür. İki çizgi arası boş bırakılan, "banka" kelimesi veya buna benzer bir tabir taşıyan çeklere umumi çizgili çek denir. Eğer iki çizgi arasına belirli bir bankanın adı yazılmış ise bu çeklere, hususi çizgili çek denir. Umumi çizgili çek daha sonradan çizgiler arasına

²⁹⁰ Öztan, 1997, s. 1182.

²⁹¹ Kendigelen, Çek Hukuku, s. 376.

bir banka ismi yazılarak hususi çizgili çeke dönüştürülebilir. Ancak hususi çizgili çek umumi çizgili çeke dönüştürülemez (TTK m. 803/3,4). Çek düzenlendiği anda keşideci tarafından çizgili çek haline getirilebileceği gibi sonradan cirantalar tarafından da çizgili çek haline getirilebilir. Bir çek çizgili hale getirilmişse artık eski haline dönüştürülemez. Çek üzerindeki çizgilerin veya çizgiler arasına yazılan banka adının silinmesi geçersizdir (TTK m. 803/5).

Çizgili çeke uygulanacak hükümler TTK m. 804'te düzenlenmiştir. Umumi çizgili bir çek ancak bir bankaya veya muhatap bankanın kendi müşterisine ödenebilir (TTK m. 804/1). Çizgili çekle ödeme yapılabilecek kişiler daha çok muhatap banka ile iş ilişkisi bulunan ve bu banka tarafından iyi tanınan kimselerdir. Çizgili çekle ödemenin amacı çek bedelinin hak sahibi olmayan üçüncü kişilere ödenmesini engellemek olduğuna göre, bankaların da çizgili çekle ödeme yaparken daha dikkatli davranmaları gerekir²⁹².

Hususi çizgili çek ise çizgiler arasında belirtilen bankaya veya bu banka zaten muhatap banka ise onun müşterisine ödenebilir. Çizgiler arasında adı gösterilen banka, bedelin tahsili işini başka bir bankaya da bırakabilir (TTK m. 804/2). Bu durumda çizgili çek çizgiler arasında adı belirtilen bankaya, eğer bu banka muhatap banka ise bunun müşterisine veya çekte ismi yazılı bankadan çeki tahsil cirosuyla devralan başka bir bankaya ödenebilir. Burada ödemenin bir bankaya veya bankanın iyi tanıdığı, adresi ve kimliği konusunda güvenilir bilgilere sahip olunan bir müşterisine yapılması amaçlanarak, hak sahibi olmayan kişilere ödeme yapılması önlenmek istenmiştir²⁹³. Ödeme yapılması halinde de ödeme yapılan kişinin takibi ve tespiti kolaylaşacaktır.

Bir banka, çizgili bir çeki, ancak müşterilerinden veya diğer bir bankadan iktisap edebilir. Ayrıca çizgili çek bu kişilerin dışında bir başka kişi hesabına tahsil edilemez (TTK m. 804/3).

Kanunda “müşteri” tabirinden ne anlaşılması gerektiği konusunda bir açıklık bulunmamaktadır. Ancak doktrinde müşterinin mutlaka muhatap banka nezdinde hesabının bulunmasının gerekmediği görüşü hakimdir²⁹⁴. Çek, birden fazla hususi

²⁹² **Bilgili/Demirkapı**, s. 189.

²⁹³ **Bilgili/Demirkapı**, s. 189.

²⁹⁴ **Kınacıoğlu**, s. 288.

olarak çizilmiş ise muhatabın bu çeki ödemeye yetkili olabilmesi için çekin ikiden fazla çizilmemiş olması ve çizgilerden birinin, çekin bir takas odası tarafından tahsil edilebilmesi amacı ile yapılmış olması şarttır (TTK m. 804/4).

Çizgili çekle ilgili hükümlere aykırı davranan muhatap veya banka, çek bedelini aşmamak üzere, meydana gelen zarardan sorumludur (TTK m. 804/5). Muhatap bankanın veya tahsil amacıyla çekin verildiği bankanın hükümde öngörülen sorumluluğu, TTK m. 812'de olduğu gibi kanundan doğan objektif ve kusursuz sorumluluk halidir. Bu nedenle muhatap banka ve tahsil bankası kusursuz olduklarını ispatlayarak sorumluluktan kurtulamazlar. Madde metninde çek bedelini aşmamak üzere bir sorumluluk hali öngörülmüş ise de, keşideci veya meşru hamil çek bedelinden daha fazla bir zarara uğramış iseler, genel hükümlere göre zararlarını tahsil yoluna gidebilirler²⁹⁵.

c. Mahsup Çeki ile Ödeme

Daha önce açıklandığı üzere bir çekin normal ödenme şekli nakden ödemedir. Ancak çek lehtarının banka nezdindeki borcunun alacağından fazla olması veya muhatap bankada hesabı bulunan bir üçüncü kişiye borcu olması gibi sebeplerle keşideci çek bedelinin bu hesaplara yazılmasını ve çek bedelinden doğan alacağın borca takas edilmesini isteyebilir²⁹⁶.

Kanun koyucu tıpkı çizgili çekin öngörülmesi amaçlarında olduğu gibi, nakden ödemenin sakıncalarını önlemek amacıyla TTK m. 805 hükmü ile ödemenin mahsup çeki ile de yapılabileceğini düzenlemiştir. Buna göre bir çekin keşidecisi veya hamili çekin ön yüzüne eğik bir biçimde enine doğru "hesaba geçirilecektir" veya buna benzer bir tabir yazarak çekin nakden ödenmesini yasaklayabilir. Mahsup kaydının da el ile veya mekanik bir araçla yazılabilmesi mümkündür. Yine mahsup kaydı da matbu olabilir ve imzalanması şart değildir²⁹⁷. Üzerinde mahsup kaydı bulunan bir çek; muhatap tarafından ancak hesaba alacak kaydı, takas, hesap nakli suretiyle kaydan ödenebilir. Bu tür kayıtlar ödeme yerine geçer (TTK m. 805/1). Mahsup kaydı anlamına gelen "hesaba geçirilecektir" kaydının çizilmesi geçersizdir (TTK m. 805/2).

²⁹⁵ Tekil, Çekte Muhatap, s. 103.

²⁹⁶ Şimşek, s. 381.

²⁹⁷ Öztan, 1997, s. 1195.

Mahsup çekinde de çizgili çekte olduğu gibi kanundaki hükümlere aykırı hareket eden muhatap, çek bedelini aşmamak üzere meydana gelen zarardan sorumlu tutulmuştur (TTK m. 805/3). Buradaki sorumluluk hali de kanundan doğan objektif ve kusursuz sorumluluk halidir. Bu nedenle muhatap banka ve tahsil bankası kusursuz olduklarını ispatlayarak sorumluluktan kurtulamazlar²⁹⁸.

Mahsup çekinin kayden ödenmesi kuralının bazı istisnaları vardır. İlk olarak mahsup çekinin hamili; muhatabın iflas etmesi, ödemelerini tatil etmesi veya aleyhine yapılan herhangi bir icra takibinin semeresiz kalması halinde çek bedelinin nakden ödenmesini muhataptan talep edebilir. Muhatap bankanın ödememesi halinde ise başvuru haklarını kullanabilir (TTK m. 806, 808).

Mahsup çekinin hamili ayrıca; muhatabın, çek bedelini kayıtsız ve şartsız alacak diye hesaba geçirmekten imtina etmesi halinde de başvuru haklarını kullanabilecektir (TTK m. 807).

d. Teyitli Çek ile Ödeme

Hukukumuzda muhatap bankanın kambiyo ilişkisine girmesini engellemek amacıyla çekte kabul yasağı, muhatap açısından aval ve ciro yasağı öngörülmüştür. Ancak bu durum çeklerin karşılıksız çıkması olasılığını artırmakta ve çekerle duyulan güveni azaltmaktadır. Söz konusu yasakların muhatabın güven verici beyanlarını kapsamadığı hususunda doktrinde genel bir görüş birliği mevcuttur²⁹⁹. Yani kabul yasağı dar yorumlanmaktadır.

Türk hukukunda teyitli (blokeli) çekerle ilişkin herhangi bir düzenleme bulunmamasına karşın hem Yargıtay hem de doktrin bu çek türünün geçerli olduğunu kabul etmiştir. Teyitli çek, kanunda herhangi bir düzenleme olmamasına rağmen muhatabın çekerle olan güveni artırıcı beyanlarına duyulan ihtiyaç dolayısıyla benimsenmiştir. Kanunda çekin teyit ve vizesine ilişkin herhangi bir yasaklayıcı hüküm bulunmaması, akit serbestisi ilkesinin geçerli olması (BK m. 26), çekin teyit edilmesinin tedavülünü kolaylaştıracağı ve çek kullanımının yaygınlaşmasını sağlayacağı düşünceleri de teyit ve vizenin benimsenmesinde etkili olmuştur³⁰⁰.

²⁹⁸ **Tekil**, Çekte Muhatap, s. 101-102.

²⁹⁹ Bkz. **Reisoğlu**, Çek Hukuku, s. 138.

³⁰⁰ **Tekil**, Çekte Muhatap, s. 106.

Çekin teyidi ön veya arka yüzüne karşılığın hamil lehine tahsis edildiği anlamına gelen “bloke edilmiştir”, “karşılığı mevcuttur” veya “teyit edilmiştir” anlamına gelen ibarelerin yazılmasıyla sağlanır. Bu kayıt muhatap banka yetkilileri tarafından imzalandıktan sonra muhatap için bağlayıcı hale gelir. Ayrıca uygulamada teyidin yapıldığı tarihin de yazılması geçerlilik şartı olarak aranmaktadır³⁰¹.

Çekin teyidi ile çekin vizesini birbirinden ayırmak gerekir. Çek karşılığının muhatap banka nezdinde bulunup bulunmadığının sorulması ve o an için karşılığın mevcut olduğunun belirtilmesi halinde çekin vizesi söz konusudur. Çekin teyidi halinde ise çek bedeli hamil lehine bloke edilmektedir. Bu nedenle çekin teyidinden bahsedebilmek için muhatapın karşılığı hesapta bloke edeceğine dair açık bir beyanının bulunması gerekir. Tek başına “*karşılığı vardır*” ibaresi yeterli değildir³⁰².

Çek üzerine teyit şerhi ancak keşidecinin talebiyle ve çek lehtara teslim edilmeden önce konulabilir. Zira hamil çeki muhatap bankaya ibraz ederek çek üzerine bir teyit şerhi konulmasını değil, çekin karşılığının ödenmesini isteyebilecektir. Ancak çekin teyit edilmesiyle birlikte keşidecinin hesabındaki para hamil lehine başka bir hesaba aktarılmaktadır. Dolayısıyla teyit talebinde bulunacak kişinin çek hesabı üzerinde tasarruf yetkisine haiz olması gerekmektedir. Bu yetkiye de yalnızca keşideci sahip olduğundan çekin teyidini yalnızca keşideci talep edebilecektir³⁰³.

Muhatap bankanın çeki teyit etmesinin ardından, karşılığı ayrı bir hesaba aktarmasının gerekli olup olmadığı hususunda değişik görüşler mevcuttur. Öztan’a göre, teyit edilen çek karşılığının lehtar adına açılacak bir hesapta muhafaza edilmesi yerindedir. Aksi halde keşidecinin alacaklıları haciz yoluyla hesaptaki meblağı haczettirebilirler³⁰⁴. Eriş’e göre ise, bankanın çeki bloke kaydı koymasının ardından, çek bedelini hamil adına başka bir hesaba aktarması yasal bir gereklilik değildir. Çek üzerine bloke kaydının konulması, bankanın keşideci ve hamile karşı sorumluluğu yüklenmesi için yeterlidir³⁰⁵.

³⁰¹ **Gürbüz**, s. 162.

³⁰² **Tekil**, Çekte Muhatap, s. 112-113.

³⁰³ **Domanıç**, C. IV, s. 585.

³⁰⁴ **Öztan**, Kıymetli Evrak Hukuku, s. 276.

³⁰⁵ **Eriş**, Gönen, Açıklamalı-İçtihatlı-Türk Ticaret Kanunu, C. 4, Ankara 2010 (TTK), s. 311.

Teyitli çeklerin de ibraz süresi içinde muhatap bankaya ödenmek üzere ibraz edilmeleri gerekir. Aksi halde muhatap banka çek bedelini ödeyip ödememe hususunda seçimlik bir yetkiye sahip olur ve keşideci de cayma hakkını kullanabilir. İbraz süreleri içinde ibraz edilmeyen bir çeki ödememesinden dolayı muhatap bankanın herhangi bir sorumluluğu da doğmaz. Başka bir anlatımla ibraz süreleri geçtikten sonra keşidecinin cayma hakkını kullanmasına rağmen, teyit kaydına dayanılarak muhatap bankanın sorumluluğuna gidilemez³⁰⁶.

Çekin teyidi ile keşideci hesabında bulunan çek karşılığı hamil lehine bloke edileceğinden ve keşideci tasarruf hakkını kullanamayacağından, normal çeklerin aksine muhatap teyitli bir çeki karşılıksız olduğu gerekçesiyle ödemediği imtina edemeyecektir. Çeki teyit eden muhatap banka, ibraz sürelerinde ibraz edilen bir çeki, ödemeye engel oluşturabilecek herhangi bir neden olmaksızın karşılıksızlık nedeniyle ödemezse, yani çeki konulan teyit kaydına aykırı hareket ederse, hamile karşı sorumlu olur. Muhatabın beyanının hukuki anlamda geçerli olması sorumluluğun doğması için yeterlidir. Ancak bu durumda muhatap asli borçlu değil, başvuru borçlusu niteliğindedir³⁰⁷. Bankanın çek karşılığını keşideci hesabından alarak hamil lehine bir başka hesapta bloke etmesiyle birlikte keşidecinin diğer alacaklıları artık bu bedel üzerinde haciz uygulayamayacaklar; ayrıca keşideci de bedel üzerinde bir başkası lehine rehin hakkı tanıyamayacaktır³⁰⁸. Bunlar dışında teyitli çeklere de genel olarak TTK hükümleri uygulanacaktır.

e. Garantili Çek ile Ödeme

Garantili çeklerde muhatap banka, çek karşılığı keşideci hesabında bulunmasa dahi bu hususu araştırmaksızın belirli bir miktara kadar olan çek bedellerini ödemeyi taahhüt etmektedir³⁰⁹. Muhatabın bu taahhüdü çek yaprağı üzerinde olabileceği gibi,

³⁰⁶ **Pulaşlı**, s. 180. TD, 10.10.1970, E. 1970/2786, K. 1970/3143: “Yüzüne veya arkasına ‘teyit edilmiştir’, ‘karşılığı mevcuttur’, ‘işbu çekin natik olduğu meblağ nezdimizde mevcut olup bloke edilmiştir’ şeklinde teyid şerhleri yazılan çekleri muhatap banka, ancak, kanuni süreleri içinde ibraz edilmeleri hâlinde hamile ödemekle yükümlüdür. İbraz müddeti geçtikten sonra tediyesi istenen teyitli çekin karşılığının muhatap bankaca ödenmemesinde kanuna aykırılık yoktur.” (**Moroğlu/Kendigelen**, s. 692).

³⁰⁷ **İnan**, Nurkut, “Çek Rizikolarından Doğan Sorumluluk”, Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü, Ankara 1981, s. 44.

³⁰⁸ **Tekil**, Çekte Muhatap, s. 108.

³⁰⁹ **Pulaşlı**, s. 257.

ayrı bir belge (çek kartı) üzerinde de bulunması mümkündür. Bankanın söz konusu taahhüdü ile ödeme yükümlülüğü doğmaktadır. Ödeme yükümlülüğünün hukuki mahiyeti ise garanti akdiyle açıklanabilir. Garanti akdiyle banka, istenen sonucun elde edilememesi veya kişinin zararına bir durumun ortaya çıkması halinde, akdin diğer tarafını bu zarardan, zarar hiç doğmamış ve beklenen sonuç da elde edilmiş gibi kurtarır³¹⁰.

Banka bu çek türü ile birlikte, keşideci ve lehtar ile olan ilişkilerinden tamamen bağımsız bir nitelik taşıyan, kayıtsız şartsız bir ödeme taahhüdü altına girmekte; bu durumda da garantili çek hamilinin bankaya karşı çek bedelinin ödenmesi hususunda doğrudan talepte bulunma hakkı doğmuş olmaktadır³¹¹.

Garantili çek ile bankanın ödeme yükümlülüğü doğarken, keşideci için de bazı yükümlülükler ortaya çıkmaktadır. Muhatap nezdinde karşılık bulundurmamak, bankanın çek kartı sözleşmesi nedeniyle yaptığı giderleri karşılamak, hesaptan paradan bankanın yararlanmasına izin vermek, çek kartını bankanın talep etmesi üzerine iade etmek, özen göstermek ve sahte veya tahrif edilmiş çeklerde riski üstlenmek keşidecinin yükümlülükleri arasındadır³¹².

Garantili çeklerde muhatap banka teyitli çeklerin aksine çek bedelinin tamamını değil, yalnızca çek üzerinde veya çek kartı üzerinde gösterilen meblağı ödemekle yükümlüdür. Muhatap taahhüt ettiği miktar dâhilinde kalan çek bedellerini ödemekle yükümlüdür. Taahhüt edilen miktarı aşan çek bedelleri ise normal çeklere ilişkin hükümler uygulanacaktır. Karşılıksız bir çeki garanti taahhüdü kapsamında ödeyen muhatap, ödediği miktarı keşideciden, aralarındaki çek anlaşması hükümlerine göre isteyebilecektir³¹³.

Garantili çek sözleşmesi sürenin dolmasıyla, fesih ihbarıyla, cari hesap sözleşmesinin sona ermesi dolayısıyla, keşidecinin iflas etmesi, ehliyetini kaybetmesi veya ölümü ile sona erer.

³¹⁰ Öztan, Fırat, Garantili Çek, Ankara 1982, s. 69.

³¹¹ Öztan, Garantili Çek, s. 73.

³¹² Öztan, Garantili Çek, s. 95

³¹³ Öztan, Garantili Çek, s. 141.

F. Muhatap Banka Tarafından Çekin Ödenmesi

1. Çekin Muhatap Bankanın Çek Hesabının Bulunduğu Şubesine İbrazında Ödeme

Çek, çekle işleyen hesabın bulunduğu şubeye ödenmek üzere ibraz edildiği takdirde, karşılığı bulunması şartıyla, hamilin varsa vergi kimlik numarası saptandıktan sonra, çek hamiline ödenir (ÇekK m. 3/1). Muhatap bankanın bu yükümlülüğünü yerine getirmemesi halinde ÇekK'da cezai yaptırım öngörülmüştür. Buna göre çek karşılığı hesapta bulunmasına rağmen, hamile ödemede bulunmayan banka görevlisi, şikâyet üzerine bir yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır (ÇekK m. 7/5).

Çek, hesabın bulunduğu bankaya ibraz edildiğinde şube çek bedelini ödemediği önce; çekin süresinde ibraz edilip edilmediğini, çekte bulunması zorunlu unsurları ihtiva edip etmediğini ve geçerli bir çek anlaşmasının mevcudiyetini, çekteki imzanın keşideciye ait olup olmadığını, çek keşidecisinin tüzel kişi olması halinde çekin ticaret unvanı ve sirkülere göre veya vekâletnameyle özel olarak yetkilendirilmiş kişiler tarafından imza edilip edilmediğini, ciro zincirinde kopukluk olup olmadığını, çek bedelinin ödenmesini talep eden kişinin gerçek hak sahibi olup olmadığını incelemelidir³¹⁴.

Hamiline yazılı çeklerde ödeme, çeki ibraz eden kişiye yapılır. Bankanın, hamilin imzasının alınması veya kimlik tespitinin yapılması gibi bir zorunluluğu bulunmamaktadır. Bankanın çeki alarak ödemede bulunması keşideciye rücu edebilmesi için yeterlidir³¹⁵. Reisoğlu'na göre ise karşılığı bulunan çekin hamilin varsa vergi kimlik numarası saptandıktan sonra ödeneceğini öngören ÇekK m. 3/1 uyarınca hamiline yazılı çeklerde de kimlik tespiti yapılması yasal bir zorunluluk olarak düzenlenmiştir³¹⁶. Uygulamada hamiline yazılı çeklerde de muhatap banka hamilden kimliğini ibraz etmesini istemektedir. Ancak bu talep emre ve nama yazılı çeklerde olduğu gibi hamilin gerçek hak sahibi olup olmadığını tespit etmek amacıyla değil,

³¹⁴ **Göle**, Çek Hukuku, s. 142.

³¹⁵ **Öztan**, 1997, s. 1204.

³¹⁶ **Reisoğlu**, Çek Hukuku, s. 178.

ileride ortaya çıkabilecek hukuki bir ihtilafta ödeme yapılan kişinin tespiti amacıyla yapılmaktadır³¹⁷.

Emre ve nama yazılı çeklerde ise, çekte ciro bulunması halinde ciro zincirine göre son hamilin, ciro yoksa lehtarın kimlik tespiti yapılarak ödeme yapılabilir, ayrıca imzası da alınacaktır.

Karşılığı mevcut ve ödenmek üzere bankaya ibraz edilen bir çek bedeli üzerine hamilin alacaklıları tarafından haciz konulması mümkündür. Bu durumda banka makbuz niteliğinde olmak üzere çeki hamile imzalatılarak alıkoyacak, çek bedelini ise ancak icra dairesine ödeyebilecektir. Ancak hamilin hacizden haberdar olması ve ödeme için muhatap bankaya başvurmaması halinde hamilin bankaya karşı herhangi bir alacak hakkı doğmayacağından, çek bedeli üzerine haciz konulması da mümkün olmayacaktır. Çek bedeli üzerine ancak hamilin alacaklıları tarafından haciz uygulanabilir. Hamil tahsil cirosuna dayanarak ödeme talep ediyorsa, tahsil cirosuyla ödeme talep eden hamilin alacaklıları değil, bu ciroyla çeki devreden hamilin alacaklıları haciz uygulanmasını talep edebilirler³¹⁸.

2. Çekin Muhatap Bankanın Başka Bir Şubesine İbrahimde Ödeme

Çek, çekle işleyen hesabın bulunduğu şubeye ibraz edilebileceği gibi, muhatap bankanın başka bir şubesine de ibraz edilebilir. Çek, çek hesabının bulunduğu şubeden başka bir şubeye ibraz edildiğinde, o şubece karşılığı (provizyon) sorulmak suretiyle ödenir (ÇekK m. 3/1). Ancak şube tarafından çek bedelinin karşılık alınmadan ödenmesi de mümkündür. Nitekim TTK'da ve ÇekK'nda bunu engelleyen herhangi bir hüküm bulunmamaktadır. ÇekK'nda yalnızca karşılık sorulmak suretiyle ödemenin düzenlenmesi, karşılıksız ödeme halini engellememektedir³¹⁹.

a. Çekin Karşılık Sorularak Ödenmesi

aa. Genel Olarak

Mülga kanun olan 3167 sayılı ÇekK yürürlüğe girmeden önce TTK'da çekin muhatap bankanın başka bir şubesine ibrazı halinde karşılık sorulmak suretiyle

³¹⁷ Göle, Çek Hukuku, s. 143-144.

³¹⁸ Öztan, 1997, s. 1205-1206.

³¹⁹ Öztan, 1997, s. 1207.

ödenmesini düzenleyen herhangi bir hüküm mevcut değildi. Ancak gerek mülga ÇekK m. 4'te gerekse ÇekK m. 3/1'de öngörülen düzenlemeyle çekin karşılığın sorulması suretiyle ödeneceği düzenlenmiştir.

Karşılık sorulmak suretiyle ödemede bulunulması halinde bankaların imza kontrolü yapamayacağından kusurlu sayılmayacakları, bu nedenle de meydana gelebilecek zararlardan sorumlu tutulamayacakları görüşü ileri sürülemez. TTK m. 812'de düzenlenen sorumluluk halinin kusursuz sorumluluk olması nedeniyle sahte veya tahrif edilmiş çeki ödeyen banka kusursuz dahi olsa meydana gelen zarardan sorumludur³²⁰.

ab. Karşılık Sorularak Ödenmek Üzere Çekin İbrazı

Çekin karşılığının bulunup bulunmadığı, çek hamilinin talebi üzerine ve masrafları karşılması şartıyla, çek hesabının bulunduğu banka şubesinden sorulur. Karşılık mevcut değilse veya çek bedelinin ödenmesini engelleyen herhangi bir başka durum mevcutsa, şube ibraz tarihini ve ödememe gerekçesi çekin arka yüzüne yazarak çeki hamile iade eder. Karşılığın mevcut olması ve ödemeye engel herhangi bir halin de bulunmaması durumunda, imza kontrolü yapılamamasına rağmen karşılıkla hamile ödeme yapılır³²¹.

Karşılığın sorulması suretiyle çek bedelinin ödenmesi için, diğer şubenin çekin geçerliliği hususunda herhangi bir şüpheye düşmemesi gerekir. Eğer böyle bir şüpheli durum ortaya çıkarsa şube çek bedelini ödemeyecek ve gerekli kontrollerin yapılmasını sağlar. Çekteki imzanın diğer şube tarafından kontrol edilmemesi ve hamilin de bankanın tanıdığı müşterilerden olmaması şüphenin doğumu için yeterlidir³²².

Daha önce de belirttiğimiz gibi çekin ibraz edilmesiyle hem bankanın ödeme yükümlülüğü doğar hem de keşidecinin çekten cayma hakkı sona erer. Bu durumda karşılık alınması ile çek bedeli çek hesabının bulunduğu şube tarafından çekle işleyen hesaptan alınarak bloke bir hesaba alınır. Hamil, çekin ibrazı ile birlikte karşılığın mevcut olması halinde bankaya karşı alacaklı hale gelir. Diğer şube tarafından imza

³²⁰ Doğanay, s. 2143.

³²¹ Öztan, 1997, s. 1207.

³²² Göle, Çek Hukuku, s. 167.

kontrolü yapılamaması, karşılığın kimin adına bloke edileceği sorununu ortaya çıkarmaktadır. Bu durumda hamile bir ödemede bulunulması mümkün olmadığından, çek bedelinin de hamil adına bloke bir hesaba aktarılması mümkün değildir. Ancak ibraz ile birlikte banka ödeme yükümlülüğü altına gireceğinden, çek bedeli kadar miktarın keşidecinin hesabından alınarak banka adına bloke bir hesaba alınması uygun olacaktır. Bu işlemlerin yapılabilmesi için çek taahhütnamesi ile keşidecinin, çekin muhatap bankanın diğer şubesine ibrazı halinde, çek bedelinin hesaptan alınarak başka bir bloke hesaba alınmasını kabul etmesi, ayrıca bankanın hamile ödeme yükümlülüğünün doğması sebebiyle bu hesap üzerinde banka lehine rehin ve mahsup yetkisi vermesi gerekir. Bloke hesaba alınan bedele faiz uygulanıp uygulanmayacağı ise muhatap banka ile keşideci arasında öngörülen anlaşmaya göre belirlenir³²³.

Çek bedelinin bloke hesaba alınması halinde, karşılığı bloke hesaba alınan çek sahte veya tahrif edilmiş olabilir. Bu durumda keşidecinin daha sonra aynı çek hesabı üzerine keşide edeceği çeklerin karşılıksız çıkma olasılığı gündeme gelmektedir. Bu nedenle bankanın sorumluluktan kurtulabilmek için çek taahhütnamesine, “...TL’si bloke bir hesaba alındığından ödenememiştir” şeklinde bir kayıt koyması gerekir³²⁴.

Hamil çeki bankaya bırakmak istemezse bu durum çekin arka yüzüne ibraz tarihi de yazılarak belirtilir. Bu durumda hamil ya protesto yerine geçen bu beyanla başvuru borçlularına müracaat edebilir ya da çekin ödenmesini çek hesabının bulunduğu şubeden tekrar isteyebilir. Banka tarafından çek bedelinin ne kadar süre ile bloke hesapta tutulacağı ise bir başka sorundur. Çek ibraz süreleri dâhilinde ibraz edildiğinden artık bu süreler söz konusu değildir. Ayrıca banka TTK m. 814 anlamında kambiyo borçlusunu olmadığından altı aylık zamanaşımı süresi de ileri sürülemez. Bu nedenle bankanın söz konusu borcunun genel hükümlere tabi olacağının kabulü en uygun çözüm yoludur³²⁵.

Çek bankaya bırakılmadığı için, çekin ibrazdan sonra tedavülü de mümkündür. TTK m. 793’e göre protestodan veya aynı mahiyetteki bir tespitten sonra yapılan

³²³ **Reisoğlu**, Çek Hukuku, s. 246.

³²⁴ **Reisoğlu**, Çek Hukuku, s. 246.

³²⁵ **Bozer/Göle**, s. 411.

cironun alacağıın temliki hükmünde olması nedeniyle hamil alacağıın temliki hükümlerine göre bankaya karşı bir talep hakkına sahip olur³²⁶.

Çek karşılığının herhangi bir nedenle sorulamaması halinde, çek hamili ibraz tarihinin ve karşılığın sorulamaması nedeniyle ödemenin yapılamadığı gerekçesinin çek üzerine yazılması ile çek borçlularına karşı başvuru hakkı kazanır. Ancak bu durumda bankanın ödeme yükümlülüğünün doğduğunu söylemek zordur. Nitekim ÇekK m. 3/1'e göre muhatap bankanın ödeme yükümlülüğü, karşılığın çek hesabının bulunduğu şubeden sorulması ve şubenin çekin ibrazından haberdar olması ile doğar. Buna karşılık herhangi bir nedenle karşılığın mevcut olup olmadığının sorulmaması halinde ise, ibraz tek başına ödeme yükümlülüğünü doğuracak nitelikte değildir³²⁷.

b. Çekin Karşılık Sorulmadan Ödenmesi

aa. Diğer Şubenin Çekin Karşılık Sorulmadan Ödenmesi

Daha önce de belirtildiği üzere TTK ve ÇekK'nda çekin provizyon alınmadan ödenmesini engelleyen herhangi bir hüküm mevcut değildir. Bu nedenle uygulamada bankalar güvendikleri müşterilerine ait çekleri karşılık sormadan ödemektedirler³²⁸.

Muhatap banka diğer bir şubesinin çekini provizyonsuz olarak iki şekilde ödeyebilir. İlk olarak diğer şube karşılık sormadan çek bedelini ödeyebilir. Şöyle ki, çek diğer şubeye ibraz edilir ve şube tarafından çek bedeli ödenir. Bu durumda hamilin cirosu makbuz hükmünde sayılır. Ancak çekin karşılıksız çıkması durumunda banka hamilden ödediği bedeli geri alabilecek ve çeki hamile iade edecektir. Bu halde çek ödenmiş olduğundan hamilin çek borçlularına başvuru hakkı da olmayacaktır. Banka ise ödediği miktarı hamilden tahsil etmesinden dolayı artık keşideciye rücu edemeyecektir. Ayrıca hamilin keşideciye karşı sebepsiz zenginleşme hükümlerine göre başvurması da birtakım güçlükler meydana getirecektir³²⁹.

Özellikle hamilin karşılaşacağı bu gibi güçlüklerden korunabilmesi için, çekle işleyen hesabın bulunduğu şube dışında diğer bir şubenin çek bedelini provizyonsuz ödemek istemesi halinde, çekin bu diğer şubeye temlik ciroyuyla devredilmesi, en iyi

³²⁶ **Reisoğlu**, Çek Hukuku, s. 247.

³²⁷ **Öztan**, 1997, s. 1211.

³²⁸ **Bilgili/Demirkapı**, s. 193.

³²⁹ **Reisoğlu**, Çek Hukuku, s. 249.

çözüm yoludur. Temlik cirosu geçerli bir ciro olup, diğer şube ivaz karşılığı çeki devralmış ve çek bedelini ödemiştir. Bu durumda çek, diğer şube tarafından çek hesabının bulunduğu banka şubesine süresinde ibraz edilerek karşılığının bulunup bulunmadığı tespit edilecektir. Eğer çekin karşılığı yoksa çekin arka yüzüne bu husus yazılarak, diğer şube ödemedede bulunduğu cirantasından ödediği bedeli tahsil ederek çeki hamile iade edecektir. Bu sayede hamil çek borçlularına gitme hakkını muhafaza edecektir (TTK m. 818 atfı ile m. 726).

ab. Muhatap Bankanın Karşılık Sorulmadan Ödemede Rehin Hakkı

Uygulamada genellikle provizyonsuz ödemede çek bedeli ileri tarihli valörle hamilin hesabına alınmaktadır. Ancak bu kayıt hamilin hesaptaki parayı kullanmasını veya hesap üzerine haciz konulmasını engelleyici nitelikte değildir. Bu nedenle hesap üzerine banka lehine rehin hakkı tesis edilmesi de mümkün olabilir. Muhatap bankanın provizyonsuz ödemede bulunduğu kişi bankanın kredi müşterisi ise ve müşterinin her türlü alacak ve mevduatı üzerinde kredi sözleşmesiyle öngörülmuş bir rehin hakkı bulunmaktaysa, bu rehin hakkı müşteri hesabına geçirilen meblağı da kapsar. Belirtmek gerekir ki, banka üzerinde rehin hakkının bulunduğu meblağı hamile kullanabilir ve bu kullandırma rehin hakkının geçerliliğini etkilemez³³⁰.

ac. Çekin Tahsilirosu ile Karşılık Sorulmadan Ödenmesi

Muhatap banka, provizyonsuz ödemede temlik cirosuyla çeki devralabileceği gibi, tahsil cirosuyla da devredilir. Bu durumda da hamile yapılan ödeme avans niteliğindedir. Eğer çek karşılıksız çıkarsa hamile iade edilir ve ödenen miktar tahsil edilir³³¹.

Muhatap banka çeki temlik cirosuyla aldığı takdirde, çekin karşılıksız çıkması durumunda kambiyo hukukuna dayanan haklarını kullanabilir ve son ciranta ile diğer çek borçlularına başvurabilir. Ancak çek tahsil cirosuyla devralınırsa banka kambiyo hukukundan doğan bir hakkı bulunmadığından yalnızca genel hükümlere dayanarak ödediği bedeli geri alabilir³³².

³³⁰ Öztan, 1997, s. 1213.

³³¹ Öztan, 1997, s. 1213.

³³² Reisoğlu, Çek Hukuku, s. 251.

Çekin bir ödeme aracı olması ve TTK m. 818/-(f) düzenlemesinde rehin cirosuna atıf yapılmamış olması karşısında çekte rehin cirosu yapılamayacağı kabul edilmektedir³³³. Böyle bir halde gizli rehin ciroyuyla da çekin temlik edilmeyeceğinin kabulü gerekir.

3. Karşılıksız Çekin Ödenmesi

Muhatap ile keşideci arasında çek anlaşması veya karşılık bulunmasa dahi muhatap banka kendisine ödenmek üzere ibraz edilen çeki ödeyebilir. Karşılığı mevcut olmayan bir çeki ödemek bankanın ihtiyarındadır. Bankanın karşılıksız bir çeki ödemesi geçerli bir ödeme sayılır ve keşideci karşılıksız çek keşidesi hükümlerine tabi olmaz. Müşterisini korumak amacıyla karşılığı mevcut olmayan bir çeki ödeyen bankanın işlemi, borcun, bizzat borçlu tarafından ifa edilmesinde alacaklının menfaati bulunmadıkça; borçlunun, borcunu şahsen ifaya mecbur olmadığını belirten BK m. 83 ve borcun naklini düzenleyen BK m. 196'ya da uygundur³³⁴.

Muhatap banka karşılıksız bir çeki değişik sebeplerle ödeyebilir. Örneğin ödeme çek hesabında yapılan hatalı bir işlem sonucu, hesapta yeterli karşılığın bulunduğu zannedilerek yapılmış olabilir. Ayrıca banka müşterisini, karşılıksız çek keşidesi nedeniyle maruz kalabileceği hukuki ve cezai yaptırımlardan korumak amacıyla da çek bedelini ödeyebilir.

Karşılıksızlık dışında çekin ödenmesi açısından başka bir engel bulunmaması şartıyla ödenme amacı ne olursa olsun, muhatap bankanın çek bedelini ödemesiyle tüm çek borçlularının sorumlulukları sona erer. Bu durumda karşılıksız çeki ilişkin hukuki ve cezai yaptırımların uygulanmasına da gerek kalmayacaktır³³⁵.

Karşılığı mevcut olmayan bir çek bedelini ödeyen muhatap, uğradığı zararı, somut olaya göre çek anlaşması, keşideci lehine açılan bir kredi sözleşmesi, vekâletsiz iş görme, havale veya sebepsiz zenginleşme hükümlerine göre keşideciden talep edebilir. Ancak muhatap talep hakkını kullanırken kambiyo senetlerine özgü takip yoluna başvuramaz. Ayrıca muhatap karşılıksız çeki hata ile ödese dahi, ödediği

³³³ **Poroy/Tekinalp**, s. 336. Aksi görüşte bkz, **Domaniç**, Hayri, Kambiyo Senetlerinde Rehin Cirosu, Ord. Prof. Dr. Ernst E. Hirsch'e Armağan, Ankara 1964, s. 519-541.

³³⁴ **Coşkun**, s. 13.

³³⁵ **Kendigelen**, s. 224.

meblağı hamilden sebepsiz zenginleşme hükümlerine göre talep edemez. Çünkü bu durumda hamilin geçerli bir sebebe dayanmaksızın zenginleşmesi söz konusu değildir³³⁶.

Burada akla gelen bir başka soru ise, çek anlaşmasında bu konuda hüküm bulunmayan durumlarda, karşılıksız çeki ödeyen bankanın ödediği tutar üzerinden faiz talebinde bulunup bulunamayacağıdır. Yargıtay'ın bu konudaki görüşü bankanın faiz talep edebileceği yönündedir. Bu görüşü ise iki nedene dayandırmaktadır. Öncelikle bankanın ödediği fazla bedelin ödünç olarak değerlendirilmesi gerekir. TTK m. 3'e göre ticari iş niteliğinde olan bu işlem için BK. m. 387/2'ye göre faiz istemek mümkündür. Bu işlemin sözleşme olarak nitelendirilmemesi halinde ise tacir olan banka TTK m. 20'ye dayanarak faiz talebinde bulunabilecektir. Zira söz konusu hükümde, ticari işletmesi ile ilgili bir hizmet görmüş tacirin kararlaştırılmamış olsa dahi uygun bir ücret talep edebileceği gibi, verdiği avans ve yaptığı masraflar için faiz isteyebileceği düzenlenmiştir³³⁷.

II. IRAK HUKUKUNDA ÇEKİN İBRAZİ VE ÖDENMESİ

A. Genel Olarak

Banka nezdinde bulunan ve çekte yazılı bedele karşılık teşkil eden miktara, çek karşılığı denir³³⁸. Bu karşılık, keşideci ile muhatap arasındaki hukuki ilişkiye dayanır. Bu ilişki, keşidecinin bankada hesap açıp, hesaba para yatırmasıyla doğar.

Türk hukukunda olduğu gibi Irak hukukunda da çekte “kabul yasağı” ilkesi getirilmiştir (ITK m. 142/1). Bu kapsamda muhatabın çek üzerine bir kabul kaydı koyması yahut çek üzerinde başka bir kambiyo taahhüdünde bulunması kabul edilemez. Çekle ödeme yönteminde muhatap yalnız gişe vasıtası görür ve keşidecinin çekte bağlı hesabından karşılığı bulunması halinde ödeme yapmakla yükümlüdür.

B. Çekin Ödenmesinin Şartları

Muhatabın ödeme yapabilmesi için, şu beş şartın yerine getirilmiş olması gerekir. Birinci olarak, çek muhataba ibraz edilmelidir. İkinci olarak, çek bir para

³³⁶ Doğanay, s. 2115.

³³⁷ İnan/Kıvanç, s. 141.

³³⁸ Al-Quthat, s. 375.

borcunu içermelidir. Üçüncü olarak, çekin düzenlendiği anda, keşidecinin hesabında çekin karşılığı bulunmalıdır. Dördüncü olarak, karşılığın yeterli miktarda olması gerekir. Son olarak, çekin karşılığı üzerinde keşidecinin tasarruf yetkisi bulunmalıdır³³⁹.

1. İbraz Süreleri

Çekin ödenebilmesi için, öncelikle muhatap bankaya ibrazı gerekir. Irak Ticaret Kanunu hükümleri uyarınca çek ibraz edildiğinde ödenir (ITK m. 155/1). Irak hukukuna göre; Irak'ta düzenlenen ve muhatabı Irak bankaları olan çeklerde ibraz süresi 10 (on) gündür (ITK m. 156/1). Irak dışında düzenlenen, ancak muhatabı bir Irak bankası olan yahut Irak'ta düzenlenip de Irak dışında ödenecek çeklerde ise ibraz süresi 60 (altmış) gündür (ITK m. 156/2).

Türk hukukundan farklı olarak Irak hukukunda ibraz sürelerinin tespit edilmesinde çekin düzenlendiği yer ile ödeme yerinin aynı olmasından çekin Irak'te düzenlenmiş olup olmaması anlaşılmaktadır. Bu kapsamda, Irak Ticaret Kanunu'nda ibraz süreleri bakımından il, ilçe gibi ayrımlar yapılmamış; Irak içinde düzenlenen tüm çeklerin 10 gün içinde, ödeme yeri ya da düzenlenme yerinden birinin Irak dışında olduğu çeklerin 60 gün içinde ibraz edileceği kabul edilmiştir. Söz konusu düzenleme hem ibraz süreleri hem de düzenleme yeri ile ödeme yerinin belirlenmesi bakımından Türk hukukundan oldukça farklıdır.

Buna ek olarak ibraz sürelerinin belirlenmesinde Türk hukukundan farklı olarak aynı kıta-farklı kıta ayrımları da yapılmamıştır. Düzenleme yeri yahut kanuni tabiri ile çekin çekildiği yer ile ödeneceği yerden birinin Irak dışında olup diğerinin Irak'te olduğu hallerde, kıta vb. farklılıklar gözetilmeksizin 60 günlük ibraz süresi uygulanacaktır.

Irak hukukunda ibraz süreleri, düzenlenme tarihinden itibaren başlar (ITK m. 156/3). Çekin düzenlendiği yer ile ödeme yeri arasında takvim farklılığı bulunuyorsa, ibraz sürelerinin hesabında çekin ödeme yeri takvimi esas alınır (ITK m. 157). Irak hukukunda, lehtarın muhataba telefonla veya telgrafla çekin ayırt edici unsurlarını belirtmesi de ibraz niteliğindedir (ITK m. 156/4).

³³⁹ El-Gaylani, s. 303-304.

2. Çekin Bir Para Borcunu İçermesi ve Karşılığın Para Olarak Bulunması

Çekin bir para borcunu içermesi gerekir. Zaten çekin zorunlu unsurlarından biri olan bedel de para borcunu ifade etmektedir (ITK m. 138/2). Keşideci ile muhatap arasındaki hukuki ilişki sebebiyle, muhatap nezdinde keşideci hesabında bir miktar para bulunur. Paranın, keşidecinin hesabına hangi sebeple geldiği önemli değildir. Örneğin, keşideci sadece çeklerin karşılanması için hesabına para yatırmış olabilir veya keşideci bir satış sözleşmesi çerçevesinde bir mal satmış ve bankadan bu nedenle alacaklı konumunda olabilir³⁴⁰.

Irak hukukunda, keşidecinin muhatap nezdinde para yerine mal bulundurması çek karşılığı olarak kabul edilmez. Ayrıca, muhatap nezdinde açılan hesabın çeklerin ödenmesi yönünden kısıtlı olması, başka bir deyişle çeklerin bu hesaptan ödenmemesi halinde de çekin karşılığının olmadığı kabul edilir³⁴¹.

3. Çekin Düzenleme Tarihinde Yeterli Karşılığının Bulunması

Irak hukukuna göre, çekin düzenlendiği tarihte karşılığının bulunması gerekir³⁴². Bu husus, ITK m. 141’de “*Düzenleme tarihinde, çekin karşılığı yoksa çek düzenlenemez*” denilerek açıkça vurgulanmıştır. Ancak düzenleme tarihinde karşılığının bulunmaması çekin kıymetli evrak niteliğine etkili değildir³⁴³. Hükme aykırılık, Irak Ceza Kanunu m. 459’da düzenlenen karşılıksız çek düzenleme suçuna vücut verir³⁴⁴.

Bununla birlikte çek üzerinde yazılı düzenleme tarihinin ileri bir tarih olarak belirlenmiş olması da mümkündür. Bu tür çekler Irak hukukunda geçerlidir ve çekin üzerinde yazılı düzenleme tarihinden önce ibrazı halinde de karşılığının var ise ödenmesi gerekir (ITK m. 155/2).

İbrazi anında çekin yeterli karşılığının bulunmaması durumunda hamil, kısmi ödemeyi kabul edebilir (ITK m. 155/3). Bu ihtimalde hamil, muhatap bankadan çekin karşılıksız kalan kısmı için karşılıksız durumunu çekin arkasına yazılacak beyanla

³⁴⁰ **El-Eqeli**, Şerh, s. 230.

³⁴¹ **Sami**, 2008, s. 276.

³⁴² **Al-Quthat**, s. 376.

³⁴³ **Yamulki**, El-awraq El-Ticariye, s. 272.

³⁴⁴ Irak hukukunda karşılıksız çek düzenleme suçu hakkında bkz. **Yamulki**, El-Wajeez, s. 598; **Sami**, 2008, s. 277.

tespit edilmesini talep edebilecektir (ITK m. 155/3). Irak hukukunda da takas odasının beyanı, banka tarafından çekin arkasına yazılacak karşılıksız açıklaması ile aynı hukuki sonuçları ortaya çıkarmaktadır.

Keşidecinin, muhatap nezdinde bulunan hesabında, en azından çekte yazılı bedel kadar karşılık bulunmalıdır. Çekte yazılı bedelin karşılığının bulunmaması, Irak Ceza Kanunu m. 459'da düzenlenen karşılıksız çek düzenleme suçuna vücut verir³⁴⁵. Ayrıca, keşidecinin muhatap bankaya karşılıksızdır işlemi yaptırarak, karşılanmayan kısım için keşideciye başvurması da mümkündür (ITK m. 155/2).

4. Karşılık Üzerinde Keşidecinin Tasarruf Yetkisinin Bulunması

Bir çekin ödenebilmesi için, yeterli miktarda karşılığının bulunması yetmez. Bu şartlara ek olarak, keşidecinin karşılık üzerinde tasarruf yetkisinin de bulunması gerekir. Örneğin, karşılığın üzerinde haciz bulunmaması veya karşılık üzerinde tasarrufta bulunabilmek için başka bir makamın rızasının gerekli olmaması gerekir. Aksi takdirde yetkili hamile bedel ödenmez ve keşideci, Irak Ceza Kanunu m. 459'da düzenlenen karşılıksız çek düzenleme suçundan yargılanır³⁴⁶.

³⁴⁵ **El-Eqeli**, El-Waseet, s. 373; **Yamulki**, El-Wajeez, s. 598.

³⁴⁶ **Sami**, 2008, s. 277.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ÇEKİN ÖDENMEMESİNİN HUKUKİ SONUÇLARI

I. ÇEKİN HAKKI KORUYUCU İŞLEMLERİN YAPILMAMASI NEDENİYLE ÖDENMEMESİ

Çek, poliçe ve bono gibi bir kredi aracı değil, bir ödeme aracıdır ve muhataba ibraz edildiği anda ödenir. ÇekK m. 3/1'e göre çek hesabın bulunduğu muhatap bankanın herhangi bir şubesine ibraz edilebilir. Ayrıca çek, hesabın bulunduğu şubeden başka bir şubeye ibraz edildiğinde, o şubece karşılığı sorulmak suretiyle ödenir. Çekin takas odasına ibraz edilmesi de geçerli bir ibraz sayılır.

Çekin, çek hesabının bulunduğu bankanın şubeleri dışında başka bir bankaya ibrazı halinde ise, geçerli bir ibraz söz konusu olmayacaktır. Çekin muhatap bankaya veya bu bankanın diğer şubelerinden birine ibraz edilmesi gerektiği, ÇekK m. 3/1'de açık olarak düzenlenmiştir. Bu nedenle muhatap dışında bir bankaya ibraz geçerli bir ibraz sayılmayacak ve keşideci ibraz sürelerinin geçmesinden sonra çekten cayabilecektir.

Ancak hamil tarafından muhatap dışındaki bankaya çekin temlik veya tahsil cirosuyla devredilmesi halinde, diğer banka ödemeyi talep etme hakkına sahip olarak muhatap bankaya çeki ibraz edebilir. Ayrıca bu durumda muhatap bankaya takas odası aracılığıyla da başvurulabilir. Her iki ibraz şekli de geçerli bir ibrazın sonuçlarını doğurur³⁴⁷.

Keşidecinin cayma hakkını kullanmasını önlemek için ayrıca ibrazın mutlaka ödeme amacıyla yapılması gerekmektedir. Hamil ödeme dışındaki bir amaçla, örneğin ileri keşide tarihli bir çekin karşılığının olup olmadığını tespit ettirmek için çeki ibraz ederse, geçerli bir ibraz olmayacaktır³⁴⁸.

Çekin ibraz süreleri içinde, muhatap bankaya, fiili olarak ibraz edilmesine rağmen çek karşılığının mevcut olmaması halinde keşidecinin çekten cayma hakkını

³⁴⁷ **Göle**, Çek Hukuku, s. 139-140.

³⁴⁸ **Kendigelen**, Abuzer, "Çekten Cayma ve Ödeme Yasağı", İstanbul Barosu Dergisi, C. 64, S. 7-8-9, Y. 1990, s. 603.

kullanmasının engellenebilmesi için, çekin ödenmek üzere bankaya ibrazı yeterli değildir. Başvuru hakkının kullanılmasında olduğu gibi, TTK m. 808'de belirtilen yollardan biri ile ibraz süreleri içinde çekin ödenmediğinin tespit edilmesi gerekir³⁴⁹. Ödenmeme durumu usulüne uygun olarak tespit ettirilmezse, keşideci geçerli bir ibrazın varlığına rağmen çekten cayma hakkını kullanabilir. Ancak çek üzerinde "gidersiz", "protestosuz" gibi kayıtların bulunması halinde hamil ödenmeme halini kanunda öngörülen şekillerden biriyle tespit ettirmek zorunda değildir³⁵⁰. Hamil yalnızca çeki ibraz süreleri içinde muhatap bankaya ibraz ederek keşidecinin cayma hakkını kullanmasını engelleyebilir.

Ayrıca belirtmek gerekir ki, ÇekK m. 3/5'e göre, hamilin kısmî ödemeyi kabul etmemesi hâlinde, ibraz tarihi ile ödenmeme nedeni çekin üzerine yazılacak ve çek, üzerine imzası alınarak hamile iade edilecektir. Çekin tamamen karşılıksız olması halinde de aynı işlemler yapılacaktır. ÇekK m. 7/4'te ise, kısmen veya tamamen karşılığı bulunmayan çekle ilgili olarak, talebe rağmen, karşılıksızdır işlemi yapmayan banka görevlisi için, şikâyet üzerine bir yıla kadar hapis cezası öngörülmüştür. Bu hükümlerden anlaşılacağı üzere kanun, muhataba bir yükümlülük getirmektedir. Hamilin bu durumda herhangi bir sorumluluğu bulunmamaktadır. Bu nedenle ÇekK m. 3/5 ile TTK m. 722 hükmü arasında herhangi bir uyumsuzluk bulunduğu anlamına gelmemektedir.

Çeke ilişkin hakkı koruyucu işlemlerin süresinde gerçekleştirilmemesi çekte başvuru (müracaat) hakkının düşmesine neden olurken, çekin ibraz süresinden sonra da ödenmesine engel bulunmamaktadır. Bu halde çekten cayma ihtimali gündeme gelmektedir.

A. Türk Hukukunda Başvuru Hakkının Düşmesi ve Çekten Cayma

1. Başvuru Hakkının Düşmesi

Çekte kabul yasağı bulunması nedeniyle, muhatap hiçbir şekilde kambiyo ilişkisine dâhil olmamaktadır. Bu nedenle muhatabın başvuru borçlusunu olması da

³⁴⁹ **Domaniç**, Kıymetli Evrak, s. 396.

³⁵⁰ **Kınacıoğlu**, 1969, s. 282

mümkün değildir. Muhatabın çek karşılığının bulunduğunu teyit etmesi veya çeki ödeyeceğine dair bir garanti borcu altına girmesi halinde de bu durum değişmez³⁵¹.

Başvuru borçluları çek bedelinin ödenmemesinden dolayı hamile karşı müteselsil borçlu sıfatıyla sorumludurlar (TTK m. 818/1-(1) atfı ile TTK m. 724). Hamil başvuru borçlularına borçlanmadaki sıraları ile bağlı olmaksızın her birine, bazılarına veya hepsine birden başvurabilir (TTK m. 724/2). Hamilin, başvuru borçlularından yalnız birine başvurması, diğer borçlulara karşı sahip olduğu başvuru hakkını kaybettirmez. Yine başvuru hakkının kullanılması sonucu çek bedelini ödeyen başvuru borçlusunu da kendisinden önce gelen çek borçlularına başvurma hakkına sahiptir. Ancak kendisinden sonra gelen kişilere başvuramaz.

Hamilin başvuru borçlularına başvurabilmesi için bazı şartları yerine getirmesi gerekmektedir. Bu şartlardan ilki çekin ibraz süreleri içinde ödenmek üzere muhatap bankaya ibraz edilmiş olması yahut TTK m. 808’de öngörülen şekillerden biriyle tespit ettirilmesidir. Söz konusu tespitin ibraz süreleri içinde yapılması gerekir.

TTK m. 808 uyarınca; *“Zamanında ibraz edilmiş olan çekin ödenmemiş olduğu ve ödememe hâli;*

a) Resmî bir belge, “protesto” ile,

b) Muhatap tarafından, ibraz günü de gösterilmek suretiyle, çekin üzerine yazılmış olan tarihli bir beyanla,

c) Bir takas odasının, çek zamanında teslim edildiği hâlde ödenmediğini tespit eden tarihli bir beyanıyla, sabit bulunduğu takdirde hamil; cirantalar, düzenleyen ve diğer çek borçlularına karşı başvurma haklarını kullanabilir”.

Çekin ödenmemesi söz konusu düzenlemede öngörülen hakkı koruyucu işlemlerin yapılmamasından kaynaklanıyorsa hamil başvuru hakkını kaybedecektir. Başvuru hakkının kapsamı, kullanılması konularında daha detaylı açıklamalara aşağıda çekin yeterli karşılığı bulunmaması halinde başvuru hakkının kullanılması bahsi içinde yer verilecektir³⁵².

³⁵¹ **Kendigelen**, Değişiklikler, s. 295- 296.

³⁵² Bkz. aşağıda Dördüncü Bölüm, II, A, 3.

2. Çekten Cayma

a. Genel Olarak

Çekin, ibraz süreleri içinde ibraz edilmesi ve muhatap nezdinde karşılığı bulunması halinde muhatap bankanın ödeme yükümlülüğü bulunmaktadır³⁵³. İbraz sürelerinin sona ermesinden sonra muhatapın ödeme yükümlülüğü ortadan kalkar ve muhatap çek bedelini ödeyip ödememe konusunda seçimlik bir hakka sahip olur³⁵⁴. İbraz sürelerinin sona ermesiyle birlikte keşideci muhatap bankanın ödeme konusundaki seçimlik yetkisini bertaraf ederek, çekten cayabilir. Çekten cayma keşidecinin çek anlaşmasıyla bankaya verdiği ödeme yetkisini daha sonra vereceği bir talimat ile geri almasıdır³⁵⁵.

Hukumumuzda çekten cayma TTK m. 799’da düzenlenmiştir. Madde hükmü şu şekildedir:

“Çekten cayma ancak ibraz süresi geçtikten sonra hüküm ifade eder.

Çekten cayılmamışsa, muhatap, ibraz süresinin geçmesinden sonra da çeki ödeyebilir.”

Çekten caymanın hukuki dayanağı hususunda doktrinde farklı görüşler mevcuttur. Poroy/Tekinalp’e göre, çekten caymanın dayanağı keşideci ile muhatap banka arasındaki çek anlaşmasıdır³⁵⁶. Eriş ise, çekten caymanın hukuki dayanağının kanundan doğan bir hak olduğunu savunmaktadır³⁵⁷.

Borçlar Kanunu’ndaki havale hükümleri uyarınca havale veren, havale ödeyicisi havaleyi kabul edene kadar havaleden dönebilir (BK m. 559/2). Ancak çekte kabul yasağı bulunmasından dolayı bu hüküm çekler açısından uygulanamaz. Bu nedenle kanun koyucu BK’daki havaleden rücutun aksine ödeme aracı niteliğindeki çekin güvenli bir şekilde tedavülünü sağlamak, çek lehtarını ve hamillerini korumak

³⁵³ **Domaniç**, C. IV, s. 537.

³⁵⁴ **Tekil**, Çekte Muhatap, s. 54.

³⁵⁵ **Narbay**, Yenilikler, s. 78.

³⁵⁶ **Poroy/Tekinalp**, s. 299.

³⁵⁷ **Eriş**, TTK, s. 202.

amacıyla, keşideci tarafından bankaya verilen ödeme yetkisini her zaman geri almasını önlemek istemiş ve çekten caymayı özel olarak düzenlemiştir³⁵⁸.

b. Çekten Caymanın Şartları

aa. Kanuni Unsurları Taşıyan Bir Çekin Bulunması

Çekten cayılabilmesi için öncelikle bulunması gereken şart, hukuken geçerli bir çekin bulunmasıdır. Bu geçerlilik çekin hem TTK'da hem de ÇekK'nda öngörülen unsurları ihtiva etmesi ile oluşur. Söz konusu şart, senede kanunda çeke ilişkin olarak öngörülen hükümlerin uygulanması açısından genel bir kuraldır.

Kanuni unsurları tam olarak taşımayan bir çekin muhatap banka tarafından ödenmesi söz konusu değildir. Daha önce de açıkladığımız gibi muhatap banka basiretli tacir gibi davranarak çekte bulunması gereken unsurları inceleme yükümlülüğü altındadır. Çekin sahte veya tahrif edilmiş olup olmadığı da banka tarafından incelenmelidir. Aksi halde banka ödemediği dolaylı sorumlu olur (TTK m. 808).

Zorunlu unsurları ihtiva etmeyen bir senet çek niteliğinde olmayacağından bu senede çekten cayma hükümlerinin uygulanması da mümkün değildir³⁵⁹. Buna rağmen çekten cayma beyanında bulunulmuş ise bu beyan çekten cayma olarak değerlendirilemez ve çekten caymanın hukuki sonuçları da meydana gelmez. Söz konusu beyan muhatap bankayı da bağlamaz.

³⁵⁸ **Karayaçın**, s. 292. Burada berlitmek gerekir ki, çekten cayma kurumu ödeme yasağından farklıdır. Keşidecinin veya hamilin elinden rızası dışında çıkmış olan çeklerin ödenmesinin, muhataba yöneltilecek bir beyan engellenebileceğini düzenleyen ödeme yasağı yetkisine, 6762 sayılı TTK'nın 711/3. maddesinde keşideci çekin kendisinin veya üçüncü bir kimsenin elinden rızası olmaksızın çıkmış olduğu iddiasında ise muhatapı çeki ödemekten menedebileceği yönündeki düzenleme, uygulamada çok fazla kötüye kullanılması karşısında TTK m. 711/3 hükmü, 5838 sayılı Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun'un 32/19. maddesiyle yürürlükten kaldırılmıştır. Ödeme yasağı kurumuna 6102 sayılı TTK'da da yer verilmemiştir (Bu konuda görüşler ve değerlendirme için bkz. **Arslan/Kayanççek**, s. 325; **Moroğlu**, Erdoğan, Türk Ticaret Kanunu ile Yürürlük ve Uygulama Kanunu Tasarısı-Değerlendirmeler ve Öneriler, İstanbul 2009, s. 376; **Narbay**, Öneriler, s. 216; **Kendigelen**, Çekten Cayma, s. 616). Ödeme yasağını düzenleyen TTK m. 711/3 hükmünün kaldırılması, HUMK 101 ve devamı hükümleri uyarınca çek bedelinin ödenmesinin mahkemeden alınacak bir ihtiyati tedbir kararıyla durdurulmasını da önlemeyecektir.

³⁵⁹ **Eriş**, Çek Hukuku, s. 237.

ab. İbraz Süresinin Geçmiş Olması

Çekten cayma beyanında bulunulmasının bir diğer şartı ise, ibraz süresinin geçmiş olmasıdır. TTK m. 796'da düzenlenen ibraz süreleri geçmeden çekten cayma hüküm ifade etmez.

Çekten cayma hakkının ibraz süreleri geçtikten sonra kullanılabilmesi TTK m. 799/1'de öngörülmüş olup bu sebepten ötürü ibraz süreleri içinde cayma beyanında bulunulması muhatap bakımından bağlayıcı değildir.

İbraz süreleri içinde cayma beyanında bulunulması halinde muhatapın ödemedeki bulunup bulunmayacağı hususunda doktrinde değişik görüşler mevcuttur. Bazı yazarlar TTK m. 799/1'in keşideci ile muhatap arasındaki ilişkiyi düzenlediğini, bu nedenle muhatapın hamile karşı ibraz süreleri içinde ibraz edilen ve karşılığı bulunan bir çeki ödeme yükümlülüğü bulunmadığını; dolayısıyla keşidecinin ibraz süreleri içinde de çekten cayabileceğini, ancak muhatap bankanın bu caymaya uyup uymamakta bir seçimlik yetkiye sahip olduğunu savunmaktadırlar. Bu durumda hamil yalnızca alt ilişkiye dayanarak keşidecinin sorumluluğuna gidebilecektir³⁶⁰.

Bazı yazarlar ise çekten cayma hükmünün emredici nitelik taşıdığını³⁶¹, ibraz süreleri içinde yapılan cayma beyanının geçersiz olduğunu ve bu beyan nedeniyle muhatap bankanın ödemedeki bulunmaması halinde hamile karşı sorumluluğunun doğacağını savunmaktadırlar³⁶².

Çekten ibraz süreleri içinde cayılamayacağı mutlak bir kuraldır. Bu nedenle keşidecinin, hamil ile arasındaki alt ilişkiye dayanan sakatlıklar ve defilere dayanarak çekten ibraz süreleri içinde cayması mümkün değildir³⁶³. Ancak Domaniç , alt ilişkideki sakatlıklara dayanılarak çekten ibraz süresi içinde de cayılabileceğini savunmaktadır³⁶⁴.

³⁶⁰ Eriş, TTK, s. 4282.

³⁶¹ Tekil, Çekte Muhatap, s. 55.

³⁶² Karayalçın, s. 293.

³⁶³ Göle, Çek Hukuku, s. 122-123.

³⁶⁴ Domaniç, s. 568.

İleri keşide tarihli çeklerde de çekten cayma hakkının kullanılması bakımından ibraz süreleri gerçek düzenleme tarihine göre değil, çek üzerinde yazılı düzenleme tarihine göre hesaplanır³⁶⁵.

Çekten cayma beyanının ibraz süreleri geçtikten sonra hüküm ifade etmesi mutlak bir kural değildir. Bazı özel durumlarda cayma beyanı ibraz süreleri geçtikten sonra dahi muhatap banka cayma beyanına uymaz. Çekten caymanın ibraz süreleri geçtikten sonra muhatap açısından bağlayıcı olmasının kanunda öngörülen iki istisnası bulunmaktadır. Bu istisnalar şunlardır:

- 1) Çekin keşidesi ile muhatap bankadaki karşılığın devredilmesi,
- 2) Çekin, mücbir sebepler nedeniyle ibraz süreleri içinde ödenmek üzere ibraz edilememiş olması (TTK m. 811).

Çek anlaşmasına cayma hakkından feragat anlamına gelecek hükümlerin konulması halinde cayma beyanının hüküm doğurup doğurmayacağı, başka bir deyişle, bu hükümlerin geçerli olup olmadığı tartışmalıdır. Bazı yazarlar cayma hakkının dayanağının kanun olduğunu, bu nedenle bu haktan feragatin mümkün olmadığını savunmaktadırlar³⁶⁶.

Aker'e göre ise, muhatap ile keşideci arasında yapılan çek anlaşmasına, cayma hakkının kullanılmayacağına veya ibraz süresinin geçmesinden sonra da muhatabın ödeme yükümlülüğünün devam edeceğine ilişkin bir şart konulmuşsa, bu nitelikteki hükümler keşideci açısından bağlayıcıdır³⁶⁷. Keşidecinin söz konusu anlaşma hükmüne rağmen cayma beyanında bulunması muhatabı bağlamaz ve muhatap ödemede bulunabilir. Bu durumda keşideci cayma beyanında bulunsa dahi muhatap banka çek bedelini ödeyebilir ve ödemeye nedeniyle keşideciye karşı herhangi bir sorumluluğu doğmaz.

ac. Çekin Süresi İçinde İbrahim Edilmemesi

Çekten caymanın şartlarından bir diğeri, çekin ibraz süreleri içinde ödenmek üzere muhatap bankaya ibraz edilmemesidir. TTK m. 799/1'de yalnızca ibraz

³⁶⁵ Tandoğan, s. 82.

³⁶⁶ Şimşek, s. 413.

³⁶⁷ Aker, s. 239.

süresinin geçmesinden bahsedilmiş ise de hükmün amacı muhataba ibraz edilmemiş bir çek için cayma hakkının kullanılabilmesini belirtmektir³⁶⁸. Keşidecinin çekten cayabilmesi için çekin geçerli bir şekilde muhataba ibraz edilmemiş olması gerekir.

ad. Keşidecinin Cayma Beyanında Bulunması

TTK'da çekten cayma hakkını kimin kullanacağına dair herhangi bir hüküm bulunmamasına rağmen, muhataba verilen ödeme yetkisinin geri alınmasını ifade eden çekten cayma hakkının TTK m. 799'da, yalnızca keşideciye tanındığı kabul edilmektedir. Keşideci dışındaki çek ilgililerinin (cirantalar, analistlere, muhatap) çekten cayma hakkı yoktur. Çek keşide edilmesinden sonra, keşidecinin fiil ehliyetini kaybetmesi, iflası veya ölümü halinde çekten cayma hakkı kanuni temsilcisine veya mirasçılara geçecektir³⁶⁹.

Keşideci ibraz süresi sona erdikten sonra cayma beyanında bulunabileceği gibi, ibraz süresinden sonra hüküm doğurmak üzere ibraz süresi içinde de cayma beyanında bulunabilir. Yani TTK m. 799/1'deki ifadeden de anlaşılacağı gibi cayma beyanında bulunabilmesi için ibraz süresinin sona ermesinin beklenmesine gerek yoktur. Keşideci ibraz süresi içinde de cayma beyanında bulunabilir ve bu beyan muhatap için ibraz süresi sona erdikten sonra bağlayıcı hale gelir. Muhatabın ödeme yükümlülüğü ibraz süresi içinde devam eder³⁷⁰.

Keşideci hiçbir gerekçe göstermeden çekten cayabileceği gibi, cayma beyanının muhataba bildirilmesi de herhangi bir şekle bağlı değildir. Ancak herhangi bir uyuşmazlık halinde keşideci çekten caydığını ispatlamak zorundadır. Söz konusu ispat ise ancak yazılı delille mümkün olduğundan, cayma beyanının yazılı olarak yapılması, çıkabilecek uyuşmazlıkların çözümünde kolaylık sağlayacaktır³⁷¹.

Cayma beyanı herhangi bir şekle bağlanmamışsa da, bu beyanının muhatapı bağlayıcı bir nitelik kazanması için, çekin ayırt edici unsurlarının, yani hesap

³⁶⁸ **Domanıç**, Kıymetli Evrak, s. 396.

³⁶⁹ **Aker**, s. 83.

³⁷⁰ **Şimşek**, s. 462.

³⁷¹ **Reisoğlu**, Çek Hukuku, s. 267.

numarasının, çek numarasının, keşide tarihinin, çek bedelinin ve mevcut olması halinde lehtarın muhataba bildirmesi gerekmektedir³⁷².

Keşidecinin ibraz süresinin sona ermesinden sonra hesabındaki tüm parayı çekmesinin veya çekin ayırt edici özelliklerini belirtmeden çek hesabından çekilecek tüm çekler için cayma beyanında bulunduğunu bildirmesinin, cayma beyanı anlamına gelmeyeceği kabul edilmektedir³⁷³.

c. Çekten Caymanın Hüküm ve Sonuçları

Keşideci, ibraz sürelerinin geçmesinden sonra çekten cayma hakkını kullanırsa artık muhatap çek bedelini hamile ödeyemez. Cayma beyanı ibraz sürelerinin ardından muhatapın ödeme yetkisini sona erdirir. Keşideci geçerli bir şekilde çekten caymasına rağmen ödemede bulunan muhatapın keşideciye karşı sorumluluğu doğar. Sorumluluk keşideci ve muhatap arasındaki çek anlaşmasına aykırılıktan doğmaktadır. Çünkü muhatap ibraz sürelerinden sonra kullanılan çekten cayma beyanı ile bağlıdır³⁷⁴.

İbraz süreleri geçmesine rağmen keşideci cayma beyanında bulunmamış ise TTK m. 799/2 hükmüyle muhataba seçimlik yetki verilmiştir. Bu durumda çek bedelini ödeyip ödememe tamamen muhatapın takdirindedir. Muhatap isterse çeki ödeyebilir ve ödediği bedeli de keşideci hesabına borç olarak kaydedebilir. Muhatabın, yapacağı bu ödemeyle hiçbir çek ilgisine karşı sorumluluğu doğmaz³⁷⁵.

İbraz süreleri sona ermeden cayma beyanında bulunulmuş; ancak ibraz süreleri içinde çek ödenmek üzere muhatap bankaya ibraz edilmemişse, cayma beyanı geçerli olur. Bu durumda muhatap banka ödemede bulunamaz. Eğer ödemede bulunursa keşideciye karşı sorumlu olur ve ödediği miktarı keşideciden talep edemeyeceği gibi, hesabına borç olarak kaydedemez. Muhatabın sorumluluğu keşideci ile aralarındaki çek anlaşmasına aykırılıktan doğmakta ve BK m. 112 vd. hükümlerinin uygulanmasına neden olmaktadır³⁷⁶.

³⁷² **Narbay**, Yenilikler, s. 71.

³⁷³ **Reisoğlu**, Çek Hukuku, s. 267.

³⁷⁴ **Tekil**, Çekte Muhatap, s. 56.

³⁷⁵ **İmregün**, Kıymetli Evrak, s. 131.

³⁷⁶ **Öztan**, 1997, s. 1343.

Muhatabın ibraz sürelerinden sonra çek bedelini ödeme konusunda sahip olduğu seçimlik yetkinin hangi süre içinde kullanılabilceği doktrinde tartışmalıdır. Bir görüşe göre, muhatap seçimlik yetkisini çekte zamanaşımına ilişkin TTK m. 814 hükmü uyarınca altı ay içinde kullanabilecektir. Nitekim çek süresinde ibraz edilse dahi hamilin başvuru hakkı 3 yıllık zamanaşımına tabidir (TTK m. 814/2). Bu nedenle ibraz sürelerinin geçmesinden sonra ibraz edilen bir çekte hamilin daha uzun süre korumaya tabi tutulmaması gerekir³⁷⁷.

Kendigelen'e göre ise, muhatabın sahip olduğu seçimlik yetki herhangi bir süre ile sınırlanmaz³⁷⁸. Çek keşidesi ile muhataba verilen ödeme yetkisinin bir zamanaşımına bağlanması mümkün değildir. Ödeme yetkisinin ancak geri alınması veya sona ermesi söz konusu olabilir. Çek keşidesinin çifte yetki veren bir havale niteliğinde olmasından dolayı, muhataba verilen ödeme yetkisi, çekten cayma hakkı kullanılmadıkça ibraz sürelerinin geçmesinden sonra da devam etmektedir. TTK m. 799/2 hükmü de bu hususu göstermektedir. Bu nedenle muhatap cayma hakkı kullanılmamış olan bir çek bedelini herhangi bir süreyle bağlı olmaksızın ödeyebilir. Ancak muhataba verilen bu ödeme yetkisi, cayma hakkının kullanılması dışında, keşideci ve muhatap arasında yapılan çek anlaşmasına konulacak bir hükümlle belli bir süreyle sınırlanabilir gibi sona da erebilir.

TTK m. 799/2 hükmü emredici nitelikte değildir. Bu nedenle keşideci muhataba yönelteceği açık bir beyanla, ibraz sürelerinden sonra da muhatabın ödeme yükümlülüğünün devam etmesini sağlayabilir³⁷⁹.

Çek bedelinin muhatabın seçimlik yetkisini kullanması nedeniyle ödenmemesinden dolayı çekten cayılmamasına rağmen hamil, çeki ibraz süreleri içinde ödenmek üzere ibraz etmediği için başvuru hakkını da kullanamaz. Başvuru hakkının kullanılmaması hamilin çek borçlularına karşı kambiyo senetlerine özgü takip yoluna başvuramayacağı anlamına gelmektedir. Bu durumda hamil alt ilişkinin tarafı olması şartıyla keşideciye karşı kambiyo senetlerine özgü sebepsiz zenginleşme hükümlerine başvurabilecektir³⁸⁰.

³⁷⁷ **Domaniç**, Kıymetli Evrak, s. 391.

³⁷⁸ **Kendigelen**, Çekten Cayma, s. 605.

³⁷⁹ **Domaniç**, C. IV, s. 635.

³⁸⁰ **Akyazan**, s. 691.

B. Irak Hukukunda Başvuru Hakkının Düşmesi ve Çekten Cayma

ITK m. 111’de, poliçe hamilinin başvuru hakkını kaybetmesi düzenlenmiştir. Bu hüküm, ITK m. 137 uyarınca çek hakkında da uygulanır. Buna göre, çek hamilinin süresinde çeki ibraz etmemesi, kusurlu bir davranıştır ve hamilin başvuru hakkını kaybetmesine yol açar. Aynı şekilde, çekin karşılıksız çıkması halinde, hamilin çek için karşılıksızdır işlemini yaptırmaması ve protesto da çekmemesi aynı sonucu doğurur. Ancak şunu belirtmemiz gerekir ki, hamilin sadece kambiyo hukukundan doğan haklarını kaybetmesi, genel hükümlere başvurmasına engel değildir³⁸¹. Ayrıca, ITK m. 172’ye göre, çek karşılığının keşidecinin hesabında bulunmaması veya ibraz süresi sona ermeden önce çekilmesi halinde, hamil başvuru hakkını kaybetmez.

Irak Ticaret Kanunu’nda çekten caymaya ilişkin bir düzenlemeye yer almamaktadır. Irak Ceza Kanunu 459/1’de ise *“kötü niyetli keşideci, çek düzenlerse ve çekin karşılığının olmadığını biliyorsa veya düzenledikten sonra karşılığını çekmişse veya muhataba ödememe talimatı vermişse 300 dinar para cezası veya hapis cezasıyla cezalandırılır”* şeklinde bir düzenlemeye yer verilmiştir.

Irak hukukunda çekin karşılığının bulunması düzenleme anında aranır. Aksi durumda çek geçersiz sayılmamakta ise de çekin ödenmemesine bağlanan sonuçlar, çekin gerek düzenlendiği anda gerekse ibrazı anında karşılığının bulunmaması sonucunda ortaya çıkmaktadır.

II. ÇEKİN YETERLİ KARŞILIĞI BULUNMAMASI NEDENİYLE ÖDENMEMESİ

A. Türk Hukukunda Çekin Ödenmemesinin Hukuki Sonuçları

1. Çekin Ödenmeme Nedenleri

Çekler, bankaya süresi dâhilinde ibraz edildiklerinde ve karşılığın banka nezdinde mevcut bulunması halinde ödenir. Ancak çeklerin ödenmesine engel bazı durumlar ortaya çıkabilir. Çeklerin bankaya veya takas odasına ibraz edilmesine karşın ödenmemesi çeşitli nedenlere dayanabilir. Bu nedenlere şu hususlar örnek verilebilir:

Öncelikle bir senedin çek olarak kabul edilebilmesi için hem TTK hem de ÇekK’nda öngörülen zorunlu unsurları taşıması gerekmektedir. Eğer senet bu

³⁸¹ Yamulki, El-awraq El-Ticariye, s. 290.

unsurları taşıyorsa, çek vafında kabul edilemez. Senedin çek vafında olmaması halinde muhatap banka çeki ödemekten kaçınmalıdır. Ayrıca çek zorunlu unsurları ihtiva etse dahi, çeki ibraz eden hamilin hak sahibi meşru hamil olması gerekir. Hak sahipliği ise emre yazılı çeklerde ciro zincirinden (TTK m. 790), nama yazılı senetlerde ise senedi ibraz eden kişinin, senedin hamili olan ve senette adı yazılı olan veya onun hukuki halefi olduğunu ispat eden şahıs olup olmadığı incelenerek belirlenir (TTK m. 655).

Muhatap banka ile keşideci arasında geçerli bir çek anlaşmasının bulunması çekin ödenmesi için gerekli şartlardan biridir. Geçerli bir çek anlaşması bulunmaması halinde banka ödeme yapmaktan imtina edebilir. Çek anlaşması bulunmasına rağmen çek hesabında karşılığın kısmen veya tamamen bulunmaması halinde de çek bedeli ödenmez. Ancak karşılığın kısmen bulunması halinde bu kısım hamile ödenir.

Çek için öngörülen ibraz sürelerinin geçmiş olması durumunda muhatap banka çek bedelini ödemeyebilir. Sahte veya tahrif edilmiş çekler de bankanın ödemedenden kaçınma nedenidir. Hatta bu hususta bankanın şüpheye düşmüş olması dahi yeterlidir.

Keşidecinin çekin, kendisinin veya üçüncü bir kişinin elinden rızası hilafına çıktığını iddia ederek mahkeme tarafından ödemedenden men kararı verilmesi (TTK m.757) veya ibraz süreleri geçtikten sonra keşidecinin cayma beyanında bulunması (TTK m. 799) halinde muhatap bankanın ödeme yetkisi sona erer.

Çek hesabının, muhatap banka veya üçüncü bir kişi lehine rehnedilmesi veya hesap üzerine haciz konulması, çekin ikiden fazla çizilmiş olması (TTK m. 804/4), çek bedelinin yabancı para olarak gösterilmesi ve çek hesabının döviz hesabı olmaması, çek üzerinde de aynen ödeme kaydının bulunması halleri de çek bedelinin ödenmemesi gerekçelerine örnek verilebilir.

Hesaba geçirilmek üzere keşide edilen çeklerde, iflas etmiş, ödemelerini tatil etmiş veya aleyhine yapılan herhangi bir icra takibi semeresiz kalmış olan muhatabın çek bedelini nakden ödeme talep edilmesine rağmen çek bedelini ödememesi (TTK m. 806) veya hesaba geçirilmek üzere keşide edilen bir çekin bedelinin muhatap tarafından, kayıtsız ve şartsız alacak diye hesaba geçirmekten kaçınması veya ödeme yerindeki takas odasının, çekin hamilin borçlarına mahsup edilmek kabiliyetini haiz

olmadığını beyan etmesi (TTK m. 807) de çek bedelinin ödenmemesi durumuna örnek gösterilebilir. Bu durumlarda çek karşılıksızdır³⁸².

Belirttiğimiz nedenlerden herhangi birinin varlığı halinde muhatap banka çek bedelini ödemekten kaçınmalıdır. Yalnızca çekin karşılıksız sayıldığı durumlarda ÇekK m. 3/3'te öngörülen ve kanunen yükümlü olduğu miktarı hamile ödemelidir. Ayrıca ibraz süresi geçmesine rağmen çekten cayılmaması durumunda da muhatap banka çek bedelini hamile ödeyebilir (TTK m. 799/2).

2. Çekin Ödenmemesinin Tespiti

Çek bedelinin ödenmemesi halinde hamilin çek üzerinde imzası bulunan kişilere, yani çek borçlularına başvuru hakkı vardır. Ancak bu hakkın kullanılabilmesi için öncelikle ödenmeme durumunun tespit edilmesi gerekmektedir.

Çek bedelinin ödenmemesi halinde hamilin çek üzerinde imzası bulunan kişilere, yani çek borçlularına başvuru hakkı vardır. Ancak bu hakkın kullanılabilmesi için öncelikle ödenmeme durumunun tespit edilmesi gerekmektedir.

- Resmi bir belge, yani noter tarafından düzenlenmiş bir ödememe protestosu ile

- Muhatap bankanın çek bedelinin ödenmediğine dair yazılı beyanı ile,

veya

- Takas odasının çek bedelinin ödenmediğine dair yazılı bir beyanı ile tespit edilebilir.

Kanunda sayılan bu tespit şekilleri sınırlayıcı nitelikte olduğundan, ödenmeme durumunun başka bir şekilde tespiti mümkün değildir³⁸³. Ödememe durumunun tespiti ibraz süreleri içinde yapılmalıdır. İbraz, sürenin son gününde yapılırsa protesto veya buna ilişkin tespit, takip eden iş gününde de yapılabilir (TTK m. 809).

a. Ödememe Protestosu

Ödememe protestosunu, senedin meşru hamil tarafından usul şartları yerine getirilerek muhataba ibraz edilmesine rağmen ödenmediğini, muhatapın veya iş

³⁸² Bozer/Göle, s. 414.

³⁸³ Coşkun, s. 34.

merkezinin bulunmadığını tespit edebilmek amacıyla noter tarafından düzenlenen resmi belge olarak tanımlayabiliriz³⁸⁴. Diğer kambiyo senetlerinde olduğu gibi çekte de ödememe protestosunun tek işlevi, hamilin başvuru hakkını kullanmasını sağlamaktır. Bunun dışında ödememe protestosunun senedin muhataba ibraz edildiğini ispat veya temerrüt halinin gerçekleşmesi açısından bir işlevi bulunmamaktadır³⁸⁵.

Protestodan muafiyet hükümleri ve ihbar zorunluluğu hakkındaki hükümler çekler hakkında da uygulanır (TTK m. 722-723). Ancak çeklerde protestonun düzenlenebileceği süre poliçe ve çeklerden farklıdır. Nitekim çek görüldüğünde ödenecek ve vade kaydı içermeyen bir kambiyo senedir. TTK m. 809/1'e göre "*Protesto veya buna denk olan belirleme, ibraz süresinin geçmesinden önce yapılmalıdır*". Eğer ibraz, ibraz süresinin son günü yapılmışsa bu durumda protestonun da ibrazı takip eden iş gününde yapılması gerekir (TTK m. 809/2). Çekin ibrazı ve protestosu ancak bir iş gününde yapılabilir (TTK m. 816/1).

Uygulamada noter aracılığıyla ödememe protestosu düzenlenmesine neredeyse hiç rastlanmamaktadır. Nitekim ÇekK m. 7/4'te çek karşılığının ödenmemesi halinin çek üzerine yazılmasının, muhatap banka açısından zorunlu olduğu düzenlenmiştir. Bu zorunluluğa rağmen muhatap ödememe halini tespitten kaçınacak olursa, ibraz süresi içinde noter aracılığıyla ödememe protestosu düzenlenmesi mümkündür³⁸⁶.

b. Muhatap Bankanın ve Takas Odasının Beyanı

Çekin ibraz süresi içinde ibraz edilmesine rağmen ödenmediği, TTK m. 806'daki hallerden biri nedeniyle ödemenin yapılmadığı veya kayıtsız ve şartsız alacak olarak hesaba geçirilmediği, muhatap banka tarafından çek üzerine ibraz tarihi de gösterilerek yazılabilir. Bankanın beyanından çekin süresi içinde ibraz edildiği ancak ödemededen imtina edildiğinin anlaşılması yeterli olup, ayrıca ödememe nedeninin belirtilmesi şart değildir³⁸⁷.

Ödenmeme halinin çekin ön veya arka yüzünde, yani çek üzerinde gösterilmesi yalnızca muhatapın beyanı ile tespit edilirdir. Noter tarafından düzenlenecek

³⁸⁴ Kalpsüz/Erem/Çelebican, s. 123.

³⁸⁵ Karayalçın, s. 176.

³⁸⁶ Coşkun, s. 34.

³⁸⁷ Poroy/Tekinalp, s. 350.

ödememe protestosu ve takas odasının beyanı açısından böyle bir zorunluluk öngörülmemiştir. Bu nedenle ödememe halinin muhatabın beyanı ile tespit edilebilmesi için beyanın, mutlaka çek üzerinde bulunması gerekir. Muhatabın beyanının çek üzerinde yer almaması durumunda hamil başvuru hakkını kaybeder. Bu durumda hamil uğrayacağı zararlar için ödenmeme durumunu usulüne uygun olarak tespit etmeyen muhatap bankadan tazminat isteyebilecektir³⁸⁸.

Muhatap bankanın çek üzerine yazacağı beyanında ibraz tarihi ve beyan tarihini göstermesi zorunludur. İbraz tarihinin yazılması, çekin ibraz süresi içinde ibraz edilmediğinin tespiti açısından önemlidir. İbraz tarihi yazılmamasına rağmen, beyan tarihinin yazılması halinde ibraz tarihinin beyan tarihinden önce olduğu kabul edilebilir³⁸⁹.

Takas odasının ödememe halinde beyanı ise çekin ibraz süresi içinde takas odasına ibraz edilmesine rağmen ödenmediği veya kayıtsız ve şartsız alacak olarak hesaba geçirilmediğine yönelik olabilir. Takas odasının beyanı da muhatabın beyanında olduğu gibi çekin ibraz süresi içinde ibraz edildiği, buna rağmen ödenmediğine yönelik tarih içeren beyandır.

Çekin ibrazı ile birlikte karşılığının bulunmadığını öğrenen hamil, bu durumu çek üzerine yazdırmadan çeki geri alabilir. Hamilin ibraz süreleri içinde çeki yeniden bankaya ibraz hakkı bulunmaktadır. Bu nedenle çek üzerine hamilin talebi dışında karşılıksız olduğuna ilişkin kayıt yazılamaz³⁹⁰.

3. Çekin Ödenmemesi Durumunda Hamilin Başvuru Hakkı

a. Genel Olarak

Çek hamil tarafından muhatap bankaya ibraz süreleri içinde ödenmesi talebiyle ibraz edilmesi ile birlikte, çekin kısmen veya tamamen ödenmemesi halinde hamil, ödenmeyen kısım için çek borçlularına başvurabilir. Hamilin başvuru hakkını kullanabilmesi için senedin çek hükmünde olması, ibraz süreleri içinde ibraz edilmesi ve ödememe durumunun TTK'da belirtilen şekillerde tespit ettirilmesi gerekmektedir.

³⁸⁸ **Kendigelen**, Değişiklikler, s. 288-289.

³⁸⁹ **Coşkun**, s. 40.

³⁹⁰ **Poroy/Tekinalp**, s. 310.

Bu usullere uyulmadan başvuru borçlularına başvurulabilmesi mümkün değildir. Bu durumda hamil yalnızca keşideciye karşı sebepsiz zenginleşme davası (TTK m. 732) açmak suretiyle bedeli tahsil edebilir.

Bu nitelikler nazara alınarak başvuru (müracaat) hakkı, “*TTK m. 796'daki süreler içinde ibraz edilen ve ödenmediği hususu TTK m. 808'de belirtilen usullerden biriyle tespit edilen çekin hamilinin, çekin ödenmeyen kısmını başvuru borçlularından (keşideci, ciranta ve avalistler), kambiyo hukuku çerçevesinde tahsil ve talep edebilme imkânıdır*” şeklinde tanımlanabilir³⁹¹.

Hamilin başvuru hakkı hususunda poliçe için öngörülen hükümler çekler açısından da geçerlidir (TTK m. 724). Başvuru hakkı temel ilişkiden soyut tamamen kambiyo hukukuna dayanan bir talep hakkıdır. Başvuru hakkını hamil dışında çek bedelini ödeyen keşideci dışındaki başvuru borçluları da kullanabilir.

b. Başvuru Borçluları

Çek bedelinin ödenmemesinden dolayı yetkili hamilin başvurabileceği kişiler TTK'da poliçe hükümlerine atıf yapılması suretiyle düzenlenmiştir. Buna göre öncelikle keşideci TTK m. 818/1-d atfı ile TTK m. 685 uyarınca çek üzerine, bedelin ödenmemesinden sorumlu olmayacağına dair herhangi kayıt yazamayacağı için hamilin başvurabileceği başvuru borçlularından biridir. Ayrıca emre veya hamiline yazılı bir çeki temlik cirosu ile devreden kişi de, cironun teminat fonksiyonu gereğince kendisinden sonra gelen çek alacaklılarına karşı sorumludur (TTK m. 791). Yine çekte aval veren kişi de, lehine aval verdiği kişi gibi bedelin ödenmemesinden sorumludur. Avalist sorumluluğunu çek bedelinin belli bir kısmı için öngörebilir (TTK m. 794/1). Avalistin bu sorumluluğu lehine aval verdiği kişinin sorumluluğundan da bağımsızdır (TTK m. 818/1-g atfı ile TTK m. 702). Ciro zincirinde imzası bulunan bir cirantanın imzasının çizilmesi halinde ise, çizilmiş ciro yazılmamış hükmünde olduğundan, bu kişinin başvuru borçluları arasında sayılması artık mümkün değildir³⁹².

Cirantalar çek üzerine ödememeden sorumlu olmayacaklarına dair kayıtlar yazabilir (TTK m. 685/1). Bu durumda cironun teminat fonksiyonu sona erer ve ciranta

³⁹¹ Coşkun, s. 11.

³⁹² Kendigelen, Çekten Cayma, s. 292-293.

kendisinden sonra gelen çek hamillerine karşı sorumluluktan kurtulur. Cirantaların ayrıca çekin ciro edilmesini yasaklama hakları da bulunmaktadır (TTK m. 685/2). Bu durumda da ciro yasağı kaydına rağmen çeki devralan kişiler artık ciro yasağı kaydını koyan cirantaya başvuramazlar. Ancak çekin tekrar ciro edilmesini yasaklayan cirantanın çeki ciro yolu ile devrettiği kişiye karşı sorumluluğu devam eder³⁹³.

Çekten doğan kambiyo ilişkisi keşideci veya muhatabın çek bedelini ödemesi ile sona erer. Bu nedenle keşideci başvuru borçlusunu sıfatı ile ödediği çek bedeline ilişkin olarak diğer başvuru borçlularına başvuramaz³⁹⁴.

c. Başvuru Hakkının Kullanılabilmesinin Şartları

Hamilin başvuru borçlularına başvurabilmesi için bazı şartları yerine getirmesi gerekmektedir. Bu şartlardan ilki çekin ibraz süreleri içinde ödenmek üzere muhatap bankaya ibraz edilmiş olmasıdır. Bir diğer şart ise çekin süresinde ibraz edilmesine rağmen ödenmediğinin TTK m. 808'de öngörülen şekillerden biriyle tespit ettirilmesidir. Söz konusu tespitin ibraz süreleri içinde yapılması gerekir. Ancak kanun koyucu çekin ibraz süresinin son günü ibraz edilmesi halinde tespitin, takip eden iş günü yapılabileceğini düzenlenmiştir (TTK m. 809/2). Ayrıca daha önce de değindiğimiz üzere doktrinde, ibraz süreleri geçmesine rağmen çekten cayılmaması halinde hamilin başvuru hakkını kullanabileceğini savunan yazarlar vardır³⁹⁵.

Hamilin başvuru hakkını kullanabilmesi için yalnızca çek bedelinin ödenmemesi yeterli değildir. Muhatabın çek bedelini ödememesi haklı bir nedene de dayanmamalıdır. Örneğin, çekin hükümsüzlüğünü doğuran nedenlerden birinin bulunması, senet metninden anlaşılan bir defiyeye dayanılması veya hamilin çeki iade etmemesi nedenine dayanarak muhatap bankanın çek bedelini ödememesi halinde hamil başvuru hakkını kullanamaz³⁹⁶.

Çeke ilişkin olarak mahkeme tarafından ihtiyati tedbir kararı verilmesi veya çekin ziyayı halinde iptali amacıyla açılan bir davada mahkeme tarafından ödemenin kararı verilmesi de, başvuru hakkının kullanılabilmesi için çekin süresi içinde

³⁹³ **Domanıç**, C. IV, s.715.

³⁹⁴ **Kendigelen**, Değişiklikler, s. 295.

³⁹⁵ **Yıldız**, s. 197.

³⁹⁶ **Coşkun**, s. 33.

ibraz edilmesi ve ödenmeme halinin kanunda belirtilen yollardan biriyle tespiti zorunluluğunu ortadan kaldırmaz³⁹⁷.

Çekin ibrazı veya ödenmediğinin tespiti herhangi bir mücbir sebepten dolayı mümkün olmamışsa, söz konusu işlemler için kanunda öngörülen süreler mücbir sebep devam ettiği sürece uzar. Ancak mücbir sebepler, ibraz süreleri içinde gerçekleşmiş ve bu durum on beş günden fazla sürmüştse artık çekin ibrazına ve ödenmeme halinin tespitine gerek kalmaksızın başvuru hakkı kullanılabilir (TTK m. 811). Muhatabın iflas etmesi halinde de, çek bedelinin ödenmediğinin tespitine gerek olmaksızın başvuru hakkı kullanılabilir³⁹⁸.

d. Başvuru Hakkının Kapsamı

Çek bedelinin ödenmemesinden dolayı hamilin başvuru borçlularından talep edebileceği kalemler TTK m. 810'da düzenlenmiştir. Buna göre "*hamil başvurma yolu ile;*

- 1) *Çekin ödenmemiş olan kısmını;*
- 2) *İbraz gününden itibaren bu tutarın faizini;*
- 3) *Protestonun veya buna denk olan belirlemenin ve gönderilen ihbarnamelerin giderleri ile diğer giderleri ve,*
- 4) *Çek bedelinin binde üçünü aşmamak üzere komisyon ücretini isteyebilir".*

Çek bedelinin kısmen ödenmesi halinde ÇekK m. 3/3 uyarınca muhatap bankanın hamile ödediği miktar çıkarılır. Hamil yalnızca ödenmeyen kısmı talep edebilir. Masraf dışındaki kalemlerin hesaplanmasında ödenmeyen çek bedeli göz önünde bulundurulur³⁹⁹.

Hamil, poliçede olduğu gibi çekte de kısmi ödemeyi reddedemez (TTK m. 818/1-H atfı ile TTK m. 709/2). Bu hüküm kısmi karşılığı hamilin almak zorunda olduğu veya hamilin kısmi ödemeyi reddedebileceği anlamına gelmemekte; hamilin kısmi ödemeyi reddettiği oranda başvuru haklarını da kaybedeceği ve bu durumda bankanın yapması gereken işlemlerin açıklanması anlamına gelmektedir. Hamilin kısmi karşılığı ve muhatapın ÇekK m. 3/3 uyarınca ödemekle yükümlü olduğu miktarı

³⁹⁷ **Kendigelen**, Değişiklikler, s. 298.

³⁹⁸ **Arslan/Kayanççek**, s. 923.

³⁹⁹ **Kendigelen**, Değişiklikler, s. 301.

reddetmesi halinde, kısmi karşılığı reddedemeyeceği için, hamil bu meblağ bakımından alacaklı temerrüdüne düşer ve reddettiği kısım oranında olmak üzere başvuru borçlularına başvurma hakkını kaybeder. ÇekK m. 3/5 hükmü TTK m. 709/2 hükmünün değiştiği anlamına gelmemektedir⁴⁰⁰. Kanun koyucu kambiyo senetleri açısından kısmi ödemenin reddedilmesini önleyerek, BK'dan farklı bir sistem öngörmüştür. Buradaki amaç ise başvuru borçlularını koruyarak, kısmi ödemeyle birlikte sorumluluklarını azaltmaktır⁴⁰¹.

Çek Kanunu m. 6/1'de "*karşılıksız kalan çek bedelini üzerinde yazılı bulunan düzenleme tarihine göre kanuni ibraz tarihinden itibaren işleyecek temerrüt faizinin*" ödeneceği hususu düzenlenmiştir. Bu nedenle temerrüt faizinin başlangıcı kanuni ibraz süresi tanımına göre belirlenebilecektir. Reisoğlu'na göre, çeklerde ileri keşide tarihinin fonksiyonu ibraz süresini uzatmaktır. ÇekK m. 6/1'de de yer alan "... üzerinde yazılı bulunan düzenleme tarihine göre kanuni ibraz tarihi" ifadesi uyarınca kanuni ibraz tarihi, TTK'ya göre çekin ilk ibraz tarihi olarak belirlenmelidir. Eğer kanun koyucu, temerrüt faizinin daha sonraki bir tarihten başlamasını isteseydi, 6. maddede "*üzerinde yazılı keşide tarihinden itibaren*" ifadesini kullanması gerekirdi. ÇekK m. 3/8'de de, hukuki sorumluluktan değil, hukuki takipten söz edildiğinden, keşide tarihinden önce çekin ibrazı ve karşılıksız çıkması halinde, bu hususun çekin arkasına kaydedilmesiyle temerrüt faizinin başlayacağı kabul edilmelidir⁴⁰². Kırca'ya göre ise, keşideci ve başvuru borçluları açısından temerrüt, çek üzerindeki düzenleme tarihi nazara alınarak, bu tarihe göre çekin ibraz edildiği tarihte gerçekleşecek ve temerrüt faizi de bu tarihte işlemeye başlayacaktır⁴⁰³. Bu durum her ne kadar çekin ödeme aracı niteliğine ters düşmekte ise de, ÇekK'nun amacına ve sistematığına daha uygundur.

Hamil çekin ödenmemesinin ispatı amacıyla yaptığı tüm masrafları talep etme hakkına sahiptir. Ayrıca hamile talep hakkı tanınan kalemlerden biri olan komisyon ücreti ise, çekin ibraz edilmesi, ödenmeme durumunun tespiti, ihbar ve başvuru

⁴⁰⁰ **Poroy/Tekinalp**, s. 287.

⁴⁰¹ **Kendigelen**, Değişiklikler, s. 301.

⁴⁰² **Reisoğlu**, Çek Kanunu, s. 57-58.

⁴⁰³ **Kırca**, s. 254.

hakkının kullanılması amacıyla yapılan diğer işlemlerden dolayı hamilin harcadığı emeğin karşılığı olarak öngörülmüştür⁴⁰⁴.

Başvuru hakkının kapsamında olmamakla beraber, çek bedelinin ödenmemesinden dolayı hamile verilen haklardan bir diğeri ise TTK m. 783/3'te düzenlenmiştir. Madde hükmüne göre hamil, TTK m. 810'a göre talep edebileceği kalemlerden ayrı olarak keşideciden, çekin ödenmeyen kısmının %10'unu ve ayrıca varsa uğradığı zararı da talep edebilir. Hamil, uygulamada çek tazminatı olarak adlandırılan bu miktarı yalnızca keşideciden talep edebilir; diğer çek borçlularından talep edemez. Bu meblağ bir defa ve yalnızca hamile ödenir⁴⁰⁵.

Türk Ticaret Kanunu m. 783/3'te düzenlenen ödenmeyen kısımla orantılı olarak düzenlenen %10'luk tutar (*çek tazminatı*), karşılıksız çek düzenlemenin hukuki bir yaptırımıdır. Bu ceza faizle ilgili değildir. Ayrıca TTK m. 783 yalnızca keşidecinin hamile ödemesi gereken ceza ile ilgili ve rücu hakkından ayrı bir taleptir. Rücu hakkı, çek bedelini ödeyen çek borçlusundan önceki cirantalara karşı ileri sürülebilirken, TTK m. 783'te öngörülen çek tazminatını talep hakkı yalnızca keşideciye karşı ileri sürülebilir⁴⁰⁶.

Çekin karşılıksız kalan bedelinin %10'u tutarındaki çek tazminatı, keşidecinin sorumluluğunu diğer başvuru borçlularının sorumluluğundan ayıran en önemli sonuçlardan biridir. Söz konusu tazminatın talep edilebilmesi açısından çek bedelinin tamamen ya da kısmen karşılıksız kalması yeterlidir. Ayrıca keşidecinin kusurlu olmasına veya hamilin herhangi bir zarara uğramasına gerek yoktur. Bu nedenle çek tazminatı talebi kambiyo senetlerine özgü takip yoluna konu olabilir⁴⁰⁷.

Keşidecinin ödemekle yükümlü olduğu %10'luk cezadan keşideci lehine aval veren avalistin sorumlu olup olmayacağı doktrinde tartışmalıdır. Bu hususta bazı yazarlar avalistin de sorumlu olması gerektiğini savunurken⁴⁰⁸, bazı yazarlar ise TTK

404 **Karayalçın**, s. 190.

405 **Göle**, Çek Hukuku, s. 191.

406 **Poroy/Tekinalp**, s. 288.

407 **Şimşek**, s. 428.

408 **Domanıç**, C. IV, s. 725.

m. 808 ve m. 810'daki özel düzenlemeler nazara alınarak TTK m. 783/3'te düzenlenen tazminat talebinin avaliste karşı ileri sürülemeyeceğini düşünmektedirler⁴⁰⁹.

Hamilin TTK m. 783/3'te düzenlenen ceza dışında uğradığı diğer zararları da talep edebilmesi için, keşidecinin kusurlu olmasına gerek yoktur. Ancak söz konusu zararların temerrüt faizi ile karşılanamadığı yani temerrüt faizini aşan bir zararın mevcut olduğu ve ortaya çıkan zarar ile karşılıksız çek keşidesi arasında uygun illiyet bağının bulunduğu ispat edilmesi gerekmektedir⁴¹⁰.

Başvuru hakkı kapsamında çek bedelini ödeyen başvuru borçlusunun talep edebileceği kalemler ise TTK m. 818/1-(m) atfı ile TTK m. 726 hükmüne göre belirlenir. Madde hükmü uyarınca, çek bedelini ödeyen başvuru borçlusu, kendisinden önce gelen başvuru borçlularından:

- 1) Ödemiş olduğu tutarın tamamını;
- 2) Ödeme tarihinden itibaren bu tutarın faizini;
- 3) Yaptığı giderleri ve,
- 4) Poliçe bedelinin binde ikisini aşmamak kaydıyla komisyon ücretini isteyebilir.

Söz konusu atıf ile ayrıca TTK m. 727 çekler için de uygulanır. Çek bedelini ödeyen başvuru borçlusu, bedelin ödendiğine dair bir makbuz ile çekin kendisine teslimini talep edebileceği gibi (TTK m. 727/1) kendi cirosunu ve kendisinden sonra gelen ciroları da çizebilir (TTK m. 727/2). Bu hüküm başvuru hakkının ciro silsilesinde yukarı doğru oluşunu doğrulamaktadır⁴¹¹.

e. Başvuru Hakkının Kullanılmasında Zamanaşımı

Çek alacaklılarının başvuru haklarının hangi sürelerde zamanaşımına uğrayacağı TTK m. 814'te düzenlenmiştir. Söz konusu hükümde çekler açısından zamanaşımı üç yıl olarak öngörülmüştür. Zamanaşımı süresi, hamilin, bütün çek borçlularına (keşideci, cirantalar, avalistler) karşı sahip olduğu başvuru hakları açısından ibraz müddetinin bitiminden itibaren (TTK m. 814/1); çek borçlularından birinin diğerine

⁴⁰⁹ **Göle**, Çek Hukuku, s. 191.

⁴¹⁰ **Öztañ**, 1997, s. 1307-1308.

⁴¹¹ **Poroy/Tekinalp**, s. 288.

karşı sahip olduğu başvurma hakları ise bu çek borçlusunun çek bedelini ödemediği veya çekin dava yolu ile kendisine karşı ileri sürüldüğü tarihten itibaren başlar (TTK m. 814/2).

TTK m. 814'te düzenlenen zamanaşımı süresi, çeke dayalı ve TTK m. 810 kapsamındaki başvuru hakkı açısından kambiyo taleplerine ilişkindir. Bu nedenle aynı şekilde kambiyo hukukundan doğan bir talep olmasına rağmen TTK m. 732'de düzenlenen sebepsiz zenginleşme davasında söz konusu zamanaşımı süresi uygulanmayacaktır⁴¹².

Burada özellik arz eden bir başka konu ise, poliçedekinin aksine muhataba karşı herhangi kambiyo davası açılmasına olanak bulunmamasıdır. Nitekim keşideci ile muhatap arasındaki ilişki çek hukukuna dayalı olmayıp; kambiyo hukukuna dayalı hiçbir talep muhatap bankaya karşı ileri sürülemeyecektir. Bu nedenle söz konusu zamanaşımı süresi muhatap banka hakkında da uygulanamaz. Ancak banka karşılığı bulunmasına rağmen çek bedelini ödemezse ve hamil bu nedenle başvuru borçlularına başvurma hakkını kullanırsa, bankaya haksız fiil veya tazminat hükümlerine göre başvurmak mümkün olabilir. Ancak bu dava genel nitelikte bir davadır ve kambiyo hukukundan doğmamaktadır⁴¹³.

Başvuru hakkının zamanaşımına uğraması için, başvuru hakkının kaybedilmemiş olması gerekir. Eğer hamil çek süresi içinde ibraz etmemiş veya ödenmeme halini kanunda sayılan yollardan biri ile tespit ettirmemişse başvuru hakkını kaybeder. Başvuru hakkının kaybedilmesi halinde artık çek hukukuna dayalı olarak çek bedeli talep edilemeyeceğinden, başvuru hakkına ilişkin zamanaşımı süreleri de uygulanmaz. Eğer şartları varsa alt ilişkiye veya sebepsiz zenginleşme hükümlerine göre talepte bulunulabilir⁴¹⁴.

TTK m. 814/2'de öngörülen ödeme kavramı, çek bedelinin yalnızca nakden ödenmesini değil, alacaklıya ödeme yapılan tüm halleri; ayrıca “çekin dava yoluyla kendisine karşı ileri sürülmesi” tabiri de başvuru hakkına ilişkin zamanaşımı süresini kesen tüm adli işlemleri kapsamaktadır. Çünkü poliçelere ilişkin olarak zamanaşımını

⁴¹² **Öztañ**, 1997, s. 1362.

⁴¹³ **Gürbüz**, s. 375.

⁴¹⁴ **Poroy/Tekinalp**, s. 289.

kesen nedenleri düzenleyen TTK m. 750 ve m. 751 hükümleri TTK m. 818/1-R atfı uyarınca çekler hakkında da uygulanır. Buna göre dava açılması, icra takip talebinde bulunulması, davanın ilgililere ihbar edilmesi veya alacağın iflas masasına bildirilmesi halinde zamanaşımı kesilir⁴¹⁵.

Başvuru borçluları açısından müteselsil sorumluluk söz konusu olmasına rağmen BK m. 155'in aksine zamanaşımını kesen bir sebep, tüm borçlular hakkında değil, kimin hakkında gerçekleşmişse o borçlu açısından hüküm ifade eder (TTK m. 751/1). Zamanaşımının durması hakkında ise genel hükümler uygulanır.

Hamilin başvuru hakkını kullanması açısından zamanaşımı süreleri ibraz süresinin sona ermesinden itibaren başlayacağından, çekin fiilen ibraz edildiği tarih dikkate alınmaz. Çek keşide tarihinden önce ibraz edilse dahi, zamanaşımı süreleri ibraz süresinin bitiminden itibaren başlar⁴¹⁶. İleri keşide tarihli çeklerde ise Yargıtay, çek daha önce ibraz edilmiş olsa dahi çek üzerinde yazılı tarihin esas alınması gerektiği görüşündedir⁴¹⁷. Çek zamanaşımına uğramışsa artık yazılı delil başlangıcı niteliği taşır. Bir davada alt ilişkiye dayanılması halinde ispat aracı olarak kullanılabilir⁴¹⁸.

B. Irak Hukukunda Çekin Ödenmemesinin Hukuki Sonuçları

1. Çekin Karşılığının Bulunup Bulunmadığının İspatı

Çek hakkında karşılıksızdır işlemi yapılması halinde, çekin karşılığının hesapta bulunduğunu ve bu işlemin hukuka aykırı olduğunu keşideci ispatlamalıdır. Bu husus, İTK m. 141/3'te de açıkça belirtilmiştir. Eğer keşideci, hesabında çekin karşılığının bulunduğunu ve işlemin hukuka aykırı olduğunu ispatlayamazsa, protesto süresi içinde kendisine protesto çekilmese dahi çekten sorumludur (İTK m. 141/3).

Karşılıksız bir çek üzerine yazılan kabul beyanının hukuki durumuna da değinmemiz gerekir. Muhatap, çeki kabul edemez. Eğer çek üzerine kabul beyanını veya bu anlama gelecek başka bir kaydı düşerse, söz konusu kayıt yazılmamış sayılır (İTK m. 142/1).

⁴¹⁵ Öztan, 1997, s. 888.

⁴¹⁶ Poroy/Tekinalp, s. 290.

⁴¹⁷ 12. HD, 16.06.2003, E. 2003/11399, K. 2003/15618 (<https://www.lexpera.com.tr/ictihat/yargitay/12-hd-e-2003-11399-k-2003-15618-t-16-06-2003>, E.T. 12.10.2018).

⁴¹⁸ Poroy/Tekinalp, s. 290.

Irak hukukunda çeke itimat (ITK m. 142/2) kurumu vardır. Çeke itimat kurumu, Türk hukukundaki garantili çeke benzemektedir. Buna göre, banka çekin üzerine karşılığının bulunduğuna ilişkin bir kayıt düşebilir (ITK m. 142/2). Banka bu kayıt ile birlikte, keşideci ve lehtar ile olan ilişkilerinden tamamen bağımsız bir nitelik taşıyan, kayıtsız şartsız bir ödeme taahhüdü altına girmektedir. Böylelikle, hamilin bankaya karşı çek bedelinin ödenmesi hususunda doğrudan talepte bulunma hakkı doğmuş olacaktır (ITK m. 142/4). Benzer kurum Birleşik Arap Emirlikleri, Mısır, Tunus, Cezayir, Fas, Moritanya Ticaret Kanunları'nda da bulunmaktadır⁴¹⁹.

2. Çekin Ödenmemesi

Çekin ödenebilmesi için, süresinde muhatap bankaya ibrazı gerekir. Eğer, keşidecinin hesabında yeterli miktarda karşılık bulunuyorsa, muhatap tarafından çek ödenir ve bu ihtimalde keşidecinin herhangi bir sorumluluğu söz konusu olmaz. Ancak muhatap banka çeki karşılığı bulunmasına rağmen ödemezse hamile karşı sorumlu olur. Hamilin bu nedenle bankaya müracaat edebilmesi için, çekin karşılığı bulunmasına rağmen ve haklı bir neden olmaksızın ödenmediğinin ispatlanması gerekir. Banka, geçerli bir sebebi olmadan çeki ödemezse, keşideciye karşı sorumlu olacaktır⁴²⁰.

Çekin ödenmemesi hali birkaç farklı şekilde ispatlanabilir:

a. Bankanın yaptığı karşılıksızdır işlemi, çekin ödenmediğini ispatlamak için yeterlidir. Karşılıksızdır işlemi; çekin üzerine ibraz tarihinin, ödenmediğinin, ödenmeme sebebinin yazılması ve banka şube müdürü tarafından imzalanması suretiyle yapılır. Bankalar bu işlem karşılığında, cüz'i bir ücret almaktadır.

b. Çekin ödenmediği, protesto çekilerek de ispatlanabilir. Protesto, noter aracılığıyla keşideciye çekilir.

c. Takas odasının, çeke ibraz edildiğini, ancak ödenmediğini yazması da ödenmemenin ispatı için yeterlidir.

⁴¹⁹ **Yamulki**, El-awraq El-Ticariye, s. 275.

⁴²⁰ **El-Eqeli**, Şerh, s. 268.

Hamilin, başvuru hakkını kullanabilmesi için, bu yollardan herhangi biriyle çekin ödenmediğini ispatlaması gerekir⁴²¹.

3. Çekin Ödenmeme Sebepleri

Çekin ödenmemesi, çekin karşılığının bulunmaması veya bulunan karşılığın yeterli miktarda olmamasından kaynaklanabileceği gibi, çekin karşılığının keşideci tarafından çekilmesinden dolayı da söz konusu olabilir.

a. Çekin Karşılığının Bulunmaması

Çekin ödenmemesinin en çok karşılaşılan sebebi, çekin karşılığının bulunmamasıdır. Bu durum, keşidecinin hesabında hiç karşılığın olmamasından kaynaklanabileceği gibi, keşidecinin çeki hamile verdikten sonra iflas etmesinden veya karşılığın haczedilmesinden dolayı da ortaya çıkabilir. Aynı şekilde, keşidecinin hesabı üzerindeki tasarruf yetkisinin kısıtlanması da aynı sonucu doğurur⁴²².

b. Çek Karşılığının Yeterli Miktarda Olmaması

Keşidecinin hesabında çekte yazılı bedel kadar karşılık bulunmaması hali de çekin ödenmemesinin sebeplerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Burada vurgulamamız gerekir ki, bu ihtimalde keşidecinin hesabında karşılık vardır; ancak, bu karşılık, çekte yazılı bedeli karşılamaya yetmemektedir. Bu durumda hamil, bankadan kısmi ödeme yapılmasını talep edebilir. Yapılan kısmi ödeme, çekin arka tarafında gösterilir. Başka bir deyişle, karşılıksızdır işlemi yapılır. Buna, Irak

⁴²¹ **Al-Quthat**, s. 334.

⁴²² **El-aabi, Bashir**, El-Emtinaa an El-Wafaa fi El-Şik wa Asarahu, Kahire, Dar El-Nahtha El-arabia 2009, s. 65-66; Burada, konumuz açısından önemli olması sebebiyle bir mahkeme kararına yer vermemiz gerekir. Karx Ceza Mahkemesi'nin 1977 tarihli ve 427 sayılı kararına göre; "Sanığın Ceza Kanununun 459. Maddesine dayanarak AL-Rafideyin bankasına 16-81976 tarihlenmiş 328706 sayılı 700 dinar ödemeli karşılıksız çek K` ya verdiğinden dolayı mahkumiyetine karar verdi ve 700 dinar K`nin uğradı maddi zararın karşılanması ve 30 dinar para cezasına yükümlendirildi veya ödemezse 2 ay basit hapis cezasıyla karşı karşıya kalacağıyla hükümlendirildi, ancak G isimli mahkûm 30-7-1977 tarihinde kararı temiz etti, temiz heyeti davayı inceledikten sonra çekin 2 tarih içerdiğini rastladı 1. Düzenleme tarihi, 2. Ödeme tarihi buna dayanarak keşidecinin kötü niyetli olmadığını ve hamilin çek karşılığının olmadığını bildiğini açıklıyor ve G'nin temiz kararının ceza mahkemesi kararıyla değişik olduğunu ve kararın düşmesini talep etti. Bunu belirlemek gerekir ki temiz mahkemesinin aldığı karar kanuna aykırı bir karar ve açıklamak istersek, çekin ödeme tarihi içermesi olabilir ve ödeme tarihinin düzenleme tarihiyle farklı olabilir ancak ödeme tarihi çekin zorunlu unsurlarından değildir ve çek daima bankaya sunulduğunda ödemeye tabidir. Bkz. **Yamulki, Akram**, Taaliq ala Qarar Fima Yaxus Jarima İsdar Şik Bdun Rasid, Irak hukuk gazetesi 20-5-1980, s. 3 (Taaliq).

hukukunda “teşir” denir. Kalan kısım, “teşir” veya protesto yoluyla keşideciden talep edilebilir (ITK m. 155/3).

c. Çekin Karşılığının Keşideci Tarafından Çekilmesi

Çekin karşılığının keşideci tarafından çekilmesi halinde de çek ödenmez. Bu ihtimal, keşidecinin hesabındaki bütün bakiyeyi çekmesi veya hesapta çekte yazılı bedelden daha az miktar kalacak şekilde çekmesi halinde karşımıza çıkabilir. Keşidecinin bankadaki hesabını kapatması da aynı sonucu doğurur. Ancak çek ibraz edilmeden önce, keşidecinin hesabına para yatırması halinde çek ödenir.

Burada keşidecinin hesabından, keşideci dışında başka bir kişi tarafından para çekilmesi ihtimaline de değinmemiz gerekir.

a. Eğer parayı çeken kişi, keşidecinin temsilcisi veya ortağı ise ve keşidecinin para çekildiğinden haberi yoksa, artık keşidecinin kötü niyetinden söz edilemez ve keşideci karşılıksız çek düzenleme suçundan (Irak Ceza Kanunu, m. 459) cezalandırılmaz.

b. Keşidecinin, temsilcisinin veya ortağının, hesabından para çektiğinden haberi varsa, artık keşidecinin kötü niyeti söz konusudur ve keşideci bu kişilerle birlikte karşılıksız çek düzenleme suçundan (Irak Ceza Kanunu m. 459) cezalandırılır⁴²³.

4. Çekin Ödenmemesinden Doğan Başvuru Hakkı

Çekin, kısmen veya tamamen ödenmemesi halinde, çek hamilinin keşideciye ve cirantalara karşı başvuru hakkı doğar. Mücbir sebeplerin varlığı da aynı sonucu doğurur.

a. Çekin Ödenmemesinden Doğan Başvuru Hakkı

Başvuru hakkının şartları, ITK m. 169/1’de düzenlenmiştir. Buna göre, hamilin başvuru hakkını kullanabilmesi için çeki kanunda öngörülen süreler içinde ibraz etmiş olması, çekin kısmen veya tamamen ödenmemiş olması ve bu hususun ya karşılıksızdır işlemi yapılarak (teşir) ya da protesto çekilerek ispatlanması gerekir. Banka, karşılıksızdır işlemi yapmayı, herhangi bir hukuki sebep bulunmadığı sürece reddetmez. Ancak, 1 (bir) iş günü müddet isteyebilir (ITK 169/2).

⁴²³ El-aabi, s. 72.

b. Mucbir Sebepler Bulunması Halinde Başvuru Hakkı

Çekin ibrazı veya ödenmediğinin tespiti herhangi bir mucbir sebepten dolayı mümkün olmamışsa, söz konusu işlemler için kanunda öngörülen süreler mucbir sebep devam ettiği sürece uzar (ITK m. 171/1). Ancak mucbir sebepler, ibraz süreleri içinde gerçekleşmiş ve bu durum on beş günden fazla sürmüştü, artık çekin ibrazına ve ödenmeme halinin tespitine gerek kalmaksızın başvuru hakkı kullanılabilir (ITK m. 171/4).

Burada önemle belirtmeliyiz ki, hamile bağlı durumlar mucbir sebep olarak kabul edilmez (ITK m. 171/5). Örneğin, hamilin karşılıksızdır işlemi yaptırmaması veya protesto çekmemesi halleri, hamilden kaynaklanır ve bunlar mucbir sebep olarak kabul edilmez.

Mucbir sebebin ortadan kalkmasının ardından, hamil durumu keşideciye ve cirantalara noter aracılığıyla tebliğ etmelidir (ITK m. 104/1). Tebliğin, mucbir sebebin ortadan kalkmasından itibaren cirantalara 2 (iki) gün, keşideciye ise 4 (dört) gün içinde yapılması gerekir⁴²⁴

⁴²⁴ Yamulki, El-Wajeez, s. 609.

SONUÇ

Kıta Avrupası uygulamasında çek, poliçeden farklı bir senet türü olarak değerlendirilip, temelinde yazılı bir banka havalesi olarak düzenlenmişken; Anglo-Sakson uygulamasında çek, banka üzerine çekilebilmekle beraber, görüldüğünde ödenmesi gereken bir poliçe gibi kabul edilmiş ve bunun sonucunda da İngiliz hukukunda, çekte kabule izin verilmiştir. Bundan başka, her iki sistemde de, ileri tarihli çekler geçerli kabul edilmiş; ancak, Kıta Avrupası uygulamasında çekin ödenmesine güvence getirilerek, çekte ileri keşide tarihi olsa bile bu durumun çekin ibrazını engellemeyeceği açıkça hükme bağlanmış, çekin açıkça bir ödeme aracı olduğu belirtilerek, çekte kredi fonksiyonu yüklenmemek istenmiştir.

Türk hukukunda çekte ilişkin düzenlemeler 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu'nun 780 ila 823. maddeleri arasında yer almaktadır. Ayrıca çek hakkında 20.12.2009 tarihinde yürürlüğe giren 5941 sayılı Çek Kanunu da bulunmaktadır. Irak hukukunda ise, çekte ilişkin düzenlemeler Irak Ticaret Kanunu'nun 137 ila 186. maddeleri arasında düzenlenmiştir.

Irak hukukunda, Türk hukukunun aksine Ticaret Kanunu'nda getirilen düzenlemeler dışında çekte münhasır, ayrı bir özel kanun bulunmamaktadır. Bu durum, her iki ülke hukukunun çekte ilişkin olarak başlangıçta büyük ölçüde benzer düzenlemeler içermesine rağmen, zamanla farklılaşmasına yol açmıştır. Ancak her iki ülkede çekte ilişkin düzenlemelerdeki farklılıklar Çek Kanunu'nda yer alan düzenlemelerden ibaret değildir.

Türk hukukunda 2016 yılından sonra basılan çeklerde karekod ve seri numarası zorunlu unsur olarak kabul edilmişken, Irak hukukunda bu yönde bir düzenleme mevcut değildir. Türk hukukunun öncülüğünü yaptığı bu uygulamanın olumlu etkileri görülmekte ve beklenmektedir. Teknolojik gelişmelerin çek hukukuyla adaptasyonun sağlanması açısından benzer düzenlemelerin Irak hukukunda da kabul edilmesinin faydalı olabileceği düşünülmektedir.

Çekin ödenmesi aşamasında Türk ve Irak hukukları arasında temelde benzer bir sistem öngörülmekle birlikte, en bariz farklılık çekin ibrazı süreleri ve bu sürelerin

uygulanmasında görülmektedir. Türk hukukundan farklı olarak Irak hukukunda ibraz süreleri 10 gün ve 60 gün olarak belirlenmiştir. 10 günlük süre düzenleme yeri ve ödeme yeri Irak'ta bulunan çekler için söz konusuysen, Irak dışında ödenecek çeklerde 60 günlük süre uygulanacaktır. Böylece Irak hukukunda ibraz sürelerindeki yer kavramı kanuni düzenlemeyle açıklığa kavuşturulmuş ve ülkesellik ilkesi kabul edilmiştir. Bu bakımdan bu yerlerin farklı kıtalarda bulunması açısından da herhangi bir fark bulunmamaktadır. Türk hukukunda ise hem aynı yer, farklı yer ve farklı kıta olmak üzere üç farklı esastan hareket edilerek, üç farklı ibraz süresi öngörülmüştür. Ancak burada geçen “yer” kavramının kapsamı tartışmalı olup, belirsizdir. İbraz süresinin tespiti bakımından Irak hukukunda benimsenin sistemin Cenevre Yeknesak Kurallarının amacı ile de uyumlu ve uygulamaya elverişli olduğunu söylemek mümkündür.

Cenevre Yeknesak Kurallarının esas alınmasının sonucu olarak gerek Türk hukukunda gerekse Irak hukukunda ileri tarihli çek düzenlenmesi mümkün olup, bu çekler geçerli kabul edilmektedir. Ancak Irak hukukunda bu çeklerin üzerinde yazılı keşide tarihinden önce ibrazına ve ödenmesine engel bulunmamakta iken (ITK m. 155/2), Türk hukukunda bu tür çeklerin keşide tarihinden önce ibrazının 31.12.2020 tarihine kadar geçersiz olacağı düzenlenmiştir (ÇekK, geçici m. 3/5). Bu sürenin 2020 yılı sonunda uzatılmaması halinde ise mevcut düzenlemeler kapsamında, üzerinde yazılı bulunan düzenleme tarihinden önce ibraz edilen çekle ilgili olarak hukukî takip yapılamayacaktır (ÇekK m. 3/8).

Her iki ülke hukuku açısından bir diğer öne çıkan fark bir çekin “karşılıksız çek” olarak nitelendirilebilmesi için hangi anda karşılığının bulunmasının aranacağıdır. ITK m. 141 uyarınca çekin karşılığı düzenleme tarihinde bulunmalıdır. Aksi durum çekin geçerliliğini etkilemeyecekken, karşılıksız çek düzenleme suçuna vücut verecektir. Türk hukukunda ise çekin karşılığının ibraz süresi içinde ve ibraz anında bulunması önem teşkil etmektedir. Süresi içinde ibrazına rağmen karşılığı bulunmayan çek hakkında karşılıksız çek dolayısıyla idari para cezası verilebilir.

Çekin ödenmemesinin hukuki sonuçları, diğer kambiyo senetleri olan bono ve poliçeden farklılık göstermektedir. Çünkü çekte keşideci, bonoda düzenleyen ve poliçede kabul etmiş muhataptan farklı olarak, başvuru borçlusu konumundadır. Bu

nedenle, çekin ödenmemesinin hukuki sonuçları çekin ibraz süresi içinde hakkı koruyucu işlemlerin yapılmış olup olmamasına göre değişecektir. Süresinde hakkı koruyucu işlemleri yapmayan hamil, keşideci de dahil olmak üzere başvuru borçlarına karşı kambiyo hukukundan doğan haklarını kullanamaz. Öte yandan çekte keşideci başvuru borçluları arasında yer almakla birlikte, diğer başvuru borçlularından farklı olarak TTK m. 783/3 uyarınca karşılıksız kalan bedelinin yüzde onunu (çek tazminatı) ödemekle de yükümlüdür.

Çekin süresi içinde muhatap bankaya yahut takas odasına ibrazı ya da protestosuna rağmen çekin karşılıksız kalması halinde ise bu başvuru hakkı korunacaktır. Böyle bir durumda yetkili hamil, keşideci ve varsa cirantalar ile bunlar lehine aval verenlere başvurabilirken, keşideci bu sorumluluk zincirinde en son halkayı oluşturmaktadır. Türk hukukunda ve Irak hukukunda çekin ödenmemesinin ortaya çıkardığı sonuçların bu noktada benzer olduğunu söylemek mümkündür.

KAYNAKÇA

- Aker**, Yeşim, Çekten Cayma ve Ödeme Yasağı, İstanbul 2008.
- Akyazan**, Sıtkı, “Çekin Muhataba İbraz Zorunluluğu ve Çekten Cayma”, BATİDER, C. VI, S. 4, 1972, s. 687-691.
- AL-Mawla**, “Buşra KHalid Turki, AL-Sak Ala Bayath”, C. 8, 27. B, 2006, s. 181-210.
- Al-Quthat**, Feyath Malfi, Şerh El-Kanun El-Ticari El-Ürdüni, El-Auraq El-Ticariya, Ürdün 2009.
- Arslan**, Çetin/**Kayançiçek**, Murat, 5941 Sayılı Çek Kanunu Şerhi, Ankara 2010.
- Bahtiyar**, Mehmet, Kıymetli Evrak Hukuku, İstanbul 2016.
- Battal**, Ahmet, Güven Kurumu Nitelendirmesi Işığında Bankaların Hukuki Sorumluluğu, Ankara 2001.
- Bilgili**, Fatih/**Demirkapı**, Ertan, Kıymetli Evrak Hukuku, 6. B., Bursa 2016.
- Bozer**, Ali/**Göle**, Celal, Kıymetli Evrak Hukuku, Ankara 2017.
- Bozkurt**, Tamer, Kıymetli Evrak Hukuku, 4. B., C. 3, Kocaeli 2017.
- Can**, Mertol, “Çek Hamilinin Muhatap Bankaya Karşı Hukuki Durumu”, GÜHFD, C. II, S. 1-2, Haziran-Aralık 1998 s. 1-19 (Çek Hamili).
- Can**, Mertol, Kıymetli Evrak Hukuku, Ankara 2015 (Kıymetli Evrak).
- Coşkun**, Muzaffer, Özel Hukukta Karşılıksız Çek ve Hamilin Hakları (İlgili Mevzuat-Yargıtay Kararları), İstanbul 1994.
- Çağlar**, Hayrettin, “5941 Sayılı Çek Kanunu Hükümlerine Göre Ticaret Şirketi Yöneticilerinin, Temsilcilerinin ve İmza Yetkililerinin Çek Hesabı Açma ve Çek Düzenleme Yasağı”, GÜHFD, C. 13, S. 1-2, Y. 2009, s. 1-20.
- Çelik**, Aytekin, Ticaret Hukuku, 8. B., Ankara 2018.
- Çöl**, Hüseyin Cem, “İleri Tarihli Çeke İlişkin Sorunlar”, AÜHFD, C. 53, S. 1, Y. 2004, s. 195-220.

Doğan, Beşir Fatih, “5941 Sayılı ek Kanunu’na Göre Yeni ek Türleri”, THD, S. 51, Kasım 2010, s. 86-107.

Doğanay, İsmail, Türk Ticaret Kanunu şerhi, C. 2, İstanbul 2004.

Domanıç, Hayri, Kıymetli Evrak Hukuku, 2. B., İstanbul 1975 (Kıymetli Evrak).

Domanıç, Hayri, Türk Ticaret Kanunu şerhi, Kıymetli Evrak Hukuku ve Uygulaması, C. IV, İstanbul 1990 (şerh).

El-Aabi, Bashir, El-Emtinaa an El-Wafaa fi El-şik wa Asarahu, Kahire, Dar El-Nahtha El-arabia 2009.

El-Eqeli, Aziz , El-waseet fi şerh El-taşriaat El-Ticariye, Dar Thaqaafa, Umman, 2015 (El-waseet).

El-Eqeli, Aziz, şerh El-kanun El-Ticari, El-Auraq El-Ticariya wa Ameliyat El-Bnuk, 2. C, Umman 2006 (şerh).

El-Gaylani, Mahmud, El-Mawsuaa El-Ticariye wa El-Masrfya, El-Auraq El-Ticariya, 3. C, Dar Thaqaafa, Umman 2012.

El-Muqbil, Muhammed Bin Salih Bin Muhammed, El-İmtinaa en El-wafaa Bl-Awraq El-Ticariye, El-Qalam El-Arabi, Riad 2012.

El-Nahi, Salah El-Din, şerh El-Kanun El-Ticari El-İraqi, Bağdat 1947.

Eriş, Gönen, Açıklamalı-İçtihatlı Türk Ticaret Kanunu, C. 4, Ankara 2010 (TTK).

Eriş, Gönen, Açıklamalı-İçtihatlı-Uygulamalı ek Hukuku, Ankara 2004 (ek Hukuku).

Ertekin, Erol/**Karataş**, İzzet, Uygulamada Ticari Senetler, Ankara 1998.

Göle, Celal, Bankacılar İçin Kıymetli Evrak Hukuku Bilgisi ve Ticari Senetler, Ankara 2005 (Ticari Senetler).

Göle, Celal, ek Hukuku, Ankara 1989 (ek Hukuku).

Günay, Erhan, Uygulamalı ek Rehberi, Ankara 2017.

Güngör, Şener/**Kaya**, Mustafa, 4814 Sayılı Kanunla Değişik Çek Suçları, Ankara 2004.

Gürbüz, Hulusi, Yargıtay Uygulaması Işığında Ticari Senetlerin İptali Davaları ve Ticari Senetlere Özgü Sorunları, İstanbul 1985.

HukukTürk Hukuk Veri Tabanı, <http://www.hukukturk.com/> (HukukTürk).

İmregün, Oğuz, Kara Ticareti Hukuku Dersleri, İstanbul 1996 (Kara Ticaret).

İmregün, Oğuz, Kıymetli Evrak Hukuku, İstanbul 1998 (Kıymetli Evrak).

İnan, Nurkut, Çek Rizikolarından Doğan Sorumluluk, Ankara 1981.

İnan, Nurkut/**Kıvanç**, Serpil, “Yargıtay 11. Hukuk Dairesinin Çeke İlişkin Kararları (1979-1982)”, Ticaret Hukuku ve Yargıtay Kararları Sempozyumu, Ankara, 6-7 Ocak 1984, s. 127-174.

Kaçak, Nazif, Yeni Çek Kanunu Şerhi, Ankara 2010.

Kalpsüz, Turgut/**Erem**, Faruk/**Çelebican**, Gürkan, İktisadi ve Hukuki Yönden Çek, Ankara 1974.

Karayalçın, Yaşar, Ticaret Hukuku, 4. B, Ankara 1970.

Kayıhan, Şaban/**Yasan**, Mustafa, Kıymetli Evrak Hukuku, Ankara 2017.

Kendigelen, Abuzer, “Çek Hukukunda Yapılmak İstenen ‘Sessiz Sedasız’ Değişiklikler”, Makalelerim, C. II, 2001-2006, İstanbul 2006 (Değişiklikler).

Kendigelen, Abuzer, “Çekten Cayma ve Ödeme Yasağı”, İstanbul Barosu Dergisi, C. 64, S. 7-8-9, Y. 1990, s. 587-621.

Kendigelen, Abuzer, Çek Hukuku, İstanbul 2007 (Çek Hukuku).

Kendigelen, Abuzer, Ticaret Hukuku Kürsüsünde Onbeş Yıl – Hukuki Mütalaalar, C. III, Ticari İşletme, Kıymetli Evrak ve Borçlar Hukuku Kararları, İstanbul 2003 (Hukuki Mütalaalar).

Kınacıoğlu, Naci, Kıymetli Evrak Hukuku, Ankara 1999.

Kırca, İsmail, “5941 Sayılı Çek Kanunu-Bir Değerlendirme”, 5941 Sayılı Çek Kanunu Konferans 22 Ocak 2010, Ankara 2010.

Moroğlu, Erdoğan, Türk Ticaret Kanunu ile Yürürlük ve Uygulama Kanunu Tasarısı- Değerlendirmeler ve Öneriler, İstanbul 2009.

Moroğlu, Erdoğan/**Kendigelen**, Abuzer, İçtihatlı-Notlu Türk Ticaret Kanunu ve İlgili Mevzuat, 10. B., İstanbul 2014.

Narbay, Şafak, “Türk Ticaret Kanunu Tasarısında Kıymetli Evrak Hukuku Kitabında Yapılan Düzenlemeler ve Değişiklik Önerilerimiz”, Prof. Dr. İrfan Baştuğ Anısına Armağan, DEÜHFD, C.7, 2005, s. 173-222 (Öneriler).

Narbay, Şafak, 5941 Sayılı Çek Kanununun Getirdiği Bazı Yenilikler ve Bunların Değerlendirilmesi, THD, 2010, S. 43, s. 65-97 (Yenilikler).

Nomer Ertan, Füsün, “Çek Kanunu Tasarısı Taslağında Tacir Çeki ve Matbu Hamiline Çek”, Legal Hukuk Dergisi, S. 79, 2009, s. 23-31.

Özdamar, Mehmet, “Çek Kanununda Yapılan Değişiklik Üzerine Bir Değerlendirme”, GÜHFD, Cilt VI, Sayı 1- 2, Ankara 2004.

Özgenç, İzzet, Çek Kanunu, Ankara 2010.

Öztan, Fırat, Garantili Çek, Ankara 1982 (Garantili Çek).

Öztan, Fırat, Kıymetli Evrak Hukuku, 2. B, Ankara 1997 (1997).

Öztan, Fırat, Kıymetli Evrak Hukuku, 20. B., Ankara 2018 (Kıymetli Evrak).

Poroy, Reha/**Tekinalp**, Ünal, Kıymetli Evrak Hukuku Esasları, 22. B., İstanbul 2018.

Postacioğlu, İlhan, Çekin İbrazı İle İlgili Bazı Problemler,13 Kasım 1974, BATİDER, C.VIII, S.3, Y. 1976, s. 116-129.

Pulaşlı, Hasan, Kıymetli Evrak Hukukunun Esasları, 5. B, Ankara 2017.

Reisoğlu, Seza, Çek Hukuku, Ankara 2011 (Çek Hukuku).

Reisoğlu, Seza, Yeni Çek Kanunu ve Hukuki Sorunlar, Bankacılar Dergisi, C. 72, 2010, s. 50-64 (Çek Kanunu).

Sami, Fawzi Mohammed, Şerh El-Kanun El-Ticari, El-Aurağ El-Ticariya, C. 2, Beyrut 1997 (1997).

Sami, Fawzi Mohammed, Şerh El-Kanun El-Ticari, El-Auraq El-Ticariya, C. 2, Ürdün 2008 (2008).

Seven, Vural, “5838 sayılı Kanunun Çek Hukukuna Etkilerinin Değerlendirilmesi”, İzmir Barosu Dergisi, S.1, İzmir 2009, s. 97-111.

Şimşek, Edip, Hukukta ve Cezada Ticari Senetler, Ankara 1982.

Tandoğan, Haluk, “Sonraki Tarihli Çekler ve Uygulamada Ortaya Çıkardıkları Sorunlar”, BATİDER , C. XI, S. 2, 1981, s. 67-82.

Tekil, Fahiman, Kıymetli Evrak Hukuku, İstanbul 1994 (Kıymetli Evrak).

Tekil, Müge, Çekte Muhatap Bankanın Hukuki Sorumluluğu, İstanbul 1997 (Çekte Muhatap).

Tekinalp, Ünal, “Adalet Bakanlığı Taslağında İleri Tarihli Çekler”, Çekler Hakkındaki 3167 Sayılı Kanunla İlgili Adalet Bakanlığı Taslağı ve Karşı Görüşler Sempozyumu, Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü, Ankara 2002, s. 43-51

Teoman, Ömer, “Çekte İbraz Süresinin Hesaplanmasında Keşide Gününün Önemi”, 30 yıl Ticaret Hukuku Tüm Makalelerim, C. II, İstanbul 2001, s. 309-317 (İbraz Süreleri).

Teoman, Ömer, “Yeni Çek Yasası Tacir Çeklerini Getiriyor”, Tüm Makalelerim, C. 3, İstanbul 2010, s. 271-285 (Çek Yasası).

Tüzemen Atik, Ebru, Açık Kambiyo Senetleri, Ankara 2017 (Açık Kambiyo Senetleri).

Tüzemen Atik, Ebru, “A Novelty in Turkish Commercial Life: Execution of QR-Code on Cheques”, International Journal of Business and Social Research, Volume 07, Issue 12, 2017, s. 10-18 (QR-Code).

Ülgen, Hüseyin/**Helvacı**, Mehmet/**Kendigelen**, Abuzer/**Kaya**, Arslan, Kıymetli Evrak Hukuku, 10. B, İstanbul 2015.

Yamulki, Akram, El-Kanun El-Ticari, El-awraq El-Ticariye, Erbil 2014 (El-awraq El-Ticariye).

Yamulki, Akram, El-Wajeez fi El-Kanun El-Ticari, Erbil 2014 (El-Wajeez).

Yamulki, Akram, Taaliq ala Qarar Fima Yaxus Jarima İsdar Şik Bdun Rasid,
Irak hukuk gazetesi 20-5-1980 (Taaliq).

